

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องขบวนการพุทธใหม่ในประเทศไทยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางการศึกษาเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกรอบความคิดในการศึกษาซึ่งเป็นเรื่องการยอมรับวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมของชุมชน และการเรียนรู้ทางสังคมในลักษณะต่าง ๆ รวมทั้งการนำรูปแบบความเชื่อใหม่ผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิม และใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในรูปแบบแนวคิดใหม่ซึ่งปรับรวมเข้ากับพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน

ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

๑. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนา
๒. ปัญหาพระพุทธศาสนาในประเทศไทย
๓. พัฒนาการของขบวนการพุทธใหม่ในประเทศไทย
๔. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนา

ความเชื่อ(Belief) เป็นสิ่งที่อยู่ในตัวของบุคคลทุกคน มนุษย์ต้องผูกพันอยู่กับความเชื่อตั้งแต่รู้ความจนกระทั่งตาย หากไม่มีความเชื่อย่อมไม่มีความเข้าตนเองหรือสิ่งต่าง ๆ รอบ ๆ ตนเองได้ มีผู้ให้ความหมายหรือนิยามของความเชื่อไว้มากมาย เช่น ตามพจนานุกรมสังคมวิทยาฉบับราชบัณฑิตยสถานว่า หมายถึง การยอมรับข้อเสนอข้อใดข้อหนึ่งว่าเป็นจริง^๑ การยอมรับเช่นนี้โดยสารถัดสำคัญแล้วเป็นการยอมรับเชิงพุทธปัญญา อาจจะมีอารมณ์สะท้อนใจเข้ามาประกอบด้วย ความเชื่อจะก่อให้เกิดภาวะทางจิตใจในบุคคล ซึ่งอาจจะเป็นพื้นฐานสำหรับการกระทำโดยสมัครใจของบุคคลนั้น ความเชื่ออาจจะมีพื้นฐานมาจากหลักฐานข้อเท็จจริงที่เชื่อถือได้หรืออาจจะมีพื้นฐานมาจากความดีดฉันท์จากการนี้รู้เอาเองหรือลักษณะที่ทำให้เกิดความไขว่เขวก็ได้ เพราะฉะนั้นความเชื่อจึงไม่ได้เกิดกับความจริงเชิงวัตถุวิสัย ในเนื้อหาความเชื่ออาจจะเป็นความเชื่อทางวิทยาศาสตร์ ความเชื่อที่ไม่มีเหตุผลหรือความเชื่อแปลกกิตถารก็ได้คนเรา

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมสังคมวิทยาฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๔), หน้า ๔๓.

อาจจะกระทำอย่างแข็งขัน จริงจัง หรืออย่างบ้าคลั่งด้วยความเชื่อที่ผิดได้เท่า ๆ กับความเชื่อที่ถูกตั้งอย่างไรก็ดีการกระทำที่ใช้สติปัญญาใด ๆ ก็ย่อมต้องอาศัยความเชื่ออยู่เสมอแต่สติปัญญานั้นอาจนำมาทดสอบความเชื่อและตรวจสอบความสมบูรณ์ถูกต้องกับพื้นฐานความเชื่อนั้นได้

ส่วน ธวัช ปุณโณทก กล่าวว่าความเชื่อ คืออาการยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่ผลดีหรือร้ายต่อมนุษย์นั้น ๆ หรือสิ่งคมนั้น ๆ แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้นไม่สามารถจะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับให้ความเคารพยำเกรง กลัวสิ่งเหล่านั้นกว่าความเชื่อ^๒ ฉะนั้นความเชื่อจึงมีขอบเขตกว้างขวางมาก ไม่เพียงแต่จะหมายถึงความเชื่อในดวงวิญญาณทั้งหลาย ภูตผี คาถาอาคม โชคลาง ไสยเวทย์ต่างๆ ยังรวมถึงปรากฏการณ์ธรรมชาติที่มนุษย์ยอมรับนับถือ เช่น ต้นไม้ ป่าเขา เป็นต้น และสมิทธิ์ สระอุบล ได้สรุปสั้น ๆ ว่า ความเชื่อ คือ การยอมรับสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นความจริงหรือเป็นสิ่งที่เราไว้วางใจ ความจริงหรือความไว้วางใจในรูปความเชื่อ นั้น ไม่จำเป็นต้องเป็นความจริงที่ตรงตามหลักเหตุผล หรือหลักวิทยาศาสตร์ใด ๆ^๓

พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร ทรงแบ่งประเภทความเชื่อไว้ดังนี้^๔

๑. ความเชื่อใจ (Trust) คือ ความเชื่อด้วยความรู้สึกจะเป็นความเชื่อส่วนบุคคลหรือความเชื่อในความจริงในพฤติกรรมอย่างใดก็ตาม โดยอาศัยความไตร่ตรองพินิจพิจารณาด้วยเหตุเชื่อด้วยเหตุผล และเชื่อด้วยความรู้สึกของตนเองว่าเป็นเช่นนั้นเช่นนั้น

๒. ความเชื่อถือ (Credence) คือ ความเชื่อบุคคลด้วยความนับถือ เช่น เมื่อบุคคลพูดว่าอะไรก็เชื่อตาม คือ เชื่อถือด้วยคำของเขาเป็นหลักฐานโดยปราศจากข้อคัดค้าน

๓. ความไว้วางใจ (Confidence) ความเชื่ออาจเนื่องมาจากความรู้สึกกับความใคร่ครวญควบคู่กันไป ถ้านักในทางความรู้สึกน้อยก็ใช้คำว่า ไว้วางใจ

๔. ความมั่นใจ (Assurance) คือ ความเชื่อที่มีความรู้สึกและความไตร่ตรองกำลังกัน

๕. ความตระหนักใจ (Persuasion) คือ ความเชื่อที่มีความไตร่ตรองมากกว่าความรู้สึก

^๒ ธวัช ปุณโณทก, มุมมองสังคมไทยแบบบูรณาการ, (กรุงเทพมหานคร : เวิลด์เทรด ประเทศ ไทยห้างหุ้นส่วนจำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๓๕๐.

^๓ สมิทธิ์ สระอุบล, มานุษยวิทยาเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส.พรินติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๖), หน้า ๕๓ – ๕๔.

^๔ อ่างใน เดือน คำดี, พุทธปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส.พรินติ้ง เฮ้าส์ , ๒๕๔๖), หน้า ๑๙๘ - ๑๙๙.

๖. ความเลื่อมใสศรัทธา (Faith) คือ ความเชื่อที่เกิดขึ้นเพราะความรู้สึกเห็นจริงตามนั้น ไตร่ตรองแล้วเห็นจริงตาม และนอกจากนั้นยังมีความรู้สึกแรงกล้าในดวงใจ ดวงวิญญาณของเราว่าเป็นจริงเช่นนั้น เป็นความรู้สึกตระหนักตามด้วยจิตอย่างแท้จริง

๗. เชื่อตระหนัก (Conviction) เชื่อเพราะอาศัยการไตร่ตรองด้วยเหตุผล

๘. สัจจาธิษฐาน (Avowal, Confession) เชื่อด้วยจิตใจหรือศรัทธาไม่เป็นแต่เพียงความรู้สึกในใจเท่านั้น ต้องตั้งสัจจะออกมาด้วย

๙. ลัทธินิยม (Creed) ความเชื่อถือที่ตั้งเป็นระเบียบแบบแผน อาจเนื่องมาจากประเพณีนิยมหรือศาสนา

๑๐. ลัทธิหรืออนุศาสตร์ (Doctrine) คือ ความเชื่อตามคำสั่งสอนของผู้ตั้งศาสนาหรือผู้ตั้งทฤษฎี

๑๑. ลิขานต์ (Dogma) เชื่อถือผู้ตั้งศาสนาหรือผู้ตั้งศาสนาทฤษฎี แต่อาจจะแสดงให้ตระหนักด้วยเหตุผล ไม่ได้เป็นการเชื่อไปทั้งหมด โดยมันว่าเป็นความจริงแท้

โดยทั่วไปแล้วเมื่อพูดถึงความเชื่อเรามักจะคิดถึงเรื่องศาสนาทั้งนี้เพราะความเชื่อเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการปฏิบัติตามศาสนาและมักจะคิดว่าความเชื่อกับศาสนาเป็นเรื่องเดียวกัน ซึ่งในเรื่องนี้ เดือน คำดี ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้ คือ^๕

ความเชื่อถือที่มีลักษณะเป็นความไว้วางใจและจงรักภักดี (Dogma) อย่างนี้หมายถึงศาสนาโดยเฉพาะศาสนาประเภทเทวนิยม เช่น ยิว ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม เป็นต้น ที่กล่าวว่าศาสนา คือ ความเชื่อ ศาสนาประเภทนี้มีมูลบทของตนเองว่าต้องเชื่อ คือ ต้องเชื่อไว้ก่อนให้มั่นคงแล้วจึงหาความเข้าใจหรือเหตุผลหรือวัฒนธรรมอื่นมาเทียบเคียง ถือว่าความเชื่อถือในพระผู้เป็นเจ้าเป็นความจริงแท้แน่นอนอยู่เหนือการวิจารณ์หรือพิสูจน์ด้วยเหตุผลใด ๆ ดังนั้นความเชื่อจึงหมายถึงความจริง คือ เหตุผล ตรงกับคำว่า ลิขานต์ ซึ่ง เป็นลักษณะของศาสนาประเภทเทวนิยม เช่น พระพุทธศาสนา ความเชื่อมี^๖ ๔ อย่าง คือ

๑. กัมมัสัทธิ คือ เชื่อกรรม

๒. วิปากัสัทธิ คือ เชื่อผลของกรรม

๓. กัมมัสกตาสัทธิ คือ เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตัวเอง ทำดีจักได้ดี ทำชั่วจักได้ชั่ว

๔. ตถาคตโพธิสัทธิ คือ เชื่อในพระปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคต

^๕ อ่างแล้ว, เดือน คำดี, **พุทธปรัชญา**, หน้า ๑๙๓ – ๑๙๔.

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์, **พจนานุกรม ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์), หน้า ๔๒๔

ศาสนาเป็นระบบความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติของมนุษย์ เป็นวัฒนธรรมที่ช่วยสนองตอบความต้องการทางด้านจิตใจ ทำให้เกิดความมั่นใจในการดำเนินชีวิตมากยิ่งขึ้นทุกศาสนาจะมีพิธีกรรมเป็นสื่อในการต่อรองกับอำนาจเหนือธรรมชาตินั้น ๆ โดยจะมีการจัดการแตกต่างกันออกไปแล้ว แต่ระบบความเชื่อของสังคมแต่ละแห่ง ระบบความเชื่อและศาสนาจึงเป็นระบบสังคม

เสถียรโกเศศ ได้กล่าวว่า ความเชื่อเรื่องผีเรื่องวิญญาณเป็นความเชื่อดั้งเดิมของมนุษย์ เป็นระยะแรกเริ่มที่จะคลี่คลายมาเป็นศาสนาอาจแบ่งได้ ๒ ระยะ คือ

ระยะแรก มนุษย์มีความเชื่อว่าสิ่งต่าง ๆ จะเป็นสิ่งมีชีวิตหรือไม่ก็ตามที่ยอมมีอะไรอย่างหนึ่งเป็นแรงอำนาจอยู่ในตัวของสิ่งนั้น อาจให้คุณให้โทษแก่คนได้ คติความเชื่อเรื่องนี้เรียกว่า Animalism หรือคติความเชื่อ ความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์

ระยะที่ ๒ มนุษย์มีความเชื่อว่าใครตลอดจนสิ่งอื่นที่มีชีวิตหรือไม่ก็ตามที่ยอมมีสิ่งหนึ่งมองไม่เห็นตัวสิ่งอยู่ในนั้น สิ่งนั้นคือ ผี หรือ วิญญาณ หรือ Animism อาจเรียกว่า คติความเชื่อผีสิงเทวดาก็ได้ คตินี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นระยะเริ่มต้นของศาสนา

ความเชื่อทางศาสนานั้นสามารถแบ่งแยกออกได้หลายอย่างแล้วแต่การจัดประเภทโดยสามารถแบ่งตามลักษณะการวิวัฒนาการ ออกเป็น ๒ ประการ คือ

๑. ศาสนาธรรมชาติ (Nature religion) ซึ่งเป็นความคิดขั้นพื้นฐานของมนุษย์ที่มีความเห็นและเข้าใจว่าปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่พบเห็นนั้น เกิดจากอิทธิปาฏิหาริย์ของอำนาจเหนือมนุษย์ ซึ่งได้แก่ เรื่องวิญญาณ เวทมนต์อาถรรพ์ ไสยศาสตร์ ภูตศาสตร์ ต่อมาเห็นว่าไม่เหมาะสมกับเทพเจ้าที่เคารพความมีลักษณะเดียวกับมนุษย์ศาสนาในยุคนี้จึงมีเทพเจ้าหลายองค์หลายลัทธิโดยเฉพาะศาสนาฮินดูศาสนาเดิวยมีเทพเจ้า ถึง ๓๓๐ ล้านองค์

๒. ศาสนาจริยธรรม (Ethical religion) เกิดภายหลังศาสนาที่มีเทพเจ้ามากมาย เกิดจากปัญญาชนที่ค้นหาสัจจะธรรมแท้ ๆ ไม่มีเทพเจ้าเข้ามาเกี่ยวข้อง ต่อมาจึงเกิดศาสนาคริสต์และอิสลาม ซึ่งนับถือพระเจ้าองค์เดียวกันทั้ง ๒ ศาสนา เมื่อได้แพร่เข้าไปมีอิทธิพลต่อความคิดมนุษย์ที่นับถือพระเจ้าหลายองค์ก็จะเหลือเพียงองค์เดียว ศาสนาพุทธ คริสต์ และอิสลาม จึงยกระดับความคิดและการดำเนินชีวิตของมนุษย์ให้สูงขึ้น พิธีกรรมทางศาสนาเดิมสูญสิ้นไปและเทพเจ้าล้านองค์ได้ตามไปกับความเชื่อจึงสรุปได้ว่า ศาสนาจริยธรรมในปัจจุบันมี ๒ แบบ คือ ไม่มีพระเจ้าเลย คือศาสนาพุทธ หรือว่าเรียกว่าศาสนาจริยธรรมแท้ ๆ และศาสนาจริยธรรมแบบมีพระเจ้าองค์เดียว คือ ศาสนาคริสต์ และอิสลาม

Kellogg ได้แบ่งศาสนาออกตาม ลักษณะหลักการและแนวคิดของศาสนากว้าง ๆ ดังนี้^๗

๑. เทวนิยม (Theism)

- เอกเทวนิยม (Monotheism)
- พหุเทวนิยม (Polytheism)

๒. อเทวนิยม (Atheism)

การแบ่งศาสนาดังกล่าวนี้นุญลีอ วันทายนต์ (๒๕๔๙ :- ๑๑๑ - ๑๑๙) ได้อธิบายรายละเอียดไว้ดังนี้

๑. เทวนิยม (Theism) มีความเชื่อในพระเจ้าองค์เดียวหรือหลายองค์ ซึ่งในปัจจุบันมักเชื่อในพระเจ้าองค์เดียว (Monotheism) เชื่อว่าพระเจ้าผู้สร้างโลก ทรงบำรุง เลี้ยง ทรงรักษา และทรงปกครองอยู่ตลอดเวลา และมีอิทธิพลต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งปรากฏอยู่ในโลกนี้ มีการแบ่งประเภทความเชื่อของเทวนิยมออกไปตามลักษณะที่แสดงออกมา โดยถือเกณฑ์การแยกประเภทตามความเชื่อพระเจ้าดังนี้

๑.๑ เอกเทวนิยม เป็นลักษณะความเชื่อว่าทุกสิ่งในโลกเกิดจากการสร้างสรรค์ของพระเจ้าเพียงองค์เดียวเท่านั้น ฉะนั้นจึงถือว่าพระเจ้าเพียงองค์เดียวที่สามารถสร้างสรรค์ทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นในโลก

๑.๒ พหุเทวนิยม เป็นความเชื่อต่อพระเจ้าหลายองค์ โดยเชื่อว่าโลกนี้เกิดจากพระเจ้าหลายองค์ทรงบัญชาให้เป็นไป โดยแต่ละพระองค์ทรงปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ กันดังเช่นศาสนาฮินดูเป็นศาสนาประเภทพหุนิยมที่สำคัญที่สุดในปัจจุบันที่ยังมีเหลืออยู่

๒. อเทวนิยม เป็นความเชื่อที่ว่าไม่มีพระเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุดในโลกนี้ความเชื่อประเภทนี้ส่วนใหญ่จะย้าผลการกระทำที่เกิดจากความสามารถของตนซึ่งมีลักษณะเป็นกรรมนิยม คือ ยอมรับผลการกระทำของตนเองโดยมุ่งถึงปัจจัยที่เป็นตัวการที่ทำให้เด่นชัดยิ่งขึ้น คือ ความจริงและเหตุผล ดังนั้น ความเชื่อประเภทนี้จึงไม่เกี่ยวกับสภาวะเหนือธรรมชาติใด ๆ เลย นั่นคือ ความเชื่อที่เป็นไปตามความจริง และหลักเหตุผล ซึ่งเป็นความเชื่อที่ยึดหลักวิทยาศาสตร์นั่นเอง เช่น ศาสนาพุทธ เป็นต้น

ศาสนาอยู่คู่สังคมมนุษย์มาช้านาน นับตั้งแต่มีมนุษย์กำเนิดขึ้นในโลกจนถึงปัจจุบัน แต่ละสังคมหลักการหรือวิธีการจัดการกับอาชญากรรมหรือธรรมชาติที่ต่างกัน จึงเกิดเป็นศาสนาประเภท

^๗ อ้างใน นวม สงวนทรัพย์, พันเอก (พิเศษ), **เมธีตะวันตกชาวพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาเมฆวิทยาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๒.

ต่าง ๆ ตามที่กล่าวมาแต่อย่างไรก็ตามความเชื่อเหล่านี้ก็มีข้อจำกัดในเรื่องขององค์ประกอบ ในเรื่องนี้พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ ได้อธิบายว่า Religion ซึ่งเป็นภาษาไทยแปลว่า ศาสนาว่าต้องมีลักษณะดังต่อไปนี้ประกอบกันคือ^๔

๑. ต้องเป็นสิ่งที่เชื่อถือโดยมีความศักดิ์สิทธิ์และไม่ใช่ว่าศักดิ์สิทธิ์เปล่า ๆ ต้องเคารพบูชาด้วย

๒. ต้องมีคำสอนทางศีลธรรมจรรยา และกฎเกณฑ์เกี่ยวกับความประพฤติปฏิบัติเพื่อบรรลุผลอันดีงาม

๓. ศาสนา แปลว่า คำสอนเราจึงถือเคร่งครัดกว่า ลัทธิที่เราจะยอมเรียกว่า ศาสนานั้นต้องปรากฏตัว ผู้สอน ผู้ตั้ง ผู้ประกาศ ที่รู้กันแน่นอนและยอมรับว่า เป็นความจริงทางประวัติศาสตร์

๔. ต้องมีคณะบุคคลทำหน้าที่โดยเฉพาะสำหรับรักษาความศักดิ์สิทธิ์และคำสอนนั้นสืบต่อมาบุคคลคณะเรียนกว่า พระ ถือเป็นวรรณะ และเพศพิเศษต่างกับสามัญชนเรียกว่า สมณเพศ

๕. ต้องมีความกวดขันเรื่องความจงรักภักดี ซึ่งฝรั่งเรียกว่า Fidelity หมายความว่า ถ้าถือศาสนาหนึ่งแล้วจะไปถือศาสนาอื่นอีกไม่ได้ แม้จะเคารพบูชาปูชนียวัตถุของศาสนา หรือลัทธิอื่นก็เป็นบาปใหญ่หลวงทีเดียว

หลัก ๕ ประการนี้ เรายึดถือกันสำหรับที่จะเรียกคำสอนหรือลัทธิอันใดอันหนึ่งว่า ศาสนาถ้าไม่ถ้วนทั้ง ๕ ประการนี้ เราจะไม่นับว่าเป็นศาสนา

ความเห็นของ พันตรี หลวงวิจิตรวาทการ นี้ให้ไว้ประมาณปี พ.ศ. ๒๔๙๘ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ กลุ่มผู้วิจัยศาสนาและความเชื่อตามโครงการพื้นฐานจิตใจของประชาชนชาวไทย สาขาปรัชญาสภากาชาดแห่งชาติ ได้กำหนดว่าศาสนานั้นต้องประกอบด้วยลักษณะทั้งหมด หรือส่วนมากดังต่อไปนี้

๑. มีศาสดาผู้ตั้ง
๒. มีคำสอนเกี่ยวกับศีลธรรมจรรยา
๓. มีหลักความเชื่อถืออันเป็นที่หมาย
๔. มีพิธีกรรม
๕. มีสถาบันทางศาสนา

^๔พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ, **ลัทธิโยคี และมายาศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสร้างสรรค์บุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑ - ๒.

ศาสนา (Religion) กับ ลัทธิ (Doctrine) มีความหมายที่ใกล้เคียงกัน เสถียร พันธรั้งสี (๒๕๔๗ : ๑๑ - ๑๒) ได้อธิบายไว้ดังนี้^๙ คำว่า ลัทธิกับศาสนาใช้สับสนกันมาก บางทีเราใช้คำว่า ลัทธิศาสนาควบกัน บางทีเราแยกออกจากกันเราเรียกความเชื่ออย่างหนึ่งว่าลัทธิ เรียกความเชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า ศาสนา แต่บางทีทั้ง ๆ ที่ความเชื่อมีลักษณะเป็นศาสนาสมบูรณ์ ตามหลักที่กล่าวมาแล้ว เราเรียกกันว่า ลัทธิก็มี เช่น ลัทธิพราหมณ์ ลัทธิคริสต์ และลัทธิอิสลามก็มีอยู่เนือง ๆ คำว่า Doctrine ตามพจนานุกรมอังกฤษฉบับที่นิยมกันแพร่หลาย เช่น Chamber และ Webster เป็นต้น แปลว่า เรื่องที่สั่งสอนกันมากความเชื่อถือ โวาทของนิกายใดนิกายหนึ่ง พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานของไทยแปลไว้ว่า ความเชื่อถือความรู้ และประเพณี ที่ได้รับสืบทอดกันมา ถ้าจะถือเอาลักษณะที่กล่าวข้างต้นเป็นหลักประกอบลัทธิก็ไม่ใช้ศาสนานั้น ๆ เป็นโวาทของผู้ใดที่เริ่มตั้งต้นสั่งสอนกันนั้นก็มักเรียกว่า ลัทธิของสมณโคดม คำสอนของพระเยซู เมื่อประกาศออกมาใหม่ ๆ พวกโรมันเรียกว่า พระเยซูประกาศ ลัทธินอกกรีต สอนของพระมะหะหมัดก็มีผู้เรียกลัทธิเหมือนกัน เพราะฉะนั้นลัทธิก็น่าจะคือ เรื่องเบื้องต้นของศาสนาหรือจุดเริ่มของศาสนา หรือลัทธิก็คือ คำสอนเฉพาะกลุ่มเฉพาะพวก ซึ่งมีความหมายแคบว่าศาสนา

กลุ่มพุทธใหม่หรือการพุทธใหม่ สำหรับคนไทย และคนทั้งโลก คาดว่าอีกนานจึงจะได้เป็นศาสนา แม้จะเรียกชื่อต่างกันเพราะข้อจำกัดขนาดองค์กร การเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จัก หรือยอมรับทั่ว ๆ ไป แต่ความหมายที่แท้จริงของศาสนากับลัทธิในงานวิจัยนี้เป็นสิ่งเดียวกัน คือ เป็นความเชื่อเกี่ยวกับจริยธรรมของคนในสังคม

ผู้วิจัยมีความเชื่อว่าเมื่อมีความเชื่อใหม่เข้าสู่ชุมชนแล้ว ชุมชนจะไม่สลัดทิ้งซึ่งความเชื่อเดิม หรือ ไม่รับความเชื่อใหม่ล้วน ๆ แต่จะปรับรวมใช้ด้วยกัน หรือเกิดการผสมผสานทางความเชื่อระหว่างความเชื่อใหม่ กับความเชื่อดั้งเดิม ปรากฏการณ์นี้ได้เกิดขึ้นมาแล้วในอดีตซึ่งเมื่อเกิดมีความเชื่อใหม่ขึ้นมาชุมชนจะปรับความเชื่อดังกล่าวนี้เข้ารวมกับความเชื่อดั้งเดิมซึ่งเรียกว่าการผสมผสานทางศาสนา ในเรื่องดังกล่าวมีผู้อธิบายไว้มากมาย การผสมผสานทางศาสนา (Religious syncretism) เป็นการผสมผสานของความเชื่อและพิธีกรรมหลาย ๆ ระบบออกมาเป็นความเชื่อและพิธีกรรมระบบเดียว ซึ่งปัจจุบันสังคมไทยได้ปรับรวมกับความเชื่อ ๓ แบบคือ ความเชื่อดั้งเดิม ความเชื่อแบบพราหมณ์ และความเชื่อแบบพุทธในระบบเดียวกันนี้ส่วนผสมของความเชื่อแต่ละอาจารย์จะมากน้อยเท่าใดขึ้นอยู่กับพื้นฐานและพัฒนาการของชุมชนแต่ละแห่งและแต่ละบุคคล เช่น ชุมชนชนบทหรือผู้แก่เฒ่าอาจมีความเชื่อดั้งเดิมมากกว่าชุมชนเมืองหรือคนรุ่นใหม่

^๙เสถียร พันธรั้งสี, ศาสนาเปรียบเทียบ, (กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา, ๒๕๔๗), หน้า ๑๑ - ๑๒.

ทฤษฎีของ Redfield นักมานุษยวิทยา ชาวอเมริกัน ได้อธิบายการผสมผสานศาสนา เสนอทฤษฎีโดยแบ่งชนิดวัฒนธรรมออกเป็น ๒ ระดับ คือ^{๑๑}

๑. ระดับวัฒนธรรมใหญ่ (A great tradition) ซึ่งส่วนใหญ่จะเริ่มเกิดขึ้นในสังคมเมือง ซึ่งต้องรักษาและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เพื่อให้คงลักษณะเดิมไว้

๒. ระดับวัฒนธรรมเล็ก (A little tradition) ซึ่งเป็นวัฒนธรรมของเหล่า ชาวบ้านที่ไม่ยึดติดกับรูปแบบใช้ชีวิตแบบเรียบง่าย ไม่มีกฎเกณฑ์ทางสังคมที่รัดกุมเมื่อมีการแพร่กระจายทาง วัฒนธรรมใหม่ สังคมเมืองซึ่งมีโอกาสรับได้ก่อนนั้นส่วนใหญ่จะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์หรือแนวทาง ของลัทธิหรือศาสนานั้น ๆ วางไว้ หรือเป็นศาสนาตามหลักคำสอนของศาสดา (Doctrinal religion) ต่อมาเมื่อความเชื่อดังกล่าวนี้ออกสู่ชาวบ้าน ศาสนาแท้ ๆ จะถูกผสมผสานโดยชาวบ้าน จะนำความเชื่อดั้งเดิมที่ตนมีอยู่หลอมรวมเข้ากันอย่างกลมกลืนในการผสมผสานศาสนาดังที่กล่าว มานี้ ซึ่งกระบวนการแพร่กระจายของศาสนาของศาสนาแคมบริ (Doctrinal religion) หรือศาสนา ที่ถือตามคำสั่งสอนของศาสดาจากศูนย์กลางไปสู่ส่วนอื่น ๆ ของสังคมนั้น บริเวณที่ศาสนาใหม่ แพร่กระจายไปได้มีความเชื่ออื่นอยู่ก่อนแล้วความเชื่อเดิมเป็นความเชื่อที่ยังลึกอยู่ในระบบคิด และวิถีชีวิตของคนโดยทั่วไปเมื่อมีศาสนาใหม่แพร่กระจายเข้ามา การยอมรับศาสนาใหม่จะเกิดขึ้น ได้อยู่สมบูรณแบบแนบแน่น และเป็นที่ยึดถือเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมในลักษณะที่มีการถ่ายทอด กันต่อไปก็ต่อเมื่อศาสนาใหม่และความเชื่อเก่าสามารถผสมผสานอยู่ด้วยกันได้ ศาสนาจึงแยกได้ ๒ แบบ คือ

๑. ศาสนาตามหลักพระคัมภีร์ คือ ถือตามคำสั่งสอนของพระศาสดา

๒. ศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular religion) คือ แบบที่ผสมผสานความเชื่ออย่างอื่น จนชาวบ้านแยกกันไม่ได้ว่าส่วนไหนมาจากศาสนาแคมบริแท้ ๆ

การผสมผสานศาสนา (Religion syncretism) เป็นการอยู่ร่วมกันของศาสนา มากกว่าหนึ่งศาสนาซึ่งมีตัวอย่างให้เห็นทั่วโลก เช่นระบบความเชื่อทางศาสนาของชาวจีนใน ประเทศจีน มีลักษณะเป็นการผสมผสานความเชื่อระหว่าง ลัทธิขงจื้อ ลัทธิเต๋า พุทธศาสนา มหายาน การนับถือเทพเจ้าต่าง ๆ การนับถือผีบรรพบุรุษ ชาวจีนในประเทศไทยพยายามรักษาแนว ปฏิบัติทางพิธีกรรมดั้งเดิม และในขณะเดียวกันก็ได้อิทธิพลพุทธศาสนาเถรวาท และปัจจุบันความ

^{๑๑} อังโน อมรา พงศาพิชญ์, วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนว มานุษยวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๖๑ – ๒๖๔.

เชื่อและพิธีกรรมแบบดั้งเดิมได้เจือจางลงมาก ชาวจีนรุ่นหลังที่เกิดในประเทศไทยได้รับอิทธิพลความเชื่อพิธีกรรม และประเพณีแบบไทยมากขึ้น^{๑๑}

นอกจากนี้นักมานุษยวิทยาที่ศึกษาระบบความเชื่อและศาสนาในสังคมไทยได้ชี้ให้เห็นว่า ระบบความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผีสาปเทวดา พิธีกรรมแบบพราหมณ์และพิธีกรรมแบบพุทธต่างก็มีหน้าที่ในการตอบสนองจิตใจของคนไทย และสามารถดำรงอยู่ในสังคมไทยได้อย่างผสมกลมกลืนเป็นระบบศาสนาอันเดียวกันงานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงการผสมผสานกับความเชื่อเดิมซึ่งมีพราหมณ์ พระพุทธศาสนา และไสยศาสตร์เป็นพื้นฐานอยู่แล้ว แนวคิดของ Rober Rebert และ อมรา พงศาพิชญ์ น่าจะพิสูจน์ได้ว่าจะเกิดปรากฏการณ์การผสมผสานทางศาสนาขึ้นอีกครั้งหนึ่งในสังคมไทย

ทฤษฎีการยอมรับสิ่งใหม่

คำว่า “สิ่งใหม่” (Innovation) มีความหมายกว้างขวางทั้งในรูปแบบทางรูปธรรมและนามธรรมไม่ได้หมายถึงเฉพาะการประดิษฐ์คิดค้น (Inventions) ขึ้นมาใหม่เท่านั้น การปรับปรุงแก้ไข หรือการแพร่กระจายวัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งสู่อีกสังคมหนึ่ง แม้วัฒนธรรมที่แพร่เข้ามานั้นจะมีมานาน แต่ก็ป็นนวัตกรรมหรือสิ่งใหม่ในสังคมที่รับวัฒนธรรมนั้น สัญญาวิวัฒน์ (๒๕๒๖ : ๔๒ - ๔๓) กล่าวว่า^{๑๒} สิ่งใหม่หรือนวัตกรรมหรือนวัตกรรมนี้เป็นทั้งความคิด (Idea) การปฏิบัติ (Practice) หรือวัสดุสิ่งของ (Object) อย่างหนึ่งอย่างใดที่ได้ที่ปัจเจกชนคิดเอาว่าเป็นของใหม่ สิ่งที่ต้องเน้นก็คือนวัตกรรมไม่จำเป็นต้องเป็นของเท่านั้นแต่อาจเป็นความคิดใหม่ ๆ เช่น ความรู้ด้านต่าง ๆ หรือลัทธิการเมืองหรือศาสนาใหม่ เป็นต้น โดยทั่วไปสิ่งใหม่จะมีอยู่ ๒ รูปแบบ คือ

๑. สิ่งใหม่ที่เป็นความคิด (Idea) เช่น ลัทธิการเมือง ศาสนา หรือแนวคิดต่าง ๆ
๒. สิ่งใหม่ที่เป็นวัตถุ (Object) เช่น คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์มือถือหรือยารักษาโรคใหม่ ๆ ที่ออกสู่ท้องตลาด

สิ่งใหม่จะมีการยอมรับได้ก็ต้องมีการแพร่กระจายสิ่งนั้นออกไป Ralph Linton นักมานุษยวิทยาผู้ที่ได้นำเสนอทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Cultural Diffusion Theory) ได้ให้สาระสำคัญของทฤษฎีดังกล่าวไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นจากการติดต่อสื่อสารระหว่าง

^{๑๑} สมบูรณ์ สุขสำราญ, พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๕๖๓.

^{๑๒} สัญญาวิวัฒน์, ทฤษฎีและกลยุทธการพัฒนาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖), หน้า ๔๒ - ๔๓.

สังคมที่ต่างวัฒนธรรมกันโดยที่สังคมด้อยกว่าสามารถแพร่กระจายวัฒนธรรมไปสู่สังคมที่เจริญกว่า นอกเหนือจากการแพร่กระจายจากสังคมที่เจริญกว่าไปสู่สังคมที่ด้อยกว่า ซึ่งเป็นปกติวิสัยของวัฒนธรรม แต่เมื่อเกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมขึ้นแล้ว สังคมที่เจริญกว่าคงจะรับวัฒนธรรมบางอย่างของสังคมที่ด้อยกว่าก็ได้ และทำนองเดียวกันสังคมที่ด้อยกว่าอาจจะไม่รับวัฒนธรรมของสังคมที่เจริญกว่าก็ได้ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้น ส่วนใหญ่แล้วเกิดขึ้นจากการแพร่กระจายของวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามามากกว่าเกิดจากการนำสิ่งใหม่ ๆ จากภายนอกเข้ามาผสมผสานกับของที่มีอยู่ก่อนแล้ว “สิ่งใหม่” สำหรับการวิจัยครั้งนี้ แนวคิดใหม่ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่เป็นความคิด (Idea) ที่เผยแพร่สู่ชุมชน การยอมรับของชาวบ้านนั้นผู้วิจัยมองเป็นกระบวนการโดยใช้ทฤษฎีการยอมรับสิ่งใหม่ กระบวนการยอมรับ (The adoption process) นี้ A committee of rural sociologists (cited in Rogers and Shoemaker, ๑๙๗๑: ๑๐๐ - ๑๐๑) ได้กำหนดขั้นตอนดังนี้

๑. ขั้นรับรู้หรือตระหนัก (Awareness stage) เป็นขั้นที่ปัจเจกบุคคลได้พบกับสิ่งใหม่ แต่ยังไม่มีความรู้ในสิ่งนั้น
๒. ขั้นสนใจ (Interest stage) เป็นขั้นที่ปัจเจกบุคคลมีความสนใจโดยเสาะแสวงหาข้อมูลเพิ่มเติม
๓. ขั้นประเมินค่า (Evaluation stage) เป็นขั้นที่ปัจเจกบุคคลพิจารณาของใหม่แล้วตกลงใจว่าจะทดลองหรือไม่ ถ้ารับก็จะทำการทดลอง ถ้าไม่รับก็เลิกสนใจอีกต่อไป
๔. ขั้นทดลอง (Trial stage) เป็นขั้นที่ปัจเจกบุคคลเริ่มใช้สิ่งใหม่เพียงเล็กน้อย หรือในวงแคบ ๆ ถ้าพิจารณาว่าดีก็จะดำเนินขั้นต่อไป หากทดลองแล้วไม่พอใจก็ยุติกระบวนการ
๕. ขั้นยอมรับ (Adoption stage) เป็นขั้นที่ปัจเจกบุคคลตัดสินใจยอมรับสิ่งใหม่อย่างสมบูรณ์ภายหลังจากพึงพอใจจากการทดลองมาแล้วการเผยแพร่แนวคิดเข้าสู่ชุมชน ได้เกิดขึ้นตามทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Cultural Diffusion theory) ซึ่งเกิดจากการติดต่อสื่อสารกันระหว่างสังคมท้องถิ่นโดยที่สังคมด้อยกว่าสามารถแพร่กระจายวัฒนธรรมไปสู่สังคมที่เจริญกว่า นอกเหนือไปจากการแพร่กระจายจากสังคมที่เจริญสังคมที่เจริญกว่าคงจะรับวัฒนธรรมอย่างของสังคมที่ด้อยกว่าก็ได้และทำนองเดียวกันสังคมที่ด้อยกว่าอาจจะไม่รับวัฒนธรรมของสังคมที่เจริญกว่าได้ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้นส่วนใหญ่แล้วเกิดจากการแพร่กระจายของวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามามากกว่าเกิดจากการประดิษฐ์คิดค้นใหม่ขึ้นเองในสังคมหรือถ้ามีก็มักจะเกิดจากการนำสิ่งใหม่ ๆ จากภายนอกเข้ามาผสมผสานกับของที่มีอยู่ก่อนแล้วเป็นของใหม่ที่ไม่เคยมาก่อน ทฤษฎีดังกล่าวนี้เป็นลักษณะเดียวกันกับการแพร่ของ ความเชื่อ

ใหม่ในขณะที่ชุมชนไทยก็ยังคงมีความเชื่อเดิมอยู่แล้ว เมื่อมีการผสมผสานกันย่อมเกิดความเชื่อใหม่ ในอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งไม่เหมือนของเดิมและของใหม่ที่แพร่เข้ามาในการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ทุก ๆ ด้านนั้นจะเร็วหรือช้าเพียงใด Moore ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ดังนี้^๓

๑. ความง่ายของวัฒนธรรม หรือไม่มีความซับซ้อน
๒. เข้ากันได้กับวัฒนธรรมเดิมของผู้รับ
๓. ศักดิ์ศรีและฐานะ ของผู้นำวัฒนธรรมใหม่เข้ามา
๔. สิ่งแวดล้อมในวัฒนธรรมของผู้รับ
๕. ความแข็งแรงและอ่อนแอของวัฒนธรรมเดิม

สาระสำคัญของทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ มีดังนี้

๑. ทฤษฎีนี้มองสังคมว่าเป็นระบบหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ที่สัมพันธ์ซึ่งกันและกันโดยหน้าที่
๒. สังคมมีขอบเขตแน่นอน มีระเบียบ ควบคุมตนเอง มีกระบวนการรักษาบูรณาการภายในระบบ และมีแนวโน้มที่ส่วนประกอบต่าง ๆ พึ่งพาอาศัยกันจนสามารถรักษาคุณภาพของสังคมไว้ได้
๓. ส่วนประกอบของสังคม คือโครงสร้างของสังคม ได้แก่ สถาบันต่าง ๆ ซึ่งมีกลุ่มบทบาทที่มั่นคงแน่นอน บัญญัติออกมาเพื่อสนองความต้องการทางสังคมบางประการ

ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory)

หลักการสำคัญของทฤษฎีความขัดแย้งมีดังนี้

- ๑) สังคมเป็นระบบที่มีความขัดแย้งกันเป็นประจำ เพราะผลประโยชน์ที่ไม่ลงตัวกัน
- ๒) การขัดแย้งเกิดจากการแข่งขันเพื่อให้ได้ผลประโยชน์ที่มีอยู่อย่างจำกัด
- ๓) ความแตกต่างทางชนชั้นเกิดขึ้นเพราะจิตสำนึกในผลประโยชน์ของกลุ่ม
- ๔) กลุ่มที่มีอำนาจจะพยายามดำเนินการต่าง ๆ เพื่อคงอำนาจของกลุ่ม วิธีการที่จะรักษาอำนาจไว้ อาจจะเป็นวิธีการที่ไม่เป็นไปตามกฎกติกาที่ตกลงกันได้ ความขัดแย้งจึงเกิดขึ้นจากวิธีการที่จะคงไว้ซึ่งอำนาจ และได้มาซึ่งอำนาจโดยกลุ่มที่ไม่มีอำนาจก็จะพยายามให้ได้มาซึ่งอำนาจทุกวิถีทางเช่นกัน โดยไม่คำนึงถึงกฎเกณฑ์

^๓ สนธยา พลศรี, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียน สโตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓๕ – ๑๓๖.

จากทฤษฎีต่าง ๆ ข้างต้นจะแสดงให้เห็นถึงสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นเป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนซึ่งกันและกันความเชื่อดั้งเดิม ความเชื่อที่มาจากศาสนา เมื่อผสมผสานกันเกิดเป็นแนวความเชื่อเมื่อตอบสนองความต้องการของแต่ละกลุ่มทำให้เกิดกลุ่มหรือขบวนการพุทธใหม่ทางศาสนา นับวันจะมากขึ้นเรื่อยๆ และปัจจัยหนึ่งที่ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นสาเหตุที่สำคัญประการหนึ่งคือ ปัญหา ทางพระพุทธศาสนาดังจะนำเสนอต่อไปนี้

๒.๒ ปัญหาพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

ศาสนาต่าง ๆ ในโลกล้วนมีคำตอบให้ ศาสนิกชนของตนประพาศิตนให้เป็นคนดี ทั้งที่เป็นคน ดีในสังคม และเป็นคนดีตามหลักการแห่งศาสนานั้น ๆ แต่ว่าวิธีการกระทำความดีของแต่ละศาสนา จะแตกต่างกันไปบ้าง ตามแต่บทบัญญัติหรือหลักการของศาสนานั้น คำสอนของศาสนาทั้งหลายก็คือ การเน้นความสำคัญของจิตใจและการมีศรัทธาเชื่อมั่นในความดีและความเสียสละ หรือบำเพ็ญประโยชน์ของบุคคลโดยไม่เห็นแก่ตัว

อย่างไรก็ดี ปัจจุบันศาสนาที่สำคัญของโลก กำลังเผชิญกับปัญหาท้าทายร่วมกันหลายประการ บางศาสนาเผชิญปัญหาท้าทายจากภายในองค์กรของศาสนานั้น ๆ บางศาสนาเผชิญกับปัญหาท้าทายจากภายนอก และบางศาสนาก็เผชิญกับปัญหาท้าทายทั้งจากภายในและภายนอกในที่นี้จะขอเสนอเฉพาะกรณีพระพุทธศาสนาเท่านั้น

ปัญหาพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน

ในปัจจุบันทั้งในสังคมไทยและสังคมอื่น ๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนากำลังเผชิญกับปัญหาที่สำคัญหลายประการ ซึ่งสามารถสรุปได้ใน ๓ ประเด็น คือ

- ๑) ปัญหาที่เกิดจากภายในองค์กรพระพุทธศาสนา
- ๒) ปัญหาที่เกิดจากการรุกรานของลัทธิความเชื่อและองค์กรศาสนาอื่น
- ๓) ปัญหาที่เกิดจากระบบความเชื่อและค่านิยมใหม่

๑. ปัญหาที่เกิดจากภายในองค์กรพระพุทธศาสนา

องค์กรพระพุทธศาสนา คือ รูปแบบบรรทัดฐานหรือข้อปฏิบัติต่าง ๆ สถานภาพหรือตำแหน่ง และหน้าที่หรือบทบาทซึ่งผู้ที่มีตำแหน่งในองค์กรพระพุทธศาสนาจะต้องปฏิบัติ ส่วนประกอบสำคัญขององค์กรพระพุทธศาสนา ก็คือหลักคำสอนในระดับต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้าและพระสาวก ซึ่งเป็นบุคลากรที่สืบทอดคำสอนของพระบรมศาสดา พิธีกรรม ศาสนสถาน และกฎข้อบังคับที่บุคลากรในพระพุทธศาสนาจะพึงปฏิบัติต่อกันและกันในบรรดาองค์ประกอบเหล่านี้ “บุคลากร” เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด บุคลากรในองค์กรพระพุทธศาสนามี ๔ ประเภท คือ

ภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ในสมัยพุทธกาลจะมีภิกษุณีเป็นองค์ประกอบหนึ่ง แต่ปัจจุบัน โดยเฉพาะในสังคมไทยไม่มีภิกษุณี รูปแบบของนักบวชหญิงในสังคมไทย ปัจจุบันจะปรากฏในรูปแบบของ “แม่ชี”

ปัญหาเกี่ยวกับบุคลากรในพระพุทธศาสนา มีดังนี้

๑.๑ การตีความหลักพระธรรมวินัยไม่ตรงกัน ปัญหานี้ทำให้เกิดความอ่อนแอขององค์กรพระพุทธศาสนามาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และต่อไปในอนาคต เป็นที่ยอมรับว่าการแตกแยกทางความคิด (ทฤษฎีวิบัติ) ได้เกิดขึ้นมาแล้วตั้งแต่สมัยหลังพุทธปรินิพพานใหม่ ๆ กล่าวคือหลักจากพระพุทธเจ้าปรินิพพาน ไม่นานนักก็มีพระภิกษุรูปหนึ่งชื่อพระสุภทัตะ ได้แสดงความคิดเห็นโดยเปิดเผยในทำนองที่ว่า ต่อไปนี้ใครมีความคิดเห็นในหลักธรรมะ อย่างไรก็สามารถแสดงความคิดเห็นและตีความได้โดยอิสระ ไม่จำเป็นต้องหวาดกลัวต่อคำตำหนิ หรือไม่จำเป็นต้องรับฟังความคิดเห็นจากพระพุทธเจ้าอีกต่อไป เพราะพระองค์ได้ปรินิพพานไปแล้ว ภิกษุทั้งหลายไม่ต้องหวาดระแวงต่อใคร เรื่องราวเกี่ยวพระสุภทัตะนี้ได้เป็นที่กล่าวขานอย่างกว้างขวาง ปรารภเหตุดังกล่าวและด้วยความเป็นห่วงในการตีความพระธรรมวินัย พระอริยสาวกุ่นแรกอันประกอบด้วยพระมหากัสสปะเถระ พระอุบาลีเถระ และพระอานนทเถระ เป็นต้น จึงได้ทำสังคายนาครั้งหนึ่งเพื่อรวบรวมหลักคำสอนของพระพุทธองค์ให้เป็นอย่างหนึ่งอย่างเดียวกัน และไม่ให้เกิดความผิดจากพุทธพจน์ที่แท้จริง

อย่างไรก็ตาม พอเวลาล่วงไปพระภิกษุสาวกุ่นหลังเกิดความไม่ลงรอยทางความคิดกัน กล่าวคือ ไม่มีความคิดเห็นเป็นอย่างหนึ่งอย่างเดียวกัน (ทฤษฎีสัมมูลตา) จึงเกิดการตีความพระธรรมวินัยแตกต่างกันในบางเรื่อง จนในที่สุดก็ได้เกิดนิกายพุทธศาสนานิกายใหม่ คือ **นิกายมหายาน** ซึ่งมีหลักการเกี่ยวกับการปฏิบัติตนของนักบวชแตกต่างจากนิกายเถรวาท และจากนิกายก็ได้แตกแขนงเป็นนิกายย่อยไปอีกหลายนิกายในสังคมไทยการตีความพระธรรมวินัยไม่ตรงกันนี้ เกิดขึ้นเป็นประจำที่เห็นเป็นตัวอย่างชัดเจนที่สุดก็คือ การเกิดขึ้นมาของสำนักสันตติโกซึ่งเน้นมั่งสวัริติ และสำนักวัดพระธรรมกาย ซึ่งเน้นการฝึกสมาธิแบบกำหนดลูกแก้ว และ เน้น **การตีความพระนิพพานเป็นอัตตา** การตีความหลักธรรมะไม่ตรงกับปราชญ์ท่านอื่นของพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดการแตกแยกในองค์กรพุทธศาสนาในเมืองไทยปัจจุบันอย่างรุนแรงและส่งผลทำให้กระทบกระเทือนต่อศรัทธาของประชาชนอย่างมาก ปัญหาบุคลากรมีความคิดเห็นไม่ตรงกันนี้ อาจเป็นผลมาจากการขาดการศึกษา หรือได้รับการศึกษาไม่ถูกต้องและเหมาะสมก็ได้

๑.๒ ปัญหาการประพจน์ฝ่าฝืนพระธรรมวินัยของพระภิกษุสามเณร ข้อนี้เป็นปัญหาวิกฤติอย่างหนึ่ง พระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนา เป็นบุคลากรที่ใกล้ชิดที่สุดกับ

พระศาสนา และถือเป็นตัวแทนขององค์กรพระพุทธศาสนา ความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อพระพุทธศาสนาขึ้นอยู่กับประเพณีปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ (สุปฏิปันโน) ของพระภิกษุสามเณร หากพระภิกษุสามเณรปฏิบัติตนไม่เหมาะสมกับสมณะวิสัยทำการทุจริตเป็นประจำ ขาดการสำรวมกาย และสำรวมวาจาย่อมมีผลกระทบต่อนิยามศรัทธาของประชาชนอย่างแน่นอน ปัญหาการประพฤติตนไม่เหมาะสมของพระภิกษุสามเณรนี้ มีสาเหตุมาจากปัจจัยหลายอย่างโดยทั่วไปพระภิกษุสามเณรในสังคมไทยมีพื้นฐานทางครอบครัวต่างกัน มีระดับความรู้และสติปัญญาแตกต่างกัน และมีเหตุจูงใจในการบรรพชา อุปสมบทต่างกันด้วย นอกจากนี้การขอบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุสามเณรเป็นกระบวนการที่ทำได้ง่าย บางวัดไม่ค่อยมีระเบียบวินัยเข้มงวดมากนักในการฝึกคนก่อนขอบรรพชา พระอุปัชฌาย์บางรูปไม่ได้อบรมสั่งสอนพระบวชใหม่ที่ตนบวชให้ปล่อยให้ไปเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส วัดที่ดำเนินการขอบวชให้เป็นผู้ดูแลอบรมสั่งสอน หากพระอาจารย์วัดรูปใดอบรมดูแลพระภิกษุสามเณรที่อาศัยอยู่ในวัดอย่างจริงจัง ปัญหาการประพฤติผิดพระธรรมวินัยของพระภิกษุสามเณรก็จะมีหรือถึงจะมีก็ไม่มากนัก ปัญหาการประพฤติผิดพระธรรมวินัยของพระภิกษุสามเณร เป็นปัญหาเรื้อรังปัจจุบันสื่อสารมวลชนมีบทบาทสูงมากในการเสนอข่าวต่าง ๆ รวมทั้งข่าวการเคลื่อนไหวของบุคลากรทางพระศาสนา ดังนั้น หากมีข่าวพระภิกษุสามเณรประพฤติผิดพระธรรมวินัยเผยแพร่สู่สาธารณชน ก็จะส่งผลเสียหายแก่องค์กรพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น การแก้ไขปัญหานี้จึงอยู่ที่การคัดคนที่จะบวชอย่างจริงจัง ควรสืบดูประวัติของผู้มาขอบวชอย่างละเอียด ควรให้ผู้ขอบวชฝึกอยู่กับวัดเป็นระยะเวลาหนึ่ง เพื่อจะทดสอบความอดทนก่อนให้บวช และเมื่อบวชแล้วพระอุปัชฌาย์และพระอาจารย์ต้องเอาใจใส่อบรมดูแลอย่างเข้มงวดและจริงจัง ปัญหาการประพฤติผิดวินัยของพระภิกษุสามเณรก็จะน้อยลงและหมดไปในที่สุด

๑.๓ ปัญหาบุคลากรทางพระศาสนาขาดความรู้ความเข้าใจหลักพระศาสนาที่ถูกต้อง ปัญหานี้เป็นปัญหาที่ทำลายพระพุทธศาสนาอย่างมากปัญหาหนึ่ง โดยหลักการพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการศึกษาเล่าเรียน เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้อง (สัมมาทิฐิ) กล่าวคือเป็นศาสนาที่สอนให้รู้ว่าอะไรคือสิ่งที่ถูก อะไรคือสิ่งที่ผิด อะไรมีโทษ อะไรมีประโยชน์ อะไรควรประพฤติ อะไรควรงดเว้นการที่บุคลากรทางพระพุทธศาสนาขาดความรู้ความเข้าใจพระธรรมวินัยที่ถูกต้องนี้เอง ทำให้เกิดปัญหาการประพฤติปฏิบัติที่ไม่ถูกต้อง และในที่สุดก็มีผลทำให้เกิดทวิวิธปฏิบัติ กล่าวคือ ไม่เชื่อบาปบุญ ไม่เชื่อกุศลกรรม และอกุศลกรรม เป็นต้น ซึ่งทำให้เกิดความย่อหย่อนในการปฏิบัติศีลธรรม จนถึงระดับที่เรียกว่าศาสนาเสื่อม ซึ่งก็หมายถึงศาสนิกชนของศาสนาไม่ปฏิบัติตามหลักศีลธรรมที่ถูกต้องเพราะความไม่รู้นั่นเอง ปัญหาความไม่รู้พระธรรมวินัยที่ถูกต้องนี้ เกิดขึ้นมาตลอดในสังคมไทย การที่สังคมไทยประสบปัญหาเศรษฐกิจ

ปัญหาการเมือง ปัญหาอาชญากรรม และปัญหาสังคมหลายอย่างนั้นเป็นเพราะพระพุทธรศาสนาชนขาดความรู้ความเข้าใจพระพุทธรศาสนาที่ถูกต้อง และไม่ปฏิบัติตามหลักพระพุทธรศาสนาอย่างจริงจัง

๑.๔ ปัญหาระบบการบริหาร และระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย คณะสงฆ์ไทยถือว่าเป็นสัญลักษณ์ความคงอยู่ของพระพุทธรศาสนาในสังคมไทย ที่เด่นชัดที่สุด ความเจริญรุ่งเรืองหรือความเสื่อมของพระพุทธรศาสนา ส่วนหนึ่งและสำคัญที่สุดขึ้นอยู่กับคณะสงฆ์ไทย คณะสงฆ์ไทยปัจจุบัน จัดระบบการบริหารการปกครองตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๕๓๕ และ ๒๕๔๒ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์นี้ การบริหารคณะสงฆ์รวมศูนย์อยู่ที่องค์กรมหาเถรสมาคม อันเป็นตุลาการคณะสงฆ์ไทยปัจจุบัน และมีลำดับความรับผิดชอบการปกครองลงไประดับภาค ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ระดับตำบล และระดับวัดในหมู่บ้านเป็นลำดับสุดท้าย

ปัญหาระบบการบริหารการปกครองคณะสงฆ์ปัจจุบัน เป็นปัญหาของการขาดการปฏิบัติการติดตามผลของการปฏิบัติงาน และปัญหาของพระสังฆาธิการผู้รับผิดชอบในแต่ละระดับขาดความกระตือรือร้น และขาดการเอาใจใส่ในการปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างจริงจัง ข้อนี้สังเกตเห็นได้ในเวลาที่มีเหตุการณ์หรือเรื่องราวเกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุสามเณรทั้งในวัดและในที่สาธารณะ มักจะไม่ได้รับการแก้ไขอย่างทันทั่วทั้งที่ โดยพระสังฆาธิการในพื้นที่ที่เกิดปัญหานั้น ๆ ปัญหาจึงมักจะยืดเยื้อและเป็นทวีปหากพิจารณาในหมู่ประชาชน ซึ่งส่งผลกระทบทำให้ประชาชนมีศรัทธาคลอนแคลนในคณะสงฆ์

ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยปัจจุบันก็เช่นกัน เป็นระบบที่ไม่ได้รับการพัฒนาให้ก้าวหน้าและทันต่อการเปลี่ยนแปลงเป็นระบบที่ยึดตามแนวเดิม ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ และรัชกาลที่ ๖ โดยเฉพาะหลักสูตรการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและปริญญาตรี ยกเว้นหลักสูตรปริยัติธรรมสายสามัญศึกษา และหลักสูตรระดับอุดมศึกษาที่ได้รับการพัฒนาให้ทันสมัยอยู่เสมอ

ระบบการศึกษาหลักสูตรปริยัติธรรมสายบาลีและนักธรรม เป็นระบบการศึกษาที่ค่อนข้างจะล้าหลัง โดยมีเนื้อหาและวิธีการเรียนการสอนที่ขาดการพัฒนา ทำให้ไม่ประสบผลในการให้การศึกษาเท่าที่ควร สถิติผู้สอบผ่านตามหลักสูตรมีจำนวนไม่มาก เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนผู้เข้าสอบในแต่ละปีซึ่งมีจำนวนมาก

๒. ปัญหาที่เกิดจากการรุกรานลัทธิความเชื่อและองค์การศาสนาอื่น

ลัทธิความเชื่อและรูปแบบพิธีกรรมองค์การศาสนาต่าง ๆ ในโลกปัจจุบันกำลังแพร่หลายและรุกเจียบเข้าไปกับความเชื่อและรูปแบบพิธีกรรมของพระพุทธรศาสนาอย่าง

กว้างขวาง โดยมีเป้าหมายและเพื่อแย่งชิงศาสนิกชนจากพระพุทธศาสนาไปเป็นศาสนิกชนของศาสนาอื่น ๆ ที่มีกระบวนการแย่งชิงประชาชนอยู่ในขณะนี้ ปรากฏในแบบต่าง ๆ เช่น การโฆษณาเผยแพร่ศาสนาของตนว่ายิ่งใหญ่และสูงส่งยิ่งกว่าพระพุทธเจ้า การดำเนินการบิดเบือนคำสอนของพระพุทธศาสนา (ลัทธิธรรมปฏิรูป) การปลอมบวชเป็นพระภิกษุ และประพฤติปฏิบัติตนเปี่ยงเบนจากหลักพระธรรมวินัย การนำเอาพิธีกรรมของพระพุทธศาสนาไปเป็นส่วนหนึ่งแห่งพิธีกรรมของศาสนาอื่น ๆ การใช้วิธีการล่อลวงประชาชนด้วยวิธีการให้การสงเคราะห์ด้านการศึกษา อาชีพ สาธารณสุขแบบให้เปล่า การลบหลู่สิ่งเคารพของพระพุทธศาสนา เป็นต้น เท่าที่กล่าวมานี้คือวิธีการรุกรานของลัทธิความเชื่อและองค์กรศาสนาอื่นที่เป็นภัยทำลายพระพุทธศาสนาในขณะนี้ การรุกรานจากลัทธิความเชื่อและองค์กรศาสนาอื่นต่อพระพุทธศาสนาได้เกิดขึ้นมานานแล้วในสังคมไทย การศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา และศาสนาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับราชสำนัก เช่น ในสมัยพระนารายณ์มหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยา เป็นตัวอย่างของการรุกรานโดยตรงการรุกรานและการบีบคั้นให้เปลี่ยนแปลงการนับถือศาสนาใหม่นั้น มักจะมาควบคู่กับอำนาจทางการเมืองของประเทศอื่น ซึ่งมีพลังอำนาจทางการเมืองเหนือกว่าประเทศไทยปัจจุบันได้พบตัวอย่างการทำลายจากลัทธิความเชื่อและศาสนาอื่น โดยเปิดเผยในรูปแบบของขบวนการทางศาสนา (Religious Movements) หลายรูปแบบ บางขบวนการมุ่งเน้นที่เยาวชน บางขบวนการมุ่งเน้นที่คนยากจน บางขบวนการมุ่งเน้นด้านการศึกษาและสาธารณสุข เป็นต้น ขณะเดียวกัน ขบวนการเหล่านี้ก็มีการดำเนินการจ้วงจาบหรือลบหลู่พระสงฆ์ในรูปแบบที่นำความเสื่อมเสียมาสู่สถาบันสงฆ์ไทย โดยมุ่งเน้นให้มีภาพพระสงฆ์ปฏิบัติผิดจากพระธรรมวินัยออกมาสู่สาธารณชน ขบวนการทำลายพระพุทธศาสนาโดยลัทธิความเชื่อและองค์กรศาสนาอื่นนี้จะยังคงมีอยู่ต่อไป

๓. ปัญหาที่เกิดจากระบบความเชื่อและค่านิยมใหม่

ค่านิยม หมายถึง คุณค่าที่บุคคลในสังคมมอบให้แก่สิ่งใดสิ่งหนึ่งทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมซึ่งส่งผลให้สิ่งนั้นเป็นสิ่งที่มีความควรแก่การเฝ้าหาและครอบครอง และเป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลที่ครอบครองกลายเป็นคนมีเกียรติยศเป็นคนดีในสังคม ค่านิยมในสังคมนั้น มักเกิดขึ้นจากกระแสความรู้สึกร่วมกันของสมาชิก ซึ่งต่างก็ยอมรับและให้คุณค่าแก่สิ่งนั้น ดังนั้นกระแสความรู้สึกของผู้คนในสังคมจึงเป็นบ่อเกิดของค่านิยมสังคม อย่างไรก็ตามในที่นี้ไม่ได้หมายความว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่สังคมยอมรับร่วมกันนั้นจะเป็นสิ่งที่มีคุณค่าอย่างแท้จริงทั้งหมด กระแสความนิยมบางอย่างอาจจะไม่มีคุณค่าที่แท้จริงจะเสื่อมความนิยมไปตามกาลเวลา ปัญหาที่ทำลายอันเกิดจากระบบความเชื่อและค่านิยมใหม่ในสังคมมีดังนี้

๓.๑ ค่านิยมในการบริโภค

๓.๒ ค่านิยมในวัตถุ

๓.๓ ค่านิยมในวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ค่านิยมในการบริโภค หมายถึง คุณค่าที่กำหนดให้แก่บุคคลที่มีกำลังในการบริโภค สิ่งของต่าง ๆ และครอบครองสิ่งของต่าง ๆ ที่สังคมให้คุณค่าว่าเป็นคนเก่ง เป็นคนมีความสามารถ และอยู่ในตำแหน่งทางสังคมระดับสูง ค่านิยมดังกล่าวนี้มีกำลังรุนแรงมากในปัจจุบันช่องทางที่ทำให้บุคคลพยายามแสวงหาสิ่งของมาบำรุงบำเรอ และทำให้รู้สึกว่ามีความต้องการในสิ่งของต่าง ๆ ตลอดเวลาโดยไม่รู้สึก “อึด” ก็คือช่องทางการโฆษณา ประชาสัมพันธ์สิ่งของนั้น ๆ ที่ปรากฏออกมาผ่านทางสื่อวิทยุ หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ และสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ การโฆษณาผ่านสื่อต่าง ๆ ล้วนกระตุ้นให้บุคคลเกิดความโลภ หรือความต้องการในสิ่งของต่าง ๆ โดยไม่มีที่สิ้นสุดสังคมปัจจุบันกำหนดคุณค่าของบุคคลบนพื้นฐานของปริมาณการบริโภคสิ่งของต่าง ๆ สังคมมักจะยกย่องชื่นชมคนที่มีกำลังทรัพย์มาก และยกย่องคนที่มีความสามารถครอบครองสิ่งของที่มีราคาแพงตามกำลังมียกย่องนั้น ค่านิยมในการบริโภคทำลายต่อคำสอนของพระพุทธศาสนาในเรื่องการรู้จักประมาณในการบริโภค พระพุทธศาสนาสอนให้บริโภคอย่างมีคุณค่าและพอเหมาะแก่การดำรงชีวิตอยู่ได้เท่านั้น พระพุทธศาสนาไม่ได้สอนให้บุคคลอยู่เพื่อการบริโภค แต่ให้บริโภคเพื่อมีชีวิตอยู่รอดให้มีกำลังร่างกายแข็งแรง เพื่อจะได้กระทำความดีสูง ๆ ขึ้นไปและค่านิยมในการบริโภคนี้ เกิดขึ้นมาพร้อมกับระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจที่เน้นผลกำไรของผู้ประกอบการเป็นหลักสำคัญที่สุด ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมจะส่งเสริมให้มีการบริโภคอย่างกว้างขวาง เพราะยิ่งมีการบริโภคมกเท่าไรก็ยิ่งเป็นผลกำไรมากขึ้นเท่านั้น เพราะฉะนั้นกระบวนการโฆษณาประชาสัมพันธ์เพื่อให้มีการบริโภคจึงเป็นวิธีการหนึ่งของระบบทุนนิยม ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมนี้ หากดำเนินการโดยนายทุนหรือนักธุรกิจที่ปราศจากคุณธรรมและจริยธรรมจะทำให้เกิดปัญหาสังคมหลายอย่าง เช่น ปัญหาคอร์รัปชันหรือฉ้อโกง ปัญหาสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย ปัญหามลภาวะในน้ำ ในอากาศและในดิน รวมทั้งปัญหาความเสื่อมโทรมทางศีลธรรม เพราะฉะนั้น ในที่นี้อาจจะสรุปได้ว่าระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่ปราศจากมาตรฐานทางศีลธรรมของศาสนาเข้ามากำกับ ถือได้ว่าเป็นปัญหาทำลายที่สำคัญต่อพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ๆ ของโลกด้วย

ค่านิยมในวัตถุ ค่านิยมในวัตถุนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับค่านิยมในการบริโภค แต่ค่านิยมในวัตถุมีลักษณะพิเศษตรงที่มีการเน้นการครอบครองวัตถุที่สังคมให้คุณค่าให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้สังคมจะให้คุณค่าแก่บุคคลที่สามารถครอบครองวัตถุต่าง ๆ ได้ เป็นจำนวนมาด้วย

วัตถุที่สังคมกำหนดคุณค่าให้ประกอบด้วย เงิน ทอง อัญมณีที่หาได้ยาก สังหาริมทรัพย์ และอสังหาริมทรัพย์ ต่าง ๆ เช่น ที่ดิน บ้านเรือน ยานพาหนะ

สังคมปัจจุบัน มักจะยกย่องบุคคลที่ครอบครองทรัพย์สินต่าง ๆ ยิ่งคนที่เป็นเจ้าของทรัพย์สินจำนวนมากเท่าไรก็ยิ่งได้รับเกียรติยกย่องมากขึ้นเท่านั้น การที่สังคมยกย่องให้เกียรติคนที่มั่งคั่งหรือทรัพย์สินมากเช่นนี้ ทำให้บุคคลในสังคมแข่งขันแสวงหาทรัพย์ และมุ่งมั่นครอบครองทรัพย์ให้ได้มากที่สุด ผลที่เกิดตามมาก็คือ คนจำนวนไม่น้อยมุ่งแสวงหาแต่ทรัพย์และพยายามขัดขวางช่องทางการแข่งขันไม่เคารพในกฎกติกา และหลักเกณฑ์ของสังคมที่กำหนดไว้เกี่ยวกับวิธีการหาทรัพย์ที่เหมาะสม บุคคลจำนวนมากใช้วิธีการเบียดเบียนคนอื่นเพื่อให้ได้ทรัพย์ ทำให้บุคคลอื่นเดือดร้อนและมีความทุกข์ ข้อนี้เป็นการปฏิบัติที่ขัดแย้งกับหลักการของพระพุทธศาสนา

ตามหลักการของพระพุทธศาสนา ทรัพย์นั้นถือว่าเป็นเครื่องมือหรืออุปกรณ์อย่างหนึ่งในการดำเนินชีวิตไปสู่เป้าหมายที่สูงส่งยิ่งขึ้น นั่นคือการปฏิบัติตนให้มีคุณประโยชน์โดยเสียสละแม้กระทั่งชีวิตมิให้ผิดไปจากกฎแห่งศีลธรรมอันดีงาม พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่ความสงบสุขแห่งจิตใจ เหนือกว่าความสุขอันเกิดจากการมีทรัพย์หรือการครอบครองทรัพย์ การแสวงหาทรัพย์โดยถือว่าทรัพย์นั้นเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิตนั้น อาจจะมีการดำเนินการด้วยวิธีการขัดแย้งกับหลักศีลธรรมของพระพุทธศาสนาได้ ดังที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน เช่น การโกง ฉ้อราษฎร์บังหลวง การปล้น การลักขโมย หรือการประพฤติตนแบบมิจฉาชีพต่าง ๆ อันเป็นการเบียดเบียนบุคคลอื่นให้เดือดร้อน การกระทำความชั่วขัดแย้งกับหลักจริยธรรมของพระพุทธศาสนา ซึ่งมุ่งเน้นให้บุคคลดำรงชีวิตด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และประกอบอาชีพที่เป็นสัมมาอาชีพะ คืออาชีพที่ไม่ขัดแย้งกับหลักศีลธรรมอันดีงามของพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาไม่ได้เน้นเป้าหมาย คือ การสะสมทรัพย์มากจนเกินควร แต่เน้นการรู้จักแสวงหาทรัพย์ที่ชอบธรรม และรู้จักใช้จ่ายทรัพย์ที่หามาได้ด้วยวิธีการที่จะให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองแก่สังคม และแก่ประเทศชาติโดยรวม ในระดับสังคมทรัพย์เป็นสิ่งที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตและบุคคลที่ประกอบอาชีพสุจริต ควรได้รับค่าตอบแทนอย่างเหมาะสมกับกำลังความสามารถที่ใช้ลงไปในงานนั้น ๆ แต่เป้าหมายของการทำงานเพื่อให้ได้รับค่าตอบแทนไม่ได้อยู่ที่ตัวทรัพย์หรือวัตถุสิ่งของอย่างเดียว ตามหลักการของพระพุทธศาสนา เป้าหมายของการทำงานรวมเอาเป้าหมายทางจิตใจคือ ความสุขของผู้ทำ การเพิ่มทักษะความสามารถของผู้ทำ และเป้าหมายทางสังคมคือ สังคมได้รับประโยชน์จากการทำงานของบุคคลนั้นด้วย การเน้นเป้าหมายถือทรัพย์อย่างเดียว ถือว่าเป็นหลักการของวัตถุนิยม และหลักการนี้หากยึดถือปฏิบัติอย่างไม่มีคุณธรรมและจริยธรรมย่อมนำความเดือดร้อนมาสู่สังคมอย่างแน่นอน

ค่านิยมในวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี วิทยาศาสตร์ คือ องค์ความรู้อย่างหนึ่งที่ได้รับจากระบวนการศึกษาอย่างเป็นระบบ และเป็นความรู้ที่มีเหตุผล ซึ่งได้รับจากวิธีการอันประกอบด้วย การสังเกต การทดสอบ การวิเคราะห์ และการสรุปผล จนกระทั่งกลายเป็นทฤษฎีที่สามารถนำไปพิสูจน์ทดสอบซ้ำ ตามกระบวนการวิธีที่ได้ศึกษาและจะได้ผลออกมาเป็นองค์ความรู้คล้าย ๆ กัน

วิทยาศาสตร์สามารถมองได้ ๒ ประเภท คือ ประเภทที่เป็นผลิตภัณฑ์ (Product) และประเภทที่เป็นกระบวนการ (Process)

ในฐานะเป็นผลิตภัณฑ์ วิทยาศาสตร์คือองค์ความรู้ที่ผ่านกระบวนการทดสอบมาแล้วจนเป็นทฤษฎี ค่านิยมข้างต้นคือความหมายของวิทยาศาสตร์ในฐานะเป็นผลิตภัณฑ์ ในฐานะเป็นกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ คือขั้นตอนหรือหลักการที่นำไปใช้ในการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับความจริงของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ขั้นตอนที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นวิทยาศาสตร์เรียกว่า วิธีการแบบวิทยาศาสตร์ (Scientific Method) อันประกอบด้วย การกำหนดปัญหาที่จะศึกษา การออกแบบการศึกษา การกำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษา การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการสรุปผลของการศึกษาตามลำดับส่วนเทคโนโลยี หมายถึง การประยุกต์ความรู้และหลักการทางวิทยาศาสตร์ไปใช้ในการสร้างนวัตกรรม การประดิษฐ์ การแก้ไขปัญหา และการพัฒนาระบบต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการใช้สอยหรือการบริโภค อุปโภค และการปรับปรุงวิถีชีวิตของมนุษย์ให้มีคุณภาพดียิ่งขึ้น เทคโนโลยีมีทั้งที่เป็นนวัตกรรม และประดิษฐ์กรรมทางวัตถุกับทางนามธรรม ซึ่งอย่างหลังจะปรากฏออกมาในรูปของหลักการที่นำมาใช้ในการพัฒนาองค์กร แห่งระบบสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ดังมีชื่อที่เรียกว่า “การปฏิรูปสังคม” “วิศวกรรมสังคม” “ประชาสังคม” “ปฏิรูประบบราชการ” “การปรับปรุงระบบต่าง ๆ” เหล่านี้เป็นต้น ซึ่งล้วนอยู่ในกลุ่มเทคโนโลยีทางนามธรรม หรือทางสังคมทั้งสิ้น และเทคโนโลยีอย่างกรณีนั้นจะเห็นชัดที่สุด เพราะสัมผัสได้ เช่น เครื่องจักรกลคอมพิวเตอร์ เครื่องมือสื่อสาร ยานพาหนะ และสิ่งก่อสร้างต่างจาก ปัจจุบันนี้ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้รับการตีคุณค่าสูงมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีทางวัตถุวิทยาสาสตร์นั้นจะเกี่ยวข้องกับควมมีเหตุผลทางรูปธรรม และสนองความต้องการทางกายภาพได้รวดเร็วทันกับความรู้ลึกซึ้งของบุคคล แต่หลักการทางศาสนาจะให้ความสำคัญแก่จิตใจมากกว่าวัตถุ

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่วัตถุน้อยกว่าจิตใจ แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายถึงว่าจะไม่ให้ความสำคัญแก่วัตถุก็หาได้ วัตถุกับจิตใจมีความสำคัญพอ ๆ กันในแง่ของการดำรงอยู่แห่งชีวิต แต่คุณค่าของชีวิตที่แท้จริงไม่ได้อยู่ที่วัตถุ คุณค่าที่แท้จริงของชีวิตอยู่ที่จิตใจ เพราะจิตใจเป็นผู้สั่ง

การให้ร่างกายเคลื่อนไหว “จิตใจเป็นใหญ่ ร่างกายเป็นบ่าว” การเคลื่อนไหวของร่างกายซึ่งเป็นวัตถุนั้นขึ้นอยู่กับคำสั่งการของจิตใจอันเป็นฝ่ายนามธรรมพระพุทธศาสนาสอนว่า ชีวิต คือความทุกข์เพราะมีการเกิดดับตลอดเวลา แต่ความทุกข์นั้นเป็นความรู้สึกหรือเวทนาของบุคคล ความทุกข์หรือความสุขรับรู้ด้วยจิตใจ และจิตใจเป็นตัวบอกว่าชีวิตมีทุกข์หรือมีสุขในสังคมปัจจุบันมนุษย์ให้คุณค่าต่อความพึงพอใจทางวัตถุสูงมากกว่าทางจิตใจ และวิทยาศาสตร์ สามารถสนองความสุขและความสะดวกสบายทางกายภาพแก่ชีวิตของมนุษย์ได้รวดเร็ว ดังนั้นมนุษย์จึงมีแนวโน้มจะเชื่อวิทยาศาสตร์และยกย่องวิทยาศาสตร์ว่าอยู่เหนือศาสนา ข้อนี้เป็นสัมพันธภาพระหว่างวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีกับลัทธิวัตถุนิยม ซึ่งมนุษย์มักจะติดอยู่กับข้อนี้มากกว่าจิตนิยม เมื่อวิทยาศาสตร์ถูกนำมาใช้ในการสนองความต้องการทางวัตถุของมนุษย์อย่างมีประสิทธิภาพ วิทยาศาสตร์ได้กลายเป็นสิ่งที่มีคุณค่าและได้รับการยกย่องสูงมาก จนบางคนปฏิเสธคุณค่าทางศาสนา และเชื่อว่าหากนำวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาใช้ มนุษย์ไม่จำเป็นต้องหันไปเชื่อและปฏิบัติตามหลักการของศาสนาใด ๆ แต่ข้อเท็จจริงก็คือว่า วิทยาศาสตร์สนองตอบความต้องการของมนุษย์เฉพาะทางด้านวัตถุเท่านั้น ความต้องการทางอารมณ์หรือทางจิตใจวิทยาศาสตร์ไม่สามารถสนองตอบได้ ศาสนาเท่านั้นที่จะช่วยสนองตอบความต้องการทางจิตใจหรือทางนามธรรมได้ดีที่สุด ด้วยเหตุนี้นักวิทยาศาสตร์ที่มีชื่อเสียงหลายคนทั้งในอดีตและปัจจุบันจึงยอมรับว่าศาสนามีความจำเป็นต่อชีวิตไม่น้อยกว่าวิทยาศาสตร์ เบอทรลด์ รัสเซลล์ (Bertrand Russell) นักปรัชญาเชิงวิทยาศาสตร์ชาวอังกฤษผู้ล่วงลับไปแล้วได้กล่าวว่า **วิทยาศาสตร์กับศาสนาเหมือนกับปีกสองปีกของนก** วิทยาศาสตร์เป็นปีกด้านหนึ่ง และศาสนาก็เป็นปีกอีกด้าน นกจะบินไปได้ก็โดยอาศัยปีกทั้งสองข้างที่สมบูรณ์และแข็งแรง แต่โลกปัจจุบันเปรียบเหมือนนกปีกหักข้างหนึ่ง คือ ด้านศาสนาและศีลธรรมกำลังเสื่อมถอย ผู้คนกำลังปฏิเสธหลักศีลธรรมของศาสนา เพราะฉะนั้น สังคมปัจจุบันจึงเสื่อมโทรมและเต็มไปด้วยปัญหา แม้จะพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้ก้าวหน้าไปไกลแค่ไหนก็ตามแต่สังคมก็ยังเดือดร้อนจากอาชญากรรม มีการเบียดเบียนกันตลอดเวลา สังคมไม่มีความสุขร่มเย็นที่เป็นเช่นนี้ ก็เพราะมนุษย์ในสังคมไม่ได้ให้ความสำคัญแก่ปีกอีกด้านหนึ่ง คือศีลธรรมในสังคม

การพัฒนาด้านจิตใจของประชาชนจึงเป็นสิ่งสำคัญ เห็นได้จากผู้นำประเทศ คือ พระมหากษัตริย์ เช่น พ่อขุนรามคำแหงมหาราชได้ทรงทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง และพระองค์เองก็ทรงปฏิบัติธรรมเป็นแบบอย่างพร้อมทั้งทรงชักชวนให้ประชาชนเข้าวัด ถือนิสสัย ฟังธรรม และปฏิบัติธรรมตามคำสอนทางพระพุทธศาสนา ถึงแม้ชาวไทยส่วนใหญ่จะมีความแน่วแน่นกับพระพุทธศาสนามาเป็นเวลาช้านานก็ตาม แต่หลังจากสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงเป็นสังคม

สมัยใหม่ ทำให้แบบแผนของสังคมไทยหลายอย่างเปลี่ยนแปลงไปด้วย โดยเฉพาะแบบแผนเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ส่งผลกระทบต่อสถาบันพระพุทธศาสนาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในอดีตพระพุทธศาสนาเคยมีอิทธิพลในด้านการควบคุมสังคม แต่ในปัจจุบันบทบาทนี้ได้ลดลงไป บางคนมองว่าพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่คร่ำครึ โบราณ ไม่ทันสมัย ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะชนชั้นปัญญาชน นักเรียน นักศึกษาที่ไปศึกษาวิชาการสมัยใหม่บางคนมองภาพของพระพุทธศาสนา สถานะของพระสงฆ์และวัดในแง่ลบโดยเฉพาะในสังคมเมืองวัดมิได้เป็นศูนย์กลางของชุมชนอีกต่อไป ทั้งนี้เป็นเพราะองค์กรของรัฐได้นำเอาบทบาทของวัดและพระสงฆ์ในอดีตไปจัดการเกือบทั้งหมด เช่น การศึกษา การรักษาพยาบาล เป็นต้น และเมื่อพูดถึงปัญหาที่เกิดขึ้นกับพระพุทธศาสนาจะต้องตั้งคำถามเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ ๓ ข้อ คือ

๑. คนไทยนับถือพระพุทธศาสนาจริงหรือเปล่า หรือเป็นเพียงแต่ในนามที่ปรากฏในทะเบียนบ้านเท่านั้น

๒. คนไทยรู้จักพระพุทธศาสนาจริงหรือเปล่า

๓. คนไทยมีความตั้งใจที่จะนำเอาพระพุทธศาสนามาแก้ปัญหาสังคม หรือสร้างสรรค์สังคมที่สำคัญคือได้นำมาใช้หรือเปล่า

คำถามทั้ง ๓ ข้อนั้นคือ มีชาวพุทธบางส่วนเท่านั้นที่นับถือพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง รู้จักพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี และสามารถนำหลักการทางพระพุทธศาสนามาใช้แก้ปัญหาได้จริง เห็นได้จากพระดำรัสของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชที่ทรงประทานแก่ผู้เข้าร่วมคณะผู้ปกครองเพื่อการพัฒนาองค์กรบริหาร ณ หอประชุมพุทธมณฑลว่า “สถานการณ์พระพุทธศาสนาอยู่ในภาวะที่ไม่อาจประมาทได้เนื่องจากมีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในสังคมด้วยการไหลบ่าของวัฒนธรรมต่างแดนซึ่งบางอย่างก็เป็นประโยชน์และบางอย่างก็มีอิทธิพลในทางลบต่อความรู้สึกนึกคิดของประชาชนในชาติซึ่งอาจเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ยิ่งไปกว่านั้นก็มีคณะบุคคลที่ทำตนเป็นปฏิปักษ์ต่อพระพุทธศาสนาหวังทำลายจนบางกรณีเกิดเป็นวิกฤติการณ์ทางศรัทธาและเป็นปัญหาซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือในการแก้ไขและความเข้มแข็งในการพัฒนาองค์กรบริหารคณะสงฆ์เป็นสำคัญ”

จากวารสารฉบับเดียวกันยังอัญเชิญพระแสงพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพิธีเปิดการประชุมสมัชชาพระพุทธศาสนาทั่วราชอาณาจักร ครั้งที่ ๓๖ ณ พุทธสถานจังหวัดเชียงใหม่ ใจความว่า “ความเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่งที่น่าวิตกก็คือทุกวันนี้ความคิดอ่านและความประพฤติหลายอย่างซึ่งแต่ก่อนถือว่าเป็นความชั่ว ความผิด ได้กลายเป็นสิ่งที่คนในสังคมยอมรับแล้วได้พากันประพฤติปฏิบัติกันอย่างไม่ได้ละดูละเล็นจนทำให้เกิดปัญหาและทำ

ให้วิถีชีวิตของแต่ละท่านมีดมนลงไป ข้าพเจ้าจึงเป็นว่าเป็นหน้าที่ของชาวพุทธจะต้องร่วมกันแก้ไขปัญหานี้อย่างจริงจังแต่ละท่านแต่ละฝ่ายต้องยึดหลักการให้มั่นคงที่จะไม่ทำสิ่งใด ๆ ที่ชั่วที่เสื่อมต้องกล้าและบากบั่นที่จะทำแต่สิ่งที่เป็นความดี เป็นความถูกต้องและเป็นธรรมเพื่อให้ผลความประพฤติปฏิบัติชอบบังเกิดเพิ่มพูนขึ้น และคำจูนส่วนรวมไว้มิให้เสื่อมโทรมลง หากให้กลับฟื้นคืนดีขึ้นได้เป็นลำดับ”

จากกระแสรับสั่งดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบของสังคมที่เปลี่ยนแปลงในด้านความประพฤติของสังคมทำให้คนเหินห่างจากศีลธรรมทางศาสนา ในแง่นี้เท่ากับว่าศาสนาได้สูญเสียบทบาทใน

การควบคุมความประพฤติของคนในสังคมไป นับวันยิ่งทำให้คนเหินห่างจากศาสนามากยิ่งขึ้นผลกระทบจึงมีต่อพระพุทธศาสนาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

อีกตัวอย่างหนึ่งแสดงถึงภาพความเป็นจริงของการนับถือศาสนาของคนไทยเห็นได้จากแนวคิดของ จ้านงค์ ทองประเสริฐ ที่กล่าวว่า^{๙๔} “พระพุทธศาสนาแบบชาวบ้านที่เน้นการปฏิบัติหรือจริยธรรมเป็นสำคัญมีการแปลความหมายของธรรมะผสมผสานกับคติความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อเรื่องเทวดาผีสงฆ์ คนนับถือศาสนาโดยเน้นพิธีกรรม มากกว่าคำสอนหรือธรรมะศาสนา”

จากรายงานของกองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ได้วิจัยรวบรวมข้อมูลเกี่ยวข้องกับผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาไว้ ดังมีข้อสรุปต่อไปนี้

๑. ขาดการประยุกต์เอาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาใช้ในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ทำให้ประชาชนบางส่วนมองเรื่องศาสนาเป็นเรื่องของคนแก่ เป็นเรื่องที่คร่ำครึล้าสมัย

๒. ความเหินห่างจากศาสนา เนื่องจากภาวะทางเศรษฐกิจที่ต้องทุ่มเทเวลาส่วนใหญ่ให้แก่การประกอบอาชีพทำให้ไม่มีเวลาเข้ามาหาศาสนา ส่งผลให้จิตใจขาดการฝึกอบรม

๓. ชาวไทยพุทธจำนวนมากนับถือศาสนาตามประเพณี ไม่มีความรู้ความเข้าใจในหลักพุทธธรรมจึงทำให้ไม่เห็นคุณค่าและประโยชน์ของศีลธรรม บางคนมีทัศนคติและค่านิยมทางศาสนาที่ผิดซึ่งเป็นการทำลายพระพุทธศาสนาทางอ้อม

๔. การบวชเรียนของคนไทยในปัจจุบันมักทำตามประเพณี จึงทำให้ไม่รับหลักการที่ดึงมาจากพระพุทธศาสนา

^{๙๔} จ้านงค์ ทองประเสริฐ, **ไทยศึกษา หน่วยที่ ๘**, (นนทบุรี : รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า

๕. ระบบการบริหารของคณะสงฆ์ขาดความรัดกุม เช่น ความไม่เคร่งครัดในพิธีบวช อุปสมบทตามพระธรรมวินัย ความหย่อนยานในการปกครองของพระสังฆาธิการ ทำให้พระภิกษุสามเณรไม่สนใจศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติตามธรรมวินัย บางคนหาประโยชน์กับศาสนา เพราะเห็นว่าการบวชเป็นพระภิกษุสามเณรสบายหรือบางคนบวชเข้ามาเพื่อแสวงหาผลประโยชน์

๖. การขาดแคลนพระสงฆ์ในวัดบางแห่งในชนบท ทำให้ประชาชนและสังคมขาดการพัฒนา

๗. ขาดการนำเอาวิธีการและเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ความรู้ และข้อเท็จจริงของศาสนาอย่างมีประสิทธิภาพพอที่จะทำให้ประชาชนเข้าใจหลักพระพุทธศาสนา และสามารถนำเอาหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างแท้จริง

๘. ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน เป็นระบบที่ไม่สามารถทำให้ผู้เข้ามาบวชเป็นพระภิกษุสามเณรส่วนมากมองเห็นคุณค่าและเกิดความสนใจที่จะเข้ารับการศึกษาต่อได้

๙. การบริหารจัดการศาสนศึกษา ตามคำสั่งของมหาเถรสมาคม ยังมีปัญหาการรับสนองงาน การจัดองค์กรบริหาร และการประสานงานการศึกษาที่ทางคณะสงฆ์หรือทางวัดจัดขึ้น ยังอยู่ในวงจำกัดเฉพาะในตัวเมืองใหญ่ ๆ ไม่แพร่หลายออกไปในท้องถิ่นที่ห่างไกล เพราะขาดการสนับสนุนจากฝ่ายรัฐทั้งในด้านหลักสูตร คู่มือการสอน แบบเรียน ตลอดจนจนถึงการบริหารงาน

๑๐. ปัญหาคนขาดศีลธรรมและการพัฒนาจิตใจที่นับวันจะมีมากขึ้น

๑๑. ปัญหาการสร้างวัดใหม่และการก่อสร้างศาสนาสถานในปัจจุบันที่เน้นด้านความใหญ่โตมากกว่าประโยชน์ของการใช้สอยในการปฏิบัติศาสนกิจ

๑๒. มีประชาชนบุกรุกเข้าไปยึดครองและใช้ประโยชน์ที่ดินวัดและธรณีสงฆ์เป็นจำนวนมาก

๑๓. ขาดความร่วมมือระหว่างเจ้าหน้าที่บ้านเมืองกับพระสังฆาธิการหรือคณะสงฆ์ ทำให้การปกครองดูแลพระภิกษุสามเณรและการกำจัดผู้เบียดเบียนทำลายพระพุทธศาสนาขาดความศักดิ์สิทธิ์ ขาดความเข้มแข็งเด็ดขาดทำให้ประชาชนเสื่อมศรัทธา

๑๔. การเผยแพร่กิจกรรมทางศาสนาเป็นไปในรูปเล็งผลเลิศเฉพาะศาสนาของตน และยังทำให้เกิดผลเสียหายแก่ศาสนาอื่น เป็นการเบียดเบียนกัน ทั้งนี้เพราะขาดการประสานงาน และทำความเข้าใจในการเผยแพร่กิจกรรมของศาสนาต่าง ๆ ในประเทศ

จากรายงานดังกล่าวจะเห็นได้ว่าปัญหาต่าง ๆ ที่กล่าวมาล้วนเป็นปัจจัยที่จะทำให้พระพุทธศาสนาไม่สามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ ซึ่งอาจกล่าวได้โดยสรุปออกเป็นด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑. ด้านศาสนาบุคคล พุทธบริษัททั้งฝ่ายบรรพชิตและฆราวาสประพฤติผิดพลาดจากหลักคำสอนพระพุทธศาสนา ไม่สนใจเรียนรู้ไตรสิกขาและไม่นำพาต่อการปฏิบัติธรรม ไม่ทำหน้าที่ของตนเอง เช่น พระสงฆ์ไม่ทำกิจของพระ แต่ทำธุระของคฤหัสถ์หรือแบบคฤหัสถ์ทำกิจนอกพระวินัย เช่น การสะเดาะเคราะห์ ต่อชะตา ทำนายดวงชะตา ทำเสน่ห์ยาแฝด เป็นต้น ไม่ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนธรรมะมุ่งแต่รับนิมนต์ประกอบพิธีกรรมเท่านั้นทำให้ประชาชนไม่เข้าถึงหลักคำสอน แม้กระทั่งหลักธรรมพื้นฐาน เช่น เบญจศีล เบญจธรรม เป็นต้น ก็ยังไม่เข้าถึงเหมือนอย่างที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวว่า “พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทยเป็นเวลา ๒๕๐๐ กว่าปีแล้ว แต่หลักธรรมเบื้องต้นที่เป็นหลักพื้นฐานของชาวพุทธเรายังไม่ได้ ยิ่งในปัจจุบันเราต้องยอมรับเพื่อนมากไปแล้ว ถึงขั้นวิปริต เพราะเราไม่รู้ไม่เข้าใจหลักธรรมพื้นฐาน”

๒. ด้านศาสนธรรม มีสังฆธรรมปฏิรูปหรือพระธรรมวินัยปลอมเกิดขึ้นมากมาย การบรรยายธรรมและการตีความธรรมะแตกต่างกันไปตามความคิดเห็นของตน ตลอดถึงการปฏิบัติธรรมของแต่ละคนแต่ละอาจารย์และแต่ละสำนักก็แตกต่างกัน ทำให้เกิดความสับสนและสงสัยในพระธรรมวินัย ถึงขั้นสงสัยในพระรัตนตรัย สงสัยในพระไตรปิฎก และสงสัยในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ถึงขนาดลบหลู่ดูหมิ่นคำสอนและองค์ศาสดาก็มี ดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

๓. ด้านศาสนวัตถุ ชาวพุทธนิยมสร้างศาสนวัตถุมากเกินไป หลงใหลในเครื่องรางของขลังมงายในเครื่องรางวิชาและไสยศาสตร์ต่าง ๆ และศาสนวัตถุที่สร้างขึ้นมามีใหญ่โตหรูหราสิ้นเงินจำนวนมหาศาล และได้รับการใช้ประโยชน์เพื่อศาสนาอย่างคุ้มค่าและสมควรซึ่งผิดแปลกไปจากหลักธรรมดั้งเดิม พระสงฆ์และกรรมการวัดชอบจัดงานหาเงินเข้าวัดเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ ลาภ ยศ ชื่อเสียงแต่เฉพาะวัดของตน การจัดงานตามเทศกาลของวัดต่าง ๆ จัดอย่างไม่คำนึงถึงความควรไม่ควรต่อศาสนสถานไม่เคารพต่อศาสนสถาน เช่น มีการจำหน่ายสุรา เล่นการพนัน มีภาพยนตร์ ลิเก มวย ดนตรี การละเล่นที่ยั่วยุกุมารมณีน เช่น สาวน้อยดกน้ำเมี่ยง เป็นต้น แทนที่จะเป็นการทำบุญแต่เป็นการสร้างบาปมากยิ่งขึ้น และมีการจัดตั้งวัดมากขึ้นเกินความจำเป็น

๔. ด้านศาสนพิธี พิธีทางศาสนาต่าง ๆ บางพิธีสร้างความมั่งมายแก่พุทธศาสนิกชน ไม่ใช่พิธีกรรมทางพุทธศาสนา ผิดพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า แต่ก็มีพระสงฆ์บางรูปนิยมจัดพิธีดังกล่าวเพื่อแสวงหาลาภสักการะใส่ตนอย่างฟิสดาร เช่น พิธีสวดภาณยักษ์ พิธีปลุกเสกเครื่องรางของขลังต่าง ๆ เพื่อจำหน่ายตลอดจนถึงการทำนายโชคชะตา ราศี สะเดาะเคราะห์ ต่อชะตา ไ้ห่วย เป็นต้น โดยเฉพาะด้านเกี่ยวกับวัตถุมงคลซึ่งมีความแตกต่างไปจากอดีตมาก กล่าวสรุปถึงพิธีกรรมของชาวพุทธจะอยู่ในกรอบของบุญกุศลเหมือนอย่างที่พระพรหมคุณาภรณ์

(ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงระบบบุญกุศลทั้งในแง่ของประโยชน์และที่เป็นปัญหาในปัจจุบันว่า “ระบบบุญกุศลที่สร้างสรรค์สังคมไทยคือชาวบ้านไปวัดด้วยความมุ่งหวังดีต่อพระพุทธศาสนา มุ่งหวังบุญกุศลที่เจริญเพิ่มพูนสืบไปในภายภาคหน้าใฝ่จะสร้างสรรค์ความดีต่าง ๆ เป็นวัดวาอารามก็อยากให้วัดดีงาม เห็นพระสงฆ์ก็อยากให้ท่านประพฤติปฏิบัติตนตามธรรมวินัยเป็นที่น่าเคารพศรัทธา แต่ในยุคปัจจุบันพระสงฆ์กับชาวบ้านกำลังเปลี่ยนเข้ามาสู่ความสัมพันธ์ในระบบผลประโยชน์” จากข้อความนี้ขอยกตัวอย่างความสัมพันธ์เชิงผลประโยชน์ระหว่างพระกับชาวบ้านที่อาจนำไปสู่ปัญหา เช่น ชาวบ้านทำบุญ พระสงฆ์ให้วัตถุมงคลตอบแทน เป็นต้น ทำให้ชาวบ้านไม่สนใจหลักธรรมที่พระสงฆ์แสดง มองว่าเป็นเรื่องที่น่าเบื่อหน่าย ซ้ำซาก ผู้วัตถุมงคลไม่ได้ กลายเป็นการติดอยู่ในพิธีกรรมและวัตถุ ข้อสำคัญคือวัตถุมงคลต่าง ๆ มักเน้นไปทางด้านอิทธิปาฏิหาริย์และราคา ซึ่งผิดไปจากวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการสร้างสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาในอดีต ซึ่งต่อมาเรียกกันว่าวัตถุมงคล ที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ ๓ ประการ คือ

(๑) ปิดความมั่นใจ คือเป็นที่พึ่งพาทางด้านจิตใจ

(๒) ไม่มีราคาเป็นเงินเป็นทอง

(๓) เป็นเครื่องมือในการกำหนดศีลธรรม อยู่ในหลักการที่ว่าห้ามไม่ให้ทำความชั่ว ทำความดีและทำให้ใจให้สงบ ผ่องใส

จะเห็นได้ว่าหลักการของการสร้างวัตถุมงคลทั้ง ๓ ข้อ แตกต่างจากภาพแห่งความเป็นจริงในสมัยปัจจุบันซึ่งเราจะเห็นได้ว่าการสร้างวัตถุมงคลเป็นไปในลักษณะการเน้นความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ และแลกเปลี่ยนซื้อขายมากกว่าเป็นเครื่องปลุกจิตสำนึกทางจริยธรรม นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอีกหลายประการที่ทำให้เปิดปัญหาขึ้นในพระพุทธศาสนาที่ยังหาข้อยุติไม่ได้ อาจกล่าวสรุปได้ดังต่อไปนี้

๑. การวางเฉยไม่เอาเรื่อง ไม่หาทางแก้ข้อปัญหาที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา ชาวพุทธบางคนอาจซ้ำเติม เช่น กรณีพระสงฆ์ทำผิดวินัยร้ายแรง เป็นต้น

๒. การฝากศาสนาไว้กับพระสงฆ์ มีชาวพุทธจำนวนไม่น้อยที่เข้าใจว่าศาสนาเป็นเรื่องของพระ ตนมีหน้าที่เพียงการอุปถัมภ์บำรุงเท่านั้น

๓. ข้อปฏิบัติทางศาสนากลายเป็นเรื่องล้าสมัยเมื่อเด็กโตขึ้น เช่น การไหว้พระ สวดมนต์ไม่เข้มขัน เป็นต้น

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับพระพุทธศาสนาทั้งหมดที่กล่าวมาเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางสังคม นับว่ามีความสำคัญยิ่งต่อสังคมไทยในปัจจุบันอย่างมาก โดยเฉพาะการ

ที่พุทธศาสนิกชนเห็นห่างจากศาสนาไม่ว่าจะเป็นเพราะไม่มีเวลา เนื่องจากการทำงานที่ต้องแข่งขันกันมากขึ้นหรือเพราะสาเหตุใดก็ตามทำให้จิตใจของคนไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร ขาดการฝึกฝน เจอแต่ปัญหาทางสังคมต่าง ๆ ทำให้คนเครียดและยิ่งสภาวะการณ์ในปัจจุบันเกิดข่าวคราวที่ไม่ดีขึ้นกับพระพุทธศาสนามากมาย จึงทำให้คนรู้สึกเบื่อหน่ายศาสนานี้ นับวันยิ่งทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ซึ่งมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตด้านอื่น ๆ เช่น คนในสังคมไม่ค่อยรักษาระเบียบวินัย เนื่องจากการเห็นแก่ตัวหรือการแข่งขันกันมากขึ้น ผลที่ติดตามมาคือความไม่รู้จักพอ ต่างฝ่ายต่างจ้องที่จะหาผลประโยชน์ให้แก่ตัวเองและพวกพ้องมากยิ่งขึ้น เนื่องจากภาวะทางด้านจิตใจ ขาดการฝึกอบรมทางด้านศีลธรรมคุณธรรมของพระพุทธศาสนา

๒.๓ พัฒนาการของขบวนการพุทธใหม่ในประเทศไทย

ขบวนการพุทธใหม่ในประเทศไทย จะมีพัฒนาการของแต่ละกลุ่มตามแนวทางในเชิง เพื่อตอบสนองความพึงพอใจเฉพาะกลุ่มมากยิ่งขึ้นโดยพัฒนาการของแต่ละกลุ่มล้วนแล้วแต่อิงอยู่กับพระพุทธศาสนาและผู้ก่อตั้งของแต่ละสำนักนั้น ซึ่งได้มีการจำแนกเป็นกลุ่มไว้ดังนี้ คือ^{๙๕}

- ๑) กลุ่มเพศวิถี คือกลุ่มภิกษุณี แม่ชี อุบาสิกา
 - ๒) กลุ่มตีความใหม่ คือ สำนักวัดพระธรรมกาย สันติอโศก
 - ๓) กลุ่มไสย-อิงพุทธ เช่น สำนักทรงเจ้า สำนักฤาษี
 - ๔) กลุ่มวัตถุมงคล เช่น พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ เกจิอาจารย์
 - ๕) กลุ่มพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม เช่น วัดสวนแก้ว วัดพระพุทธบาทน้ำพุ
- ซึ่งได้จำแนกลักษณะของขบวนการพุทธใหม่ได้ดังนี้^{๙๖}

๑. **กลุ่มเพศวิถี** กลุ่มขบวนการเพศวิถี (Gender Way) หรือการขับเคลื่อนด้วยความ เป็นเพศนั้นปรากฏในสังคมไทยอย่างชัดเจนเมื่อ นรินทร์ ภาษิต (พระพนมสารนรินทร์ พ.ศ.๒๕๑๗) กับผลงานเรื่อง “แถลงการณ์เรื่องสามเณรวัตรนารีวงศ์”^{๙๗} ใน พ.ศ. ๒๕๗๑ ซึ่งได้ทำการบวช

^{๙๕} <http://www.bsyth.com/index.php?mo=3&art=312615> วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๒

^{๙๖} รศ.วราวุธ ภูริสินสิทธิ์ ให้ความหมายของคำว่า Gender (ความเป็นเพศ) หมายถึง องค์ความรู้ ที่สร้างความหมายให้กับความแตกต่างทางร่างกาย เป็นความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนในทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และจิตวิทยาระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย ความเป็นเพศเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างสังคม เป็นการ จัดการทางสังคมของความแตกต่างระหว่างเพศในด้านต่าง ๆ ที่มา : ฉบับที่ ๓ ปีที่ ๑ : ธันวาคม ๒๕๔๘ - มกราคม ๒๕๔๙

^{๙๗} แถลงการณ์เรื่องสามเณร วัตรนารีวงศ์ ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๗๑ โดย นรินทร์ เป็นการ สะท้อนการต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชน สิทธิทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรม

ลูกสาวของตัวเองเป็นสามเณรี นายนรินทร์ ภาษิต หรือ นรินทร์ กลิ่ง เดิมเป็นชาวจังหวัดนนทบุรี เกิดเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๑๗ ้วยเด็กเรียนหนังสือที่วัดพิชัยญาติ ต่อมากับวชนธร แต่ไม่ทันได้บวชพระก็ ลาสิกขามาเสียก่อน ไปรับราชการที่จังหวัดชลบุรีมีตำแหน่งเป็นนายอำเภอ ทำงานเข้าตาผู้ใหญ่จึง ได้เป็นหลวงศุภมาตรา ต่อมาได้เลื่อนขั้นขึ้นเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดนครนายก พร้อมกับเลื่อนยศ เป็น "พระพนมสารนรินทร์"^{๑๘} แต่ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๕๒ เขาก็ขอลาออกจากราชการด้วยเหตุผล **"ทนไม่ได้กับระบบราชการไทยที่ใช้ลั่นทำงาน"** ทำให้ชีวิตข้าราชการของเขาต้องสะดุดลงตรง อายุ ๓๕ ปีพอดี นายนรินทร์มีอุปนิสัยเป็นคนเถรตรง หัวไวใจสู้ ไม่กลัวหน้าอินทร์หน้าพรหม ไม่ ว่าจะใหญ่ระดับไหน เบอร์อะไร^{๑๙} ถ้าทำไม่ถูกไม่ต้องละก็โดนนรินทร์ลากคอขึ้นศาลอย่างพร้อม หน้าพร้อมตา ขนาดสมเด็จพระสังฆราช ผู้เป็นประมุขสงฆ์อันบริสุทธิ์ผูุ้ดมด่องเป็นเนื่อนาบุญของโลก ยังถูกนรินทร์ทำหนังสือ **"ทูลเชิญให้สละทรัพย์สินสมบัติอันมากจนล้นพระตำหนักออกเสีย เพื่อเป็นตัวอย่างแก่พุทธศาสนิกชน"** ในขณะที่เทศน์สอนให้ชาวบ้านบริจาคทาน แต่ตนเองกลับ สะสมทรัพย์สินที่มีผู้บริจาค ปรากฏว่านรินทร์โดนข้อหา "หมิ่นประมาทสมเด็จพระสังฆราช" กิตติศัพท์ ของนรินทร์จึงเป็นดังหนามยอกใจของประดาผู้มีอำนาจวาสนาในสมัยนั้น และสิ่งหนึ่งนั้นที่นรินทร์ สร้างเป็นประวัติศาสตร์ไว้ในเมืองไทยก็คือ การฟื้นฟูศักราช^{๒๐}

โดยเหตุที่เขามองเห็นความสำคัญของพุทธบริษัท ๔ ว่าจะขาดส่วนใดส่วนหนึ่งไปไม่ได้ เขาจึงได้ต่อสู้เรียกร้องให้มีสามเณรีและภิกษุณีในประเทศไทย บุตรสาวของเขาทั้งสองคนคือ สาระ และจงดี้^{๒๑} ก็ได้ตัดสินใจบวช โดยมีสตรีเข้าร่วมบวชด้วยอีก ๖ คน สองเดือนหลังจากนั้นก็บวชแล้ว เกรียวกราวเมื่อสมเด็จพระสังฆราชเจ้า ทรงมีพระลิขิตมิให้มีการบวชภิกษุณีและสามเณรี หนังสือพิมพ์หลายฉบับได้เขียนโจมตีนายนรินทร์อย่างรุนแรง ว่าเป็นผู้ทำลายพระศาสนา คณะ สงฆ์ก็ออกคำสั่งมิให้วัดใดให้ที่พำนักกับสามเณรี ทั้งที่ชาวบ้านธรรมดาและในหัวเมืองรอบนอก

^{๑๘} ศักดินา ฉัตรกุล ณ อยุธยา, **ชีวประวัติ : นรินทร์ (กลิ่ง) ภาษิต** <http://www.geocities.com/siamintellect/intellecs/narintara/biography.htm> .วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๒

^{๑๙} ในทัศนะของ ดร.วีรกร ตรีเศส มองว่าพฤติกรรมของ นรินทร์ ภาษิต เป็นพฤติกรรมแบบ "อารยะขัดขืน" หรือ Civil Disobedience ใน อาหารสมอง มติชนรายสัปดาห์ วันที่ ๑๔ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๙ ปีที่ ๒๖ ฉบับที่ ๑๓๓๙

^{๒๐} พระมหานรินทร์ นรินทร์ วัดไทย ลาสเวกัส รัฐเนวาด้า สหรัฐอเมริกา www.alittlebuddha.com

^{๒๑} "ย้อนรอยปมนักบวชสตรี : จงดี้ ภาษิต สามเณรีคนแรกของไทย" ในอาทิตย์วิเคราะห์รายวัน <http://library.uru.ac.th/webdb/images/B๑๐.htm> .วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๒

มิได้ตั้งข้อรังเกียจอย่างใด ชาวบ้านยังตักบาตรกับสามเณรี และเจ้าอาวาสวัดบางแห่งก็ยังให้ที่พำนัก โดยเหตุที่ว่าเป็นผู้สํารวมในธรรมวินัย^{๒๒}

หลังจากการบวชสามเณรีไปแล้ว ๖ ปี อภิรัฐสภาได้ประชุมกันหลายครั้งหลายหน แต่ก็มีสามารถเอาผิดทางอาญากับนายนรินทรได้ จนกระทั่งได้มีความเห็นให้จับกุมสามเณรี และได้ให้เจ้าหน้าที่ใช้กำลังปลื้ดงเอาจื้วรอก ส่งเข้าคุกข้อหา "บ่อนทำลายพระพุทธรศาสนา" นายนรินทรเห็นว่าเป็นการกระทำเกินกว่าเหตุ จึงได้ส่งเรื่องร้องเรียนไปยังพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งขณะนั้นกำลังเสด็จประพาสชวา จากเหตุการณ์เรื่องบวชสามเณรีนี้ ทางคณะสงฆ์โดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ วัดบวรนิเวศวิหาร ก็ทรงออกคำสั่งสมเด็จพระสังฆราช มีข้อความว่า

คำสั่งสมเด็จพระสังฆราช^{๒๓}

ประกาศ ห้ามพระเณรไม่ให้บวชหญิงเป็นบรรพชิต

หญิงซึ่งจักได้สมมติตนเป็นสามเณรี โดยถูกต้องพระพุทธานุญาตนั้น สำเร็จด้วยนางภิกษุณีให้บรรพชา เพราะพระองค์ทรงอนุญาตให้นางภิกษุณีมีพรรษา ๑๒ ล่วงแล้วเป็นปวัตตินี คือเป็นอุปัชฌาย์ ไม่ได้ทรงอนุญาตให้ภิกษุเป็นอุปัชฌาย์ นางภิกษุณีหมดสาบสูญขาดเชื้อสายมานานแล้ว เมื่อนางภิกษุณีผู้รักษานบธรรมเนียมสืบต่อสามเณรีไม่มีแล้ว สามเณรีผู้บวชสืบต่อมาจากภิกษุณีก็ไม่มี เป็นอันเสื่อมสูญไปตามกัน ผู้ใดให้บรรพชาเป็นสามเณรี ผู้นั้นชื่อว่าบัญญัติสิ่งทีพระพุทเจ้าไม่บัญญัติ เลิกถอนสิ่งที่พระพุทเจ้าทรงบัญญัติไว้แล้วเป็นเสี้ยนหนามแก่พระศาสนา เป็นตัวอย่างที่ไม่ดี

เพราะเหตุนี้ ห้ามไม่ให้พระเณรทุกนิกาย บวชหญิงเป็นภิกษุณี เป็นสิกขมานา และเป็นสามเณรี ตั้งแต่นี้ไป

ประกาศแต่ วันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๔๗๑

กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์

(สมเด็จพระสังฆราชเจ้า)

วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ

^{๒๒} ศักดินาจักรกุล ณ อยุธยา, **ชีวะประวัติ**, นรินทร(กลิ่ง) ภาษิต <http://www.geocities.com/siamintellect/intellecs/narintara/biography.htm>

^{๒๓} ประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่มที่ ๑๖ หน้า ๑๕๗. <http://www.geocities.com/siamintellect/intellecs/narintara/biography.htm>. วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๒

การแสดงออกในทางเพศวิถีนี้นั้น ได้เป็นที่มาของ กฎมหาเถรสมาคม ๒๕๗๑ จนกลายเป็น วิวาทะกรรมในทางศาสนาด้วย นับเป็นจุดเริ่มต้นของการขับเคลื่อนด้วยเพศวิถี เพื่อหาพื้นที่ทางศาสนา ให้กับ"ภิกษุณี" เป็นครั้งแรกในสังคมไทย และเหตุการณ์ในอดีต รวมทั้งชื่อของ นายนรินทร ภาสิต ยังถูกนำมาอ้างอิงเป็น ปุชนียบุคคลของกลุ่มขับเคลื่อนเพศวิถีต่อการบวชเป็น ภิกษุณีในประเทศไทยในปัจจุบัน พฤติกรรมการแสดงออกของนรินทร ภาสิต อาจมองได้ เป็น ๒ กรณี คือ (๑) การบวชครั้งนั้นเป็นการกบฏต่อรูปแบบของสงฆ์กระแสหลัก เพื่อหาพื้นที่ให้กับ กลุ่มสตรี หรือเป็นการส่งเสริมสิทธิสตรีต่อการถือบวชในพระพุทธศาสนา (๒) หรืออีกความหมาย หนึ่งอาจเป็นการต่อต้านอำนาจรัฐ โดยใช้การแสดงออกในทางมิติดศาสนา เป็นตัวเชื่อมต่อและ อธิบาย เพราะจากฐานเดิมของนรินทร เองอาจถือได้ว่าเป็นผู้กบฏต่อระบบการปกครองส่วนกลาง ด้วยการลาออกจากงานไปด้วยเหตุผลของความผิดหวังต่อระบบ และจากพฤติกรรมดังกล่าวได้ ส่งผลเป็นต้นแบบให้กับคนในชั้นต่อมาได้นำมาเป็นข้อกล่าวอ้างในการเรียกร้องพื้นที่สำหรับสตรี ต่อสิทธิทางศาสนา

๑) กลุ่มภิกษุณี บุคคลแรกของประเทศไทยที่อุปสมบทเป็นภิกษุณีคือ นางวรรมัย กบิลสิงห์ อดีตนักเขียน นักหนังสือพิมพ์ นางวรรมัยสนใจพระพุทธศาสนาและศึกษาปฏิบัติตาม สำนักต่าง ๆ จากคณาจารย์ในสำนักต่าง ๆ ในสมัยนั้น เช่น หลวงพ่อสด วัดปากน้ำ หลวงพ่อลี วัดอโศการาม สมุทพรภากร และกรรมฐานระบบ พม่าที่ปริกรรมว่า "ยุบหนอ-พองหนอ" ที่วัด มหาธาตุ ท่าพระจันทร์ เป็นต้น จนไปยอมเป็นศิษย์รับศีล ๘ กับพระพรหมมุนี (ผิน สุวโจ) วัดบวร นิเวศ จนกระทั่งตัดสินใจเดินทางไปประเทศไต้หวัน เพื่อทำการอุปสมบทเป็นภิกษุณีในนิาย มหายาน ใน พ.ศ.๒๕๑๔ แล้วกลับมาไทยไปตั้งวัดใหม่ชื่อว่า วัดทรงธรรมกัลยาณี เลขที่ ๑๕๕ ถนนเพชรเกษม ต.พระประโทน อ.เมือง จังหวัดนครปฐม

การกลับมาของภิกษุณีวรรมัย เป็นข่าวใหญ่ให้สังคมไทยจ้องมอง แต่ก็ทำอะไร ไม่ได้ บ้างก็คัดค้าน บ้างก็เห็นด้วย แต่เมื่อบวชในนิายมหายานก็ถือว่าเป็นพระมหายาน หินยาน อย่างไทยถึงจะทำอะไรไม่ได้ ก็ยังคงไม่ยอมรับสถานะของพระภิกษุณีให้มีในเมืองไทยดั้งเดิม ทั้งนี้ ก็คงจะยึดถือคำสั่งสมเด็จพระสังฆราชกรมหลวงชินวราลงกรณเป็นหลัก ภิกษุณีวรรมัย กบิลสิงห์ มีชีวิตยืนยาวมาจนถึง วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๔๖ ก็มรณภาพไปด้วยวัย ๘๖ ปี ก่อนที่ทายาท บุตรสาวเพียงคนเดียวจะสืบทอดเจตนารมณ์ต่อมา

การบวชของภิกษุณีวรรมัย กบิลสิงห์ ไม่ปรากฏเป็นความเปลี่ยนแปลงหรือผล ใด ๆ ต่อสังคมหรือการเปลี่ยนแปลงเสียทีเดียว แต่เป็นเพียงความพึงใจในเพศภาวะกับการปฏิบัติ ที่มีเป้าหมายในเชิงปัจเจกเสียเป็นหลัก จึงไม่ได้มองว่าเป็นการการขับเคลื่อนในเชิงของการส่งผล

ต่อคณะสงฆ์กระแสหลัก หรือเป็นเป็นปรากฏการณ์ต่อพระพุทธศาสนาในภาพรวมเสียทีเดียว แต่ในเวลาเดียวกันได้ส่งผลเป็นปรากฏการณ์ในเชิงเพศ และการขับเคลื่อนด้วยเพศ ซึ่งมีผลเป็นการเติบโตของกระบวนการ "เพศวิถี" ค่อนข้างชัดเจนในขั้นต่อมา จึงทำให้เกิดการแสวงหา และการเคลื่อนไหวเพื่อความเป็น **"สังฆะสตรี"** ที่ขับเคลื่อนด้วยเพศภาวะกับการมีส่วนร่วมในทางศาสนาอย่างที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ขบวนการภิกษุณี ที่นำโดยอาจารย์ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ซึ่งเป็นความพยายามที่จะให้ได้สิทธิของการถือว่าบวชในพระพุทธศาสนากลับมาอีกครั้ง "สิทธิสตรีกับการบวช" สตรีกับการแสดงออกในทางพระพุทธศาสนา จึงกลายเป็นความเคลื่อนไหวใหม่ กับการหาทางออกของปัญหา ในขณะที่คณะสงฆ์กระแสหลักก็นิ่งเฉย และตอบเพียงว่าไม่มีประเพณี ภิกษุณีสูญหายและสืบต่อไม่ได้ในประเทศพุทธศาสนาเถรวาท วัดทรงกัลยาณีที่ก่อตั้งโดยภิกษุณีกบิลมัย กบิลสิงห์ ที่ไปบวชภิกษุในฝ่ายมหายาน ซึ่งถือว่าเป็นวัดที่มีศูนย์กลางของการขับเคลื่อนด้วยเพศวิถี เป็นชุมชนของภิกษุณี และสานต่อโดยภิกษุณีธัมมนันทา ที่ไปบวชที่วัดกัลยาณี ประเทศศรีลังกา โดยที่แยกส่วนกับคณะสงฆ์กระแสหลัก และตอบสนองต่อกลุ่มและเพศภาวะในเชิงสังคมอย่างที่ปรากฏอยู่^{๒๔}

๒) แม่ชี เป็นกลุ่มบุคคลที่มีอยู่คู่กับสังคมไทยมาอย่างยาวนานดังปรากฏหลักฐานว่า ในสมัยอยุธยา นายแกมปีเฟอร์ซึ่งเข้ามาเมืองไทยสมัยพระเพทราชาเขาเล่าถึงนางชีในวัด รวมทั้งวัดใหญ่วัดหนึ่งชื่อวัดนางชี มีนางชีอาศัยอยู่มากจนเกิดเรื่องอื้อฉาวกับพระภิกษุในวัดขึ้น ส่วน "ชี" ในภาษาไทยโบราณแปลว่านักบวช เช่น ร.๓ ตรัสเรียกพระภิกษุชริฎาณหรือภายหลังคือ ร.๔ ว่า "ชีตัน" หรือนักบวชของพระเจ้าอยู่หัว ดังนั้น เขาจึงไม่ได้เรียกผู้หญิงที่โกนหัวถือศีลแปลว่าชีเฉย ๆ แต่เรียกตามหลักฐานของฝรั่งที่เข้ามาอยุธยาว่า "นางชี" ในอีกมิติหนึ่งนิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้มองภาพลักษณ์ของชีว่า "อัตลักษณ์ของนางชีซึ่งแสดงออกด้วยชุดนุ่งห่มขาวและการโกนศีรษะนั้นคือเครื่องหมายของผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องทางกามารมณ์กับใครอีก...อยู่วัดพระก็ไม่มัวหมอง (ยกเว้นท่านไปทำให้มัวหมองเอง) อยู่เรือนชายอื่นก็ไม่พึงเข้าหา ผู้หญิงเล็ก ๆ ที่ยากจนและไม่มีอำนาจมาปกป้องตัวเองได้ อาจถูกผู้ชายรังแกได้ง่าย ก็อาศัยผ้าขาวและโกนหัว...คุ้มครองตัวให้พ้นจากชายใจพาลสันดานหยาบได้ ดังปรากฏหลักฐานว่า พระเจ้าหลานเธอของรัชกาลที่ ๑ พระองค์หนึ่ง ถูกพม่ากวาดต้อนไปเมื่อตอนเสียกรุง ตกไปอยู่เมืองพม่าแล้วพระองค์ก็บวชชีเสีย จนกระทั่งกองทัพไทยไปตีเมืองทวายจึงได้พระองค์กลับมา เรียกกันว่าพระองค์เจ้าชี ซึ่งประเด็นนี้นิธิ เอียวศรีวงศ์

^{๒๔} ทีมข่าวหนังสือพิมพ์คมชัดลึก, การบวชของภิกษุณี, (ฉบับวันอาทิตย์ที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ.

มองว่า เป็นการใช้ผ้าขาวปกป้องคุ้มครองตัวเองจากการคุกคามทางกามารมณ์ (ของพม่าหรือของ
เซลดักด้วยกันก็ตาม) ในภายหลังเมื่อเสด็จกลับแล้วก็ได้เป็นนางชีอีกต่อไป

ชีในบริบทของสังคมไทยปัจจุบัน ตามพจนานุกรมพุทธศาสนา : ฉบับประมวลศัพท์
ให้นิยามความหมายของคำว่า ชี ไว้ว่า " นักบวช, หญิงถือบวช, อุบาสิกาที่นุ่งขาวห่มขาวโกนผม
โกนคิ้ว ถือศีล" ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถานให้คำนิยามของแม่ชีไว้ว่า "ชี แปลว่า น.
นักบวช เช่นชีปะขาว คำเรียกหญิงที่นุ่งขาวห่มขาว โกนคิ้วโกนผมถือศีล แม่ชีก็เรียก" โดยสรุป ชี
หรือแม่ชี เป็นกลุ่มบุคคลที่เข้ามาถือบวชในพระพุทธศาสนา แต่สถานะของแม่ชีตามกฎหมาย
ไทย ไม่ได้ถูกจัดว่าเป็นนักบวช เพราะไม่มีกฎหมายฉบับใดให้การรองรับสถานภาพนักบวชหญิง
ของสตรีไทย ในคำว่า "**แม่ชี**" คำว่าแม่ชีจึงมีความหมายเพียง "**อุบาสิกาผู้ถือศีลแปด**" เท่านั้น
การแสวงหาพื้นที่ในรูปขององค์กรสตรี กับการมีส่วนร่วมในทางพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่า
"**สถาบันแม่ชีไทย**" จึงถูกสร้างขึ้นมาเพื่อทำงานด้านพระพุทธศาสนา สังคม และสิทธิของสตรีต่อ
การมีส่วนร่วม และปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา การรวมตัวเคลื่อนไหวเพื่อจัดกิจกรรมและ
ดำเนินงานเพื่อแม่ชี ปรากฏขึ้นอย่างเด่นชัดครั้งแรกเมื่อสถาบันแม่ชีไทยถือกำเนิดขึ้น เมื่อ ๒๔
สิงหาคม ๒๕๑๒ โดยมีแม่ชีผู้ใหญ่ คณะนักเรียนบาลีรุ่นแรก และพระสงฆ์จำนวนหนึ่ง ด้วยความ
มุ่งหมายเริ่มแรกเพื่อวางกฎระเบียบสำหรับแม่ชีทุกสำนักทั่วประเทศ เป็นการขจัดแม่ชีที่ประพฤติ
ปฏิบัติมิชอบและเพื่อเป็นการยกระดับฐานะของแม่ชีให้สูงขึ้นเพื่อตอบสนองสังคมและความคิดเห็น
ว่า บทบาทในงานพัฒนาสังคมจะเป็นการยกระดับฐานะทางสังคมของแม่ชี ทำให้แม่ชีประกอบ
กิจกรรมหลายประการ เช่น การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสอนหนังสือแก่เยาวชน การเลี้ยงเด็ก
กำพร้า เป็นต้น **เสถียรธรรมสถาน** เป็นสำนักปฏิบัติธรรมอีกสำนักหนึ่ง ที่มีเพศภาวะเป็นตัว
ขับเคลื่อน "...ถ้าโลกนี้มีผู้หญิงทางธรรม ทางศาสนาที่ออกมาทำงานเพื่อช่วยเหลือมวลมนุษยชาติ
ได้อย่างมีศักยภาพมากขึ้นเท่าไร ปัญหาในสังคมก็น้อยลง" ซึ่งเป็นแนวทางมุ่งหวังเพื่อการ
ขับเคลื่อนและปรับเปลี่ยนสังคมให้เป็นไปในทางที่ดี ไม่ได้เป็นไปเพื่อการสร้างชุมชนของตนเอง
ฉะนั้นแนวทางของสำนักเสถียรธรรมสถานจึงมีเป้าหมายที่มีลักษณะของพระพุทธศาสนาเพื่อ
สังคมเสียมากกว่า (Buddhist Ingested) ผู้ก่อตั้ง คือแม่ชีศันสนีย์ เสถียรสุต ผู้ก่อตั้งไม่ได้เน้น
ขับเคลื่อนกระบวนการทำงานในเชิงเพศวิถีเสียทีเดียว แต่มีเป้าหมายกระแสหลักอยู่ที่ปลายทาง
ของการสร้างสังคมและชุมชนเพื่อประโยชน์ต่อสังคม รวมทั้งปลายทางแห่งการปฏิบัติธรรมตาม
หลักเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา

เสถียรธรรมสถานก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๕๓๐ ภายใต้การอนุเคราะห์จาก "กองทุน
เสถียรธรรม" ซึ่งส่งเสริมให้มีการศึกษาธรรมะ ปฏิบัติธรรม และเผยแผ่ธรรมะ แก่เพื่อนมนุษย์เพื่อให้

ได้รับความสงบเย็น ความผ่อนคลายเบิกบาน ทั้งผู้ใหญ่ เด็ก หนุ่มสาว ในลักษณะรูปแบบที่แตกต่าง กัน ได้เริ่มต้นงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน โดยเฉพาะเด็ก สตรี และนักบวช ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๑ โดยใช้หลักพุทธธรรมนำสังคม ตลอดระยะเวลากว่า ๒๐ ปี เสถียรธรรมสถานได้ กลายเป็นที่แห่งการเรียนรู้ งานสร้างชีวิตในทุกระดับ นับตั้งแต่ปัจเจกไปจนถึงระดับโลก ตั้งแต่ การเยียวยาเชิงรับในโครงการบ้านสายสัมพันธ์และป้องกันเชิงรุกในโครงการประภัสสรตั้งแต่ตอน อยู่ในครรภ์ตั้งครรภ์จนถึงที่หลวงพ่อบุญญานันทะ ที่สะท้อนการทำงานของแม่ชีคันสนีย์ เสถียร สุต ต่อการปฏิบัติธรรมและทำงานด้านศาสนา เผยแผ่การปฏิบัติธรรมผ่านเสถียรธรรมสถาน ใจความว่า "...สถานที่นี้ ผู้จัดสร้างมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมการศึกษาธรรมะ ปฏิบัติธรรมะ และ เผยแผ่ธรรมะ แก่คนที่ยังไม่รู้ ไม่เข้าใจ หรือคนที่รู้ที่เข้าใจแล้ว แต่ยังไม่วางใจ ก็มาพัฒนาให้ วางใจขึ้น เพราะการที่ธรรมะเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับชีวิตชีวิตที่มีธรรมเป็นชีวิตที่สมบูรณ์ชีวิตที่ ชาติธรรมะเป็นชีวิตที่เบิกพร่อง..."

นอกเหนือจากบทบาททางด้านศาสนาแล้ว เสถียรธรรมสถาน โดยแม่ชี คันสนีย์ เสถียรสุต ยังมีบทบาททางการศึกษา ทางสังคม เช่น โครงการบ้านสายสัมพันธ์ โครงการ ศิลปะการพัฒนาคูณภาพชีวิตด้วยอานาปานสติ โครงการอนุสาวรีย์ความดี ความงาม และความ จริย, โครงการจิตภัสสรตั้งแต่ตอนอยู่ในครรภ์รวมทั้งบทบาทสันติภาพของมวลมนุษย

แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุต ได้ช่วยงานในการพัฒนาสถาบันแม่ชีไทย ได้ร่วมก่อตั้ง The Global: Peace Initiative of Women กับสตรีอีก ๖๐ ประเทศ เพื่อการทำงานช่วยเหลือสตรี และเยาวชนเรื่องสันติภาพโลก รวมทั้งทำงานรณรงค์ในการยุติความรุนแรงเพื่อนำไปสู่สันติภาพ จนกระทั่งมีนักสารคดีจากต่างประเทศมาถ่ายทำในเรื่อง A Walk of Wisdom

นอกจากนี้แม่ชียังได้รับรางวัล Spiritual Leadership Award ซึ่งเป็นรางวัลที่มอบ ให้กับผู้ทำงานเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณในฐานะผู้ยุติความรุนแรงในเด็กและสตรี และการพัฒนา จิตของผู้นำทางจิตวิญญาณและสันติภาพโลก พร้อมกับผู้นำที่อุทิศตนต่อโลก ท่านอื่น ๆ เช่น องค์ดาไล ลามะ เป็นต้น

๓) กลุ่มอุบาสิกา มหาอุบาสิกา ดร.บงกช สิทธิพล เกษมหมามงคล จ.กาญ จบุรี" ได้รับรางวัล "สตรีดีเด่นในพระพุทธศาสนาแห่งโลก" เนื่องในโอกาสวันสตรีสากลแห่ง สหประชาชาติ ประจำปี พ.ศ.๒๕๔๗ รางวัล "รัตนบงกชหมามาตาเมธธรรมาจารย์" จาก มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งโลก (World Buddhist University) และดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (Doctor of Tripitaka) จากสภาคณะสงฆ์แห่งอินเดีย ในปีเดียวกัน และล่าสุดท่านได้รับรางวัล "สันติภาพนานาชาติ ดร.อัมเบดการ์" ประจำปี พ.ศ.๒๕๔๘ ในฐานะผู้สร้างสันติภาพแก่โลก โดย

การสืบสานเจตนารมณ์ของ ดร.อัมเบตการ์ในการนำพระพุทธศาสนากลับคืนสู่อินเดีย ณ เมืองสาวัตถี ดินแดนที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ยาวนานที่สุดในพุทธประวัติ"ที่ยกมากล่าวอ้างคือข้อความที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ไทยฉบับหนึ่ง หากดูพัฒนาทางด้านพระพุทธศาสนาที่เป็นกลุ่มที่ขับเคลื่อนด้วยเพชฌวิทีในยุคปัจจุบัน มหาอุบาสิกาบงกช หรือที่ฝรั่งรู้จักกันนามใน มหาอุบาสิกา ดร.บงกช สิทธิพล ก็เป็นบุคคลที่มีการขับเคลื่อนถึงไม่ได้เน้นเกี่ยวกับความ "เพศ" เช่นกลุ่มภิกษุณี หรือ กลุ่มของสถาบันแม่ชีไทย แต่เพราะความที่เป็นสตรีเพศ ภาพที่ปรากฏต่อสาธารณะ จึงสะท้อนถึงปรากฏการณ์ของการขับเคลื่อนด้วยเพศ ในหนังสือMahaupasika Dr.Bongkot Sitthipol: The Extraordinary Light of Peace ให้ข้อมูลไว้ว่า เกิดในเดือนเมษายน ๒๕๙๗ ที่รัฐประเทศจังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งเป็นเด็กธรรมดาในชนบท ซึ่งต่อมาได้ผันตัวเองเป็นครูสอนและเจ้าของโรงเรียนเสริมสวย "บงกช" แล้วมีเหตุอันใด หรือแรงจูงใจอันใดที่ทำให้ครูสอนและเจ้าของโรงเรียนบงกช ผันตัวเองเข้าสู่ร่มเงาของพระพุทธศาสนา และทำงานเพื่อพระพุทธศาสนาทั้งปฏิบัติเอง และในเวลาเดียวกันก็เป็นผู้ทำกิจกรรมในนามของหญิงไทย ชาวพุทธไทย และพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ทำให้ชาวต่างชาติยอมรับและให้รางวัลในฐานะเป็นผู้ทำคุณประโยชน์ต่อสาธารณะอย่างกว้างขวางเช่นนั้น และนำไปสู่การมอบรางวัลต่าง ๆ จำนวนมาก ซึ่งได้ก่อตั้งสำนักปฏิบัติธรรม

๑) ก่อตั้งสำนักปฏิบัติธรรมแดนมหามงคล จ.กาญจนบุรี เกาะนี้มีพระสงฆ์และอุบาสิกจะปฏิบัติอยู่ที่เกาะพระอาทิตย์ โดยชีและอุบาสิกาจะปฏิบัติอยู่ที่เกาะพระจันทร์ การปฏิบัติคล้าย ๆ สถานปฏิบัติธรรมทั่วไป บริเวณรอบ ๆ ริมรีน สวยงาม เหมาะและเอื้อต่อการปฏิบัติธรรม

๒) ก่อตั้งสำนักปฏิบัติธรรมแดนมหามงคล ที่ประเทศอินเดีย โดยอุบาสิกาบงกช และสาธุศิษย์ได้บุกเบิกมาเป็นเวลากว่า ๑๐ ปี เพื่อพลิกแผ่นดินพุทธภูมิอันรกร้างแห้งแล้ง ให้กลายเป็นดินแดนอันร่มรื่นด้วยต้นไทรขนาดใหญ่ถึง ๙,๙๙๙ ต้น บนผืนดินกว่า ๑๕๐ เอเคอร์ รอบๆ ซากปรักหักพังของวัดพระเชตวันมหาวิหาร มีการก่อพระพุทธรูปปางประทานพรชื่อว่า "พระพุทธรูปมหามงคลชัย มหาเมตตาธรรม ประทานพร เพื่อสันติภาพโลก" ขนาดหน้าตักกว้าง ๙.๙๙ เมตร สูง ๑๕ เมตร ความสูงจากฐานถึงยอดพระมหาเศวต ๓๓ เมตร มีอาคารขนาดใหญ่สถาปัตยกรรมแบบไทยอันวิจิตรถึง ๕ หลัง ภายในอาคารและพื้นที่ด้วยหินอ่อนอย่างดี เพื่อเป็นสถานที่บำเพ็ญสมาธิภาวนา ปัจจุบันชาวพุทธจากทุกสารทิศหลั่งไหลมาจาริกแสวงบุญอย่างไม่ขาดสาย ณ "แดนมหามงคลชัย" เมืองสาวัตถี จนถึงปัจจุบันนับได้กว่า ๑๐ ล้านคน จากดินแดนกว่า ๑๐๐ ประเทศ รูปแบบการปฏิบัติ แนวทางของสำนักเกาะมหามงคล คือ เน้นกตัญญู มีการขอ

ขมาเป็นนิจท่านเห็นว่าเป็นกิจของอริยะ (ไม่มีตัวตนและไม่เอาอะไรกะใคร จะได้ใจบริสุทธิ์) และบูชาพระพุทธพระธรรมพระสงฆ์ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเป็นนิจ บิดามารดา ครูบาอาจารย์ ผู้มีพระคุณทุกระดับชั้น อีกทั้งยังขอขมาท่านอยู่เป็นนิจเพื่อล้างจิตให้สะอาด และแน่อนภัยท่าน เป็นต้น

นอกจากที่ยกมากล่าวอ้างเป็นกรณีศึกษา อุบาสิกา รัญจวน อินทรกำแหง, ก.เขาสวนหลวง, คุณแม่สิริ กรินชัย ท่านเหล่านี้มีวัตรปฏิบัติดังงามและสอนธรรมแก่ผู้หญิงและบุคคลทั่วไป ปัจจุบันมีภิกษุณีชาวไทยที่ไปบวชจากต่างประเทศประมาณ ๓๐ รูป แต่มีได้อยู่ปฏิบัติเป็นสังฆะร่วมกัน และแม่ชี โดยท่านได้กระทำแล้วในการปฏิบัติตนสละชีวิตทางโลกเข้าสู่ทางธรรม บวชเพื่อเกิดใหม่ในบวรพุทธศาสนา ถึงจะไม่ได้ขับเคลื่อนกลุ่มของตนเองในนามของเพศภาวะ เพื่อเรียกร้องการมีอยู่หรือสิทธิของการ "เป็น" ตามเงื่อนไขในเชิงรูปแบบของพระพุทธศาสนา แต่ภาวะแห่งเพศที่ปรากฏก็ทำให้เกิดความเข้าใจในเชิงของเพศอยู่ในที่ เพราะกลุ่มหลังเหล่านี้เป็นเพียงผู้ที่ต้องการแสวงความจริงแท้ในทางพุทธธรรมอย่างที่ควรค่าเป็นอย่างยิ่ง ถึงไม่นำเพศภาวะมาเป็นประเด็นของขอเรียกร้อง แต่ก็ใช้เพศภาวะในการเข้าหาธรรมที่สังคมนิยมหรือจำกัดไว้ให้ด้วยการปฏิบัติ "บวชใจ" และทำหน้าที่ของอุบาสิกาผู้มั่นคงในพระรัตนตรัย พร้อมทั้งเป็นผู้ปฏิบัติและนำไปสู่การปฏิบัติเผยแพร่อย่างแข็งขัน ในมิติทางวัฒนธรรมเชิงสังคม "วิถีพุทธ" นั้น พระไพศาล วิสาโล มองว่า ผู้หญิงที่มีภาวะบ่งบอกถึงความเป็นเพศสภาพ ได้มีพื้นที่มากขึ้น ๆ ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณ เช่น มีสำนักปฏิบัติธรรมที่มีผู้หญิงเป็นหัวหน้าสำนักซึ่งได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง เป็นอาจารย์สอนปริยัติและกรรมฐาน ทั้งในรูปแบบแม่ชี และคฤหัสถ์ โดยมีแนวโน้มว่าแม่ชีจะมีบทบาทและสถานภาพสูงขึ้น และมีแนวโน้มที่จะมีการผลักดันให้มีภิกษุณีแบบเถรวาทในเมืองไทยอย่างเข้มข้นขึ้น แม้ว่าคณะสงฆ์ไทยจะไม่ยอมรับ แต่หากสังคมชาวพุทธทั่วไปยอมรับ ภิกษุณีบริษัทก็มีใช้สิ่งที่จะปฏิเสธได้อีกต่อไป

๒. กลุ่มตีความใหม่ พระพุทธศาสนากับการตีความใหม่เกิดขึ้นมานาน และมีพัฒนาการมาต่อเนื่องอย่างยาวนาน และในเวลาเดียวกัน มีบางสำนัก มองว่านั่นเป็นการตีความเพื่อ

๑) ความเข้าใจในเชิงหลักพุทธธรรมตามเป้าประสงค์ของธรรม

๒) เป็นการตีความเพื่อสร้างความชอบธรรมในการนำมาตอบสนององค์คุณ องค์ธรรม และองค์ของการปฏิบัติเพื่อให้เกิดความดีงามในการอยู่ร่วมกันในสังคม

๓) เป็นไปเพื่อการสร้างลักษณะเฉพาะของกลุ่มการตีความตามเป้าประสงค์ของกลุ่มนั้น ซึ่งมีลักษณะของการตีความที่เป็นไปเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตัวเอง หรือความเข้าใจของตัวเอง หรือเจ้าสำนักผู้ก่อตั้ง การตีความของพญาลิไท ในเรื่องกรรมกับนรกสวรรค์ ผู้วิจัย

มองว่านั่นเป็นการตีความใหม่ของความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาในช่วงเวลานั้น ที่มีเป้าหมายทางเพื่อการรักษาองค์ธรรมและความรู้ในทางพระพุทธศาสนา หรือในอีกมิติหนึ่งการสร้าง ความชอบธรรมในการปกครอง เพื่อควบคุม และขัดเกลาสมาชิกสังคมในภาพรวม พร้อมทั้งเป็น การสร้างความชอบธรรม "ในฐานะพระราชผู้ทรงธรรม" ล่วงมาในสมัยอยุธยา ฐานความเชื่อ ทางการปกครอง ที่พระราชเป็น "สมมติราชา" หรือ "สมมติเทพ" "ทศพิธราชธรรม" จึงถูก ออกแบบมาเพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างความชอบธรรม ต่อการปกครองได้ หรือล่วงมาในสมัย ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ถือว่าเป็นผู้บุกเบิกในเรื่องการตีความใหม่ต่อ หลักการในทางพระพุทธศาสนาตามทัศนะของท่านไพศาล วิสาโล ล่วงมาถึงรัฐบาลสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยให้นโยบายต่อคณะสงฆ์กระแสหลัก ในเรื่องการตีความ "หลักธรรม" บาง ประการที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในระบบ "ทุน" จึงก่อให้เกิดการตีความแต่พัฒนาการ เหล่านั้นก็มีผล ต่อสังคมในภาพรวมในช่วงระยะเวลาหนึ่ง แต่นั่นเป็นเพียงผลของการตีความที่ เป็นไปเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐเท่านั้น จนกระทั่งสืบต่อมาจนกระทั่งปัจจุบัน การ ตีความแนวความคิดในทางพระพุทธศาสนาใหม่มีพัฒนาการต่อสังคมไทยมาตลอดระยะเวลา ซึ่ง ในประเด็นของการศึกษาจะยกมาเป็นกรณีกล่าวอ้าง เพื่อชี้ชัดต่อ ขบวนการพุทธใหม่ในประเด็น ของการตีความ ซึ่งได้ยกมา ๓ สำนัก ในเวลาที่คาบเกี่ยวกันและมีพัฒนาการเชิงสังคมสูง พร้อมทั้ง ก่อให้เกิดพลวัตต่อสังคม และปรากฏการณ์ ที่ดู "แปลก" และ "แยก" ส่วนต่อสังคมอย่างยิ่ง จน กลายเป็นการสร้างแนวร่วม และในเวลาเดียวกันก็ได้กลายเป็นประเด็นวิวาทะทางสังคมอย่างยิ่ง และล่วงเลยจนหาข้อสรุปไม่ได้จนกระทั่งปัจจุบัน

๑) สำนักสันติอโศก สำนักสันติอโศกถือว่าเป็นปรากฏการณ์ใหม่ของสังคมไทย ในช่วงหลังพุทธศักราช ๒๕๐๐ ปีแล้ว เพราะปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นปรากฏการณ์ใหม่ของ สำนักต่าง ๆ ซึ่งได้ก่อให้เกิดปรากฏการณ์ต่อสังคมอย่างกว้างขวางไม่ว่าจะเป็นแนววัตรปฏิบัติที่ แตกต่าง การสอนธรรมที่นอกเหนือจากการบรรยายเทศน์ในรูปแบบเดิมของคณะสงฆ์กระแสหลัก สันติอโศกเริ่มต้นจาก สมณะโพธิรักษ์แต่เดิมบวชในแบบธรรมยุติกนิกาย ณ วัด มีฉายาว่า "พุทธกษิตฺโต" ดำเนินการ ประกาศไม่ขึ้นต่อคณะสงฆ์ไทย หรือที่เรียกว่า นานาสังวาส ตั้งแต่เมื่อ วันที่ ๖ สิงหาคม ๒๕๑๔ ที่ วัดหนองกระทุ่ม ต.ทุ่งลูกนก อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม และได้ ดำเนินการปฏิบัติธรรมเผยแผ่ธรรมตลอดจนมีวัตรปฏิบัติในหลายลักษณะที่ แตกต่างจากคณะ สงฆ์ไทย เป็นต้นว่า ไม่โกนคิ้ว ไม่บูชาด้วยไฟ(คือจุดธูปเทียน) ไม่บูชาพระพุทธรูป ประกาศตนเป็น พระโพธิสัตว์ ประกาศตนเป็นพระอริยบุคคล ประกาศตนเป็นพระสาวกวัตรกลับชาติมาเกิด รู้พระ ธรรมและพระไตรปิฎกได้ด้วยตนเอง และ ฯลฯ รวมทั้งพื้นฐานเด่นชัดที่สุดคือ มังสะวัตริต ที่จริง ๆ

แล้วก็ได้เริ่มปฏิบัติและเผยแพร่มาเป็นขั้นตอนตั้งแต่สมัยยังเป็น สมราวาสผู้ปฏิบัติธรรม พระภิกษุใน มหานิกาย และ พระภิกษุในธรรมยุติกนิกาย ในช่วงระหว่าง ปี ๒๕๑๓ - ๒๕๑๗ แต่ไม่มีการดำเนิน ต่อได้อย่างจริงจังในระดับ มหาเถรสมาคมเมื่อพิจารณาโดยภาพรวมของสำนักสันติอโศกควรจัด อยู่ในกลุ่มของการตีความใหม่ เพราะการได้ความรู้มาของเจ้าสำนัก ก็เป็นการรู้ได้ด้วยตัวเอง พร้อมกันนั้นก็ประกาศต่อสาธารณะในแนวทางดังกล่าว ซึ่งส่งผลเป็นพัฒนาการทางสังคมตามมา กล่าวคือ เกิดการปฏิบัติที่ย้อนกลับไปหาแนวทางเดิมของพระธรรมวินัยซึ่งมีหลายท่านเห็นว่าวัตร ปฏิบัติของสันติอโศกเป็นแบบอนุรักษนิยม

ประเด็นของการตีความของสำนักสันติอโศก

๑. ศิล คือ ทัศนคติอย่างเคร่งครัดตามแบบต้นฉบับของวินัย ดังปรากฏในจุลศีล มัชฌิมศีล และอื่นใด ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติของสำนักสันติอโศกเอง

๒. บุญนิยม ชาวอโศกเสนอเรื่องบุญนิยม โดยชาวอโศกถือเรื่องการลดกิเลสให้ กิณน้อยใช้น้อย ขยันทำงาน ให้มาก เหลือแบ่งปันผู้อื่น ในขณะที่ระบบเศรษฐกิจกิเลสนิยมที่พูดถึง รายได้อันเป็นเงินและดอกเบี้ยอันเป็นเงิน ชาวสันติอโศกกำลังพูดถึงดอกบุญ ถ้าถือว่าบุญเป็น รายได้ก็เป็นรายได้ที่ทำให้ผู้ได้เป็นสุขอ้อมเอิบ และผู้อื่นก็เป็นสุขด้วย บุญเป็นรายได้ที่ไม่มีผู้เสีย มี แต่ได้ด้วยกัน

๓. การบริโภคมังสวิรัติ เมื่อสันติอโศกตีความเกี่ยวเรื่องการไม่ทานเนื้อ และ นำไปสู่การสร้างเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเอง ซึ่งในช่วงที่ผ่านมาสันติอโศกได้ยืนยันเจตนารมณ์ ต่อสาธารณะในเรื่องการบริโภคเนื้อสัตว์ และจัดตั้งชุมชนที่ผลิต ทำเกษตรครบวงจร เพื่อการเลี้ยง ชีพในเบื้องต้น จนหลาย ๆ ชุมชน เป็นต้นแบบของเศรษฐกิจแบบพอเพียงซึ่งกำลังเป็นที่นิยมกันอยู่ ในปัจจุบัน ภาพลักษณ์ของการครองผ้าสีหม่น จนถึงดำ กับภาพของศาสนิกที่แต่งตัวด้วยเสื้อผ้า ม่อฮ่อม อย่างเช่นพลตรีจำลอง ศรีเมือง การตัดผมเกรียน ทานมังสวิรัติ และมีความเคลื่อนไหวใน เชิงกลุ่มอยู่ตลอดเวลา สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นปรากฏการณ์ทางสังคม ที่มีเป้าหมายเพื่อการขับเคลื่อน สังคมและชุมชนจัดตั้งที่มีอยู่ในหลายที่สัมพันธ์กันเป็นเครือข่าย กระจ่ายไปตามพื้นที่ต่าง ๆ ทั่ว ประเทศ ที่ขับเคลื่อนชุมชนไปด้วย "บุญนิยม-ศีลนิยม" กรณีของสันติอโศกนั้นมิใช่ผู้ทำการวิพากษ์ไว้ อย่างกว้างขวางอยู่แล้ว ในขั้นของการนำเสนอตรงนี้เพียงเพราะต้องการให้เห็นภาพรวมเท่านั้นมิได้ มีประสงค์จะลงรายละเอียดซึ่งมีคนอื่นศึกษาไว้จำนวนมากอยู่แล้ว

๒) ธรรมกาย ถือกำเนิดจากหลวงพ่อดาวพิกน้ำ หรือพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) ผู้กำเนิดวิชารธรรมกายและถ่ายทอดให้แก่ลูกศิษย์ อุบาสิกาท่านหนึ่งชื่อจันทร์ ขน นกยูง ได้เข้าเรียนวิชารธรรมกายกับหลวงพ่อดาวพิกน้ำ ประสบความสำเร็จและช่วยหลวงพ่อดาวพิกน้ำ

ธรรมกายจนกระทั่งได้สอนลูกศิษย์ต่อมาได้บวชในนาม ธมฺมชโย และ ทตฺตชีโว พระภิกษุหนุ่มคนรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาสูงในแผนปัจจุบัน ต่อมาท่านทั้งสองได้เป็นผู้นำในการสร้างวัดพระธรรมกาย ที่คลองสามปทุมธานี และทำวัดพระธรรมกายให้เป็นศูนย์กลางและได้รับความสนใจและการเข้าร่วมจากผู้คนจำนวนมาก ซึ่งประเวศ วะสี มองต่อความสำเร็จในการจัดการวัดของวัดพระธรรมกายไว้ว่า

(๑) ธมฺมชโย และ ทตฺตชีโว เป็นคนสมัยใหม่ จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัย จึงเข้าใจและสื่อกับคนสมัยใหม่ได้ง่าย

(๒) วัดพระธรรมกายเน้นที่ความสะอาด ความเรียบร้อย ทั้งในเรื่องอาคารสถานที่ บริเวณพิธีกรรม และความประพฤติ ซึ่งแตกต่างจากวัดทั่ว ๆ ไป เมื่อ (คน) เด็ก ๆ หรือคนหนุ่มสาวไปวัดพระธรรมกาย แล้วไปอยู่ในบรรยากาศที่งาม เรียบร้อย ถือศีล ไหว้พระสวดมนต์ ทำสมาธิ พ่อแม่พี่น้องย่อมเกิดความคลายใจ หายห่วงและสนับสนุน

(๓) กระบวนการ "ธรรมกาย" เน้นที่การทำสมาธิ ทุกคนทำสมาธิหมด สมาธิทำให้ผู้ปฏิบัติได้รับความสุขอย่างที่ไม่เคยพบมาก่อนในชีวิต จึงทำให้เกิดความพึงพอใจและเกิดความสุข

(๔) เน้นการบริหารจัดการหรือการตลาด (Marketing) ที่มีการประชาสัมพันธ์และการจัดตั้งอย่างเป็นระบบ จึงทำให้ประสบความสำเร็จอย่างสูง

ส่วนประเด็นของการตีความของวัดพระธรรมกาย คือ กรณี "อัฐตา-อนัตตา" จนกลายเป็น "วิวาทะ" ทางสังคมระหว่างคณะสงฆ์กระแสหลักที่ยึดกุมโครงสร้างทางการปกครองและใกล้ชิดกับกลุ่มอำนาจรัฐกว่า จึงทำให้เกิดการกำจัดการตีความ "นิพพานในมิติใหม่" ของสำนักธรรมกายที่เป็นไปในเชิงของการขัดแย้งกับคำสอนดั้งเดิมโดยพุทธกระแสหลัก ที่ยึดโยงอยู่กับคัมภีร์พระไตรปิฎก ในประเด็นของ "อัฐตา อนัตตา" สำนักธรรมกายในทัศนะของผู้วิจัยมองว่าเป็นกลุ่มการตีความใหม่ ที่มีปลายทางเป็นการตีความที่สนับสนุนแนวทางการปฏิบัติ มีระบบการขับเคลื่อนองค์กร และมีเป้าหมายที่ชัดเจน "โดยใช้ระบบทุน" มาเป็นฐานของการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ พร้อมทั้งมีการสร้างเครือข่ายอย่างเป็นระบบ ทำให้การบริหารงานในเชิงโครงสร้างขององค์กรกลุ่มของสำนักธรรมกายขยายเครือข่ายไปได้อย่างกว้างขวาง เช่น มีสาขายังประเทศต่าง ๆ กว่า ๕๐ สาขา และมีมหาวิทยาลัยที่เปิดในนามของพระธรรมกายว่า Dhammakay University ที่ให้มีการเรียนในระบบมหาวิทยาลัยเปิด ในกลุ่มของการตีความไม่ว่าจะมีเป้าหมายหรือการตีความประการใด แต่ผลของการตีความ ได้ก่อให้เกิดการขับเคลื่อนในเชิงกลุ่มของผู้ตีความ และในเวลาเดียวกันก็ก่อให้เกิดการปฏิบัติ และความแตกต่างในทางความคิดและความเชื่อ และเพื่อ

สอดคล้องกับสภาพความเป็นปัจจุบันและปฏิบัติได้จริง จึงทำให้การตีความ มีกลุ่มศาสนิกที่พอใจ และยินดีกับความเป็นรูปแบบของการตีความนั้น จึงเป็นโจทย์ที่ตอบคำถามได้ในระดับที่ว่า กลุ่มชาวพุทธใหม่ก็แสวงหาวิธีการในการนับถือพระพุทธศาสนาใหม่ที่สอดคล้องกับโลกทัศน์ และความพึงใจของตนเองเป็นที่ตั้ง ดังทัศนะของพระไพศาลว่า "ปรากฏการณ์...การนับถือพุทธศาสนา นับวันจะกลายเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลมากขึ้นทุกที มีข้อดีตรงที่ทำให้แต่ละคนสามารถเลือกได้มากขึ้นว่าจะปฏิบัติอย่างไร ถึงจะเหมาะสมกับจิตนิสัยและเงื่อนไขของตนเองได้อย่างดีที่สุด...แต่ในอีกด้านหนึ่งก็ทำให้พุทธศาสนาถูกตีความไปตามใจชอบได้ง่ายขึ้นและมีโอกาสมากขึ้นที่จะผิดเพี้ยนไปจากหลักการดั้งเดิม" ผู้คนมีเสรีภาพมากขึ้นที่จะเลือกรับพิธีกรรมตลอดจนสัญลักษณ์ และคำสอนของพุทธศาสนานิกายต่าง ๆ

๔. กลุ่มพุทธศาสนาเพื่อสังคม

ในการศึกษาข้อมูลของกลุ่มเหล่านี้อาจมีหลากหลาย และจำนวนมาก จึงต้องนำมาศึกษาเป็นกรณีในภาพรวมเพื่อมองให้เห็นภาพและยกตัวอย่างมาประกอบเพื่อให้ภาพของการนำเสนอชัดเจนยิ่งขึ้น โดยในกลุ่มนี้ที่เป็นกลุ่มพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมจำแนกเป็น ๒ กลุ่มย่อย โดยนำลักษณะของการทำงานมาเป็นฐานของการอธิบายถึงกลุ่มพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมโดยแยกเป็น ๒ กลุ่ม คือ

(๑) **หลักการพุทธธรรมเพื่อสังคม** โดยในกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ ขับเคลื่อนพระพุทธศาสนาในมิติของ หลักพุทธธรรมเพื่อสังคม โดยใช้ตัวหลักการของพระพุทธศาสนาในการอธิบาย สื่อความ และยืนยันเจตนารมณ์ทางพระพุทธศาสนาต่อสาธารณะ เช่น งานของหลวงพ่อบุทธทาสกับการจัดตั้งสวนโมกข์และทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในวงกว้าง อาจารย์ ศ.ศิวลักษณ์ กับกลุ่มเสขิยธรรม ที่ทำงานหลักการพุทธต่อสาธารณะมาอย่างยาวนาน และท่านพระไพศาล วิสาโล กับบทบาทของพระนักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนาอีกท่านหนึ่ง

(๒) **ปฏิบัติการเชิงพุทธ** โดยกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ลงรายละเอียดทำงานเพื่อพระพุทธศาสนาในวงกว้าง ซึ่งลงไปสู่การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ แนะนำให้ปฏิบัติ และเป็นผู้นำพาชาวบ้าน หรือชุมชนกับการทำงานที่เรียกว่าไปสู่การปฏิบัติ โดยเสนอผ่านโลกทัศน์และกรอบคิดในแบบชาวพุทธ หรือพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีอยู่จำนวนไม่น้อยในสังคมไทย เช่น สำนักสงฆ์ถ้ำกระบอกในอดีตที่ช่วยบำบัดผู้ติดยาเสพติดจนเจ้าสำนักได้รับรางวัลแมกไซไซ หรือ ล่วงมาในยุคสมัยปัจจุบัน เช่น อาจารย์สุบิน ปณีโต แห่งจังหวัดตราดกับการส่งเสริมการออมของชาวบ้านในนามของกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ที่มีเงินหมุนเวียนในกลุ่มกว่าร้อยละล้านบาท พระมหาสมัย จินตโฆษโก กับงานของกลุ่มเสียงเทียนที่ทำงานในชนอย่างได้ผลในช่วงก่อนหน้านี้นี้ หรืออีก

หลาย ๆ กลุ่มหรือกิจกรรมที่ทำงานอย่างหนักเพื่อชุมชน สังคม ในด้านต่าง ๆ เช่น สังคมสงเคราะห์ หรืออื่นใดที่เป็นไปเพื่อประโยชน์และการดำเนินชีวิตที่ดีงามของชาวพุทธ โดยการจำลองแบบและลงมือปฏิบัติตามเป้าหมายที่ได้วางไว้ แต่ที่จะนำเสนอในการค้นคว้านี้จะยกกรณีตัวอย่างมา ๒ กรณี เพื่อความชัดเจนในการอธิบายถึงปฏิบัติการเชิงพุทธ คือ

(ก) **สำนักวัดสวนแก้ว** วัดสวนแก้ว ตั้งอยู่ตำบลบางเลน แต่เดิมวัดนี้ชื่อ "วัดแก้ว" เป็นวัดร้างมา ๘๐ ปี จนกระทั่งหลวงพ่อเทียน จิตตสุโข และพระภิกษุอีก ๓-๔ รูป ได้เข้ามาพำนัก แต่พื้นที่ของวัดเต็มไปด้วยสวนต่าง ๆ หลวงพ่อก็ไม่สามารถจะบูรณะได้ เพราะขาดบุคลากร ที่จะช่วย พัฒนา เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๑ พระพยอม กัลยาโณ และเพื่อนพระภิกษุอีก ๒ รูปได้เดินทางมาจากวัดสวนโมกขพลาราม เพื่อขอทำโครงการบวชเณรภาคฤดูร้อนที่วัดแห่งนี้ หลังจากนั้นในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ หลวงพ่อก็ได้มอบหมายให้พระพยอมและเพื่อนพระภิกษุ เป็นผู้ดูแลรักษาวัดเนื่องด้วย หลวงพ่อเทียนนั้นดำริจะเดินทางกลับจังหวัดเลย ต่อมาภายหลังจึงได้เปลี่ยนชื่อวัดเป็น "วัดสวนแก้ว" และได้จัดตั้ง "มูลนิธิสวนแก้ว" ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ หลัก ๓ ประการคือ

๑. เพื่อเผยแผ่ศีลธรรมในศาสนา
๒. เพื่อสนับสนุนให้กำลังใจแก่ผู้กระทำความดี
๓. เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้คนดีมีสัมมาชีพ

วัดนี้มีอาณาบริเวณกว้างขวางมาก ตลอดทางเดินเข้าสู่ตัววัดมีไม้ใหญ่เขียวครึ้ม ติดป้ายคำขวัญเป็นข้อความเตือนสติพร้อมทั้งยังมีภาพ วาดที่สวยงามอยู่ภายในวัด ด้านหน้าวัดมีร้านขายของที่ระลึก และร้านค้าเล็ก ๆ มากมาย เมื่อเดินเข้าไปด้านในวัด จะพบลานโค้งและอุโบสถธรรมชาติ ซึ่งแต่ละวัน จะมีพุทธศาสนิกชนมาฟังเทศน์ฟังธรรมกันเป็นจำนวนมาก โดยวัดสวนแก้วเป็นการประยุกต์หลักธรรมกับการบริหารจัดการชีวิต ในมิติของหลวงพ่อพระพยอม ที่ดำเนินแนวทางหลักคิดในแบบหลวงพ่อบุญทาส แต่ปลายทางของท่านมีเป้าหมายเพื่อการมีส่วนร่วมกับสังคม โดยเน้นย้ำถึงรูปแบบการเผยแผ่ที่มุ่งการมีส่วนร่วมด้วยชีวิตอย่างเป็นระบบ และในเวลาเดียวกันสิ่งเหล่านี้ได้สะท้อนออกมาเป็นโครงการของท่านในนามวัดมูลนิธิวัดสวนแก้วจำนวนมาก พระอาจารย์พยอม กัลยาโณ นับว่าพระนักเทศน์ นักพัฒนา โดยท่านได้ปฏิรูปรูปแบบการเทศน์ ซึ่งทำให้ท่านสามารถเทศน์ได้เข้าถึงประชาชนทั่วไปเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นนักเรียน นักศึกษา พ่อค้า แม่ค้า คนทำงาน ข้าราชการและประชาชนทั่วไป แทบจะเรียกได้ว่าไม่มีใครไม่รู้จักท่าน พระอาจารย์พยอมได้ริเริ่มดำเนินโครงการต่าง ๆ ไว้เป็นจำนวนมาก ทั้งที่เป็นประโยชน์แก่พุทธศาสนา และสังคม เช่น โครงการบวชเณรภาคฤดูร้อน ร่มโพธิ์แก้ว ที่พักคนชรา ซุปเปอร์มาร์เก็ตผู้ยากไร้ บ่อหมักสิ่งปฏิกูลตามโครงการพระราชดำริ และอีกมากมาย

(ข) **วัดพระพุทธรูปน้ำพุ** เมื่อเข้าไปสื่อออนไลน์ของวัดจะพบข้อความที่ว่า "คนไทย ๙ คน ตายเพราะเอดส์ในทุกชั่วโมง และทุก ๆ ๕๐๐ คน ติดเชื้อ เอช ไอ วี ในทุกชั่วโมง และคนไทยจำนวนกว่า ๑ ล้านคนเป็นผู้ติดเชื้อ" จึงเกิดคำถามว่าวัดไปเกี่ยวข้องกับอะไรกับเอดส์ วัดพระพุทธรูปน้ำพุในการรับรู้ของชาวโลก คือวัดที่เป็นวัดในพระพุทธศาสนาที่กิจกรรมเพื่อสังคมในการรับผู้ป่วยเอดส์ระยะต่าง เข้ามาพักฟื้นร่างกาย และฟื้นฟูจิตใจเพื่อการตายอย่างสงบ ประหนึ่งเป็นการสร้างความพร้อมต่อการตายอย่างสงบ ตามหลักพระพุทธศาสนาที่สอนเรื่อง "มรณานุสติ" หรือตายก่อนตายตามแนวของหลวงพ่อกุศล "พุทธทาส" ในขณะที่โลกกำลังพัฒนาไปอย่างไม่หยุดยั้ง แต่ในเวลาเดียวกันโรคก็เดินหน้าอย่างไม่หยุดยั้งเพื่อผลาญชีวิตมวลมนุษยชาติในพื้นที่ต่าง ๆ ตามเหตุปัจจัยและเงื่อนไขของภูมิภาคนั้น ๆ แต่โรคเอดส์ที่มีความสัมพันธ์กันในเชิง "กามคุณ" ตามคติในทางพระพุทธศาสนาได้กลายเป็นสนิมที่เกาะกินสังคมให้เจ็บป่วยไปด้วย ในขณะที่สังคมไทยขัดข้องไปด้วยงบประมาณ เช่นวัดพระพุทธรูปน้ำพุ จึงถูกออกแบบมาเพื่อรองรับความเจ็บป่วยของสังคม ทั้งในส่วน ของภาระความรับผิดชอบต่อสังคมที่แผ่นดินที่จะต้องจ่ายเพื่อรับรองความปลอดภัยของผู้เจ็บป่วย และภาระค่าใช้จ่ายภายในครอบครัวของผู้ติดเชื้อเอง และในส่วน ของความตระหนักกลัวต่อโรคร้ายของผู้ที่เจ็บป่วยจากโรคนี้ แม้ผู้นั้นจะเป็นพ่อ พี่ น้อง ญาติ หรือ บุตรหลานก็ตาม แต่ความตระหนักกลัวของคนที่เกี่ยวข้องใกล้ชิด ก็ยังมีอยู่ตลอดเวลา "จะติดเชื้อใหม่" ปัญหาของการนำผู้ป่วยไปทิ้งที่วัดพระพุทธรูปน้ำพุ จึงเป็นปรากฏการณ์เสมอมาจนกระทั่งปัจจุบัน วัดพระพุทธรูปน้ำพุ จึงเป็นวัดที่ออกแบบมาเพื่อเป็น "ที่ตาย" สำหรับผู้ติดเชื้อ ซึ่งเป็นวัดที่แตกต่างจากการตายของวัดอื่น ๆ ที่เป็นการตายในเชิงธุรกิจที่ตอบสนองพฤติกรรมทางพุทธทุนนิยม (Buddhist Capitalism) ที่ปรากฏอยู่อย่างดาษดื่นอยู่ทั่วประเทศ ธุรกิจความตายจึงเป็นทางออกของวัดในการระดมทุนเพื่อให้ได้มาซึ่งทุนในเชิงพาณิชย์ แต่ไม่ใช่ทางออกของปัญหาสังคมหรือการปรับตัวเพื่อรองรับปัญหาสังคมในแบบของการมีส่วนร่วมระหว่างพระพุทธศาสนากับสังคม โดยเฉพาะกับกลุ่มผู้ป่วยเอดส์ ดังความหวังใยของท่านอลงกตในแบบพระต่อผู้ป่วยเอดส์ที่ว่า "ณ วันนี้อการต่อสู้เพื่อเอาชนะและการแก้ปัญหาการระบาดของโรคเอดส์นั้น เป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคน โรคเอดส์อยู่ใกล้ตัวเรามากกว่าที่คิด ปีนี้มีผู้ติดเชื้อกว่า ๑ ล้านคน และจะเพิ่มเป็น ๑.๑ ล้านคนในปี ๒๕๕๑ แสดงว่าในจำนวนคน ๖๐ คน จะมีคน ติดเชื้อ ๑ คน ซึ่งเราไม่อาจจะรู้เลยว่า ๑ คนนั้นเป็นใคร"พระอาจารย์อลงกต ผลมุก (Alongkot Phonlamuk) ผู้สร้างวาทกรรม **"ทุกข์ทั้งหลายของสัตว์โลก พระสงฆ์พึงมีหน้าที่บำบัด"** ท่านเกิดที่จังหวัดหนองคาย ในปี พ.ศ.๒๔๙๘ เรียนจบปริญญาตรีและโททางวิศวกรรมศาสตร์จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์และมหาวิทยาลัยแห่งชาติออสเตรเลีย (Australian National University, Canberra) เมื่อท่านเรียน

หนังสือจบและได้ทำงาน และเมื่อถึงเวลาได้บวชตามประเพณีแบบชาวไทยทั่วไปที่จะบวชในช่วงระยะสั้น ที่วัดบวรนิเวศวิหาร โดยมีสมเด็จพระสังฆราชองค์ปัจจุบันเป็นองค์อุปัชฌาย์ มีฉายาที่ทรงเมตตาว่า **"ติกขปัญโญภิกขุ"** แต่ท่านก็ไม่ได้ลาสิกขา จนกระทั่ง พ.ศ.๒๕๓๓ ได้ย้ายไปอยู่วัดพระพุทธรูปน้ำพุ ใน พ.ศ.๒๕๓๕ มีโอกาสไปที่โรงพยาบาลและพบผู้ป่วยที่ติดเชื้อ จึงทำให้ท่านเกิดแรงบันดาลใจที่จะทำงานเพื่อสังคม ในส่วนของผู้ติดเชื้อเอดส์ พระอาจารย์อลงกต ติกขปัญโญ ได้ตระหนักถึงภัยของโรคเอดส์ที่กำลังเป็นวิกฤตของแผ่นดินไทย ดังนั้น เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๕ โครงการธรรมรักษานิเวศน์ หรือ"โครงการบ้านพักผู้ป่วยเอดส์ระยะสุดท้ายโดยวิถีทางพุทธในประเทศไทย" ซึ่งเป็นบ้านผู้ป่วยโรคเอดส์ระยะสุดท้าย ได้ก่อตั้งที่วัดพระพุทธรูปน้ำพุ ตำบลเขาสามยอด อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี โดยมีวัตถุประสงค์ในการสร้างจิตสำนึกของแผ่นดินให้มีความเมตตา และมนุษยธรรมต่อผู้ป่วยโรคเอดส์ที่ถูกทอดทิ้งจากครอบครัวและสังคม ให้ได้รับการช่วยเหลือดูแลจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต **"ทุกข์ทั้งหลายของสัตว์โลก พระสงฆ์พึงมีหน้าที่บำบัด"** นี่คือนิพพานที่ เจ้าคุณพระอาทรประชานาถได้ยึดมั่นปฏิบัติแล้วด้วยการเสียสละ และอุทิศอาณาจักรธรรมรักษานิเวศน์ หยาดเหงื่อแรงกายและกำลังใจของท่าน ดังหยดน้ำใส เป็นความหวัง เป็นที่ชื่นชมนใจแก่ผู้ป่วยโรคเอดส์ทุกคน ดังคำสัมภาษณ์ของท่านที่กล่าวไว้ว่า "งานของอาตมาคือช่วยผู้ป่วยติดเชื้อให้ตายอย่างสงบ"

๕. กลุ่มไสยอิงพุทธ-กลุ่มทรง

นอกวงการคณะสงฆ์กระแสหลักก็มีความหลากหลายในทางพระพุทธศาสนา และอิงแอบอยู่กับพระพุทธศาสนาอยู่ไม่น้อย ดังเห็นได้ว่ามี "สำนัก" ต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย โดยอิสระหรือไม่เกี่ยวข้องกับสายปฏิบัติหรือสำนักในฝ่ายสงฆ์ อาทิ สำนักเจ้าแม่กวนอิม (ซึ่งมีอยู่มากมายหลายแนว) ...ชมรมสวดพระคาถาชินบัญชร จักร โคเอ็นก้า โยเร (เซโคคิวเซเคียว) ชมรมนิชิเร็นไซชู เป็นต้น บางแนวบางสำนักก็เป็นสาขาจากต่างประเทศโดยสังกัดมหายาน หากมีอิทธิพลของเถรวาทและผีแบบไทยเข้าไปมาก (เช่นสำนักนักกวนอิมต่าง ๆ) ซึ่งสำนักทรงเหล่านี้หากดูพัฒนาการแล้ว สามารถสร้างศาสนิกให้กับสำนักของตนเองได้อย่างไม่ขัดเขิน และในเวลาเดียวกันแม้จะต่างกันโดยเป้าหมาย แต่ก็ไม่ได้แยกขาดจากกลุ่มพุทธกระแสหลัก เพราะอย่างน้อยก็ยังมีการผสมผสานระหว่างผี - ไสย - พระพุทธศาสนาในรูปแบบ และอื่นใดที่มีเป้าหมายเพื่อสร้างความศรัทธาให้กับศาสนิกของตนเองย้อนกลับไปที่แนวคิดของพระพุทธศาสนากับความเป็นสำนักทรงเหล่านี้ หรือฐานคิดทางพระพุทธศาสนามีมุมมองหรือมีแนวปฏิบัติอย่างไร ปรากฏในมหาศีล ที่เป็นข้อวัตรปฏิบัติของพระภิกษุ ดังปรากฏในพระไตรปิฎก ในเล่มที่ ๙ ซึ่งถือว่าเป็นข้อห้าม ที่พระพุทธเจ้าทรงให้ภิกษุเว้นขาด มิให้กระทำ เนื่องจากการเลี้ยวซีกโดยทางผิด เพราะเป็นเดรัจฉานวิชา

ว่า"...พระสมณโคดม เว้นขาดจากการเลี้ยงชีพผิดทางด้วยเดรัจฉานวิชา...ร่ายมนต์ทำให้ลั่นแจ้ง ทำให้มือสั่น...**ใช้หญิงสาวเป็นคนทรง ใช้หญิงประจำทวารลัยเป็นคนทรง** บวงสรวงดวงอาทิตย์ และทำวามหาพรหม ร่ายมนต์ฟ่นไฟ ทำพิธีเรียกขวัญ

พระพุทธศาสนามีแนวคิดเกี่ยวกับ "พฤติกรรมกรรมการทรง" หรือพฤติกรรมอื่นใดที่เป็นแบบไสยนี้ ในเชิงของการปฏิเสธ และไม่ส่งเสริมให้พระภิกษุและศาสนิกปฏิบัติ แต่ในสภาพสังคมปัจจุบัน สิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นภาวการณ์หลอมรวมเป็นองค์ "ไสย-ทรง-พุทธ" อย่างที่ปรากฏในปัจจุบัน จึงเป็นเรื่องที่จำเป็นที่เราจะต้องนำมาเป็นกรณีศึกษาในสำนักเหล่านี้เพื่อนำมาเป็นกรณีเทียบเคียงว่าเป็นขบวนการพุทธใหม่ (Neo Buddhist) ได้อย่างไรและมีความสัมพันธ์กับรูปแบบและพิธีกรรมของพระพุทธศาสนาอย่างไร

สำหรับกลุ่มที่ทรงในสังคมไทยจะใช้เกณฑ์แบ่งอย่างที่กล่าวมา โดยภาวะ แต่โดยเป็นเหตุผลนิยมส่วนใหญ่ก็จะแบ่งเป็นกลุ่มที่ทรงที่มีลักษณะของการทรงเป็นตัวอภินาย ดังนั้นจึงมีบทบาทและอิทธิพลต่อสังคมเช่นเดียวกับสถาบันทางศาสนาอื่น ๆ ความเชื่อและพิธีกรรมของร่างทรงจึงเป็นปรากฏการณ์ทางศาสนาด้วย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งสนองความต้องการทางอารมณ์และจิตใจของมนุษย์ในขณะตกอยู่ภายใต้ภาวะแห่งความเครียดและวิกฤติการณ์ทั้งหลาย หน้าที่ทางสังคมของศาสนา คือ ช่วยรื้อสร้างสังคมให้เป็นปึกแผ่น ช่วยกำหนดสถานภาพของสมาชิก ช่วยในการอบรมให้มีการเรียนรู้ทางสังคม เป็นสื่อในการควบคุมสังคมและเป็นสถาบันสวัสดิการสังคม และหน้าที่ทางลบของศาสนา (Negative) ของศาสนา คือ ข้อจำกัดขอบเขตความสามารถบุคคล ทำให้คนเกลียดชังกันและต่อสู้ทำลายซึ่งกันและกัน ในงานวิจัยของสุริยา สมุทคุปต์และคณะ มีมุมมองเกี่ยวกับเรื่องร่างทรงว่า เป็นกลุ่มที่ไม่มีสถานภาพที่ถูกต้องตามกฎหมาย ใช้ไสยศาสตร์เป็นกระแสหลัก ส่วนใหญ่จะมีหญิงเป็นผู้นำพิธี เมื่อเปรียบเทียบกับพระพุทธศาสนาโดยหลักการจะเป็นวิธีการที่ยืนยันกันคนละฝั่งอย่างชัดเจน ที่มีลักษณะของการเช่นสรวง และสวดอ้อนวอน พร้อมทั้งมีแนวของไสยศาสตร์ ที่ขี้นบ่งร่วมกับพุทธพาณิชย์ โดยบูรณาการเข้ากับวิธีการทางพระพุทธศาสนา เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมลัทธินี้เข้ากันได้กับลัทธิบริโภคนิยมในสังคมไทย การทรงเจ้าเข้าผีเป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาของชาวบ้านทั่วไปเป็นการเชื่อมต่อระหว่างความเชื่อแบบดั้งเดิมที่ผสมผสานระหว่างลัทธิผีพราหมณ์กับพระพุทธศาสนา กับความเชื่อสมัยใหม่ที่เป็นวัตถุนิยม (พุทธพาณิชย์)...ลัทธิทรงเจ้าเข้าผีเป็นส่วนหนึ่งของบริบทของความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาความเชื่อเรื่องผี จึงเป็นองค์ประกอบย่อยของศาสนาในมุมมองของอาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ มองว่า ความสัมพันธ์ดังกล่าวไม่จำเป็นต้องหมายถึงความเสื่อมโทรมของพระพุทธศาสนา หรือของชุมชนเสมอไป เพราะในความเป็นจริง (อย่างน้อยก็ในสมัยก่อน) พระพุทธศาสนากับผีก็

ฟังพาอาศัยกันอยู่มาก กล่าวคือ "ในทางศีลธรรมส่วนบุคคล พระพุทธศาสนาเป็นผู้รับผิดชอบ ในทางศีลธรรมส่วนสังคมเป็นผู้รับผิดชอบสองอย่างนี้จึงขาดจากกันไม่ได้" นอกจากนี้ผู้กับพระ ศาสนาพุทธยังแบ่งบทบาทหน้าที่กันอยู่อีกลักษณะหนึ่ง คือในขณะที่จุดหมายสูงสุดของ พระพุทธศาสนาอยู่พ้นโลกหรือเหนือโลก ผู้ช่วยให้คนทั่วไปรู้สึกได้ว่า"สิ่งศักดิ์สิทธิ์"นั้นมีได้อยู่ใกล้เกิน เอื้อม หากอยู่ใกล้ชิดกับตน และสามารถขอความช่วยเหลือเพื่อให้เกิดความอุ่นใจได้ในโลกนี้ แต่ ทั้งนี้ก็ต้องมีเงื่อนไขว่าต้องอยู่ในศีลในธรรม ในแง่หนึ่งพระพุทธจึงอาศัยผู้เป็นสื่อ นำคนเข้าหาธรรม ขณะเดียวกันผู้ก็ต้องอาศัยการคำจูงจากพระพุทธศาสนา"ฉะนั้นไสยศาสตร์ไทยจึงเป็นเทคโนโลยีที่มี ศีลธรรมของพระพุทธศาสนากำกับตลอดมา ไม่ใช่หนทางที่จะบรรลุความสำเร็จทางโลกย์ ล้วน ๆ" รัชกาลที่ ๑ (๑๙๔๒-๑๙๕๐) ไม่ทรงเห็นด้วยที่คนเชื่อในโหราศาสตร์และนับถือผีมาก เกินไป ได้ทรงเห็นไว้ในพระราชโองการฉบับหนึ่งว่า "...ทุกวันนี้คนเป็นจำนวนมากเหินห่างจากพระ รัตนตรัย และเดินสู่ความเสื่อม พระบรมศาสดาตรัสไว้ว่า ที่ฟังสามประการนี้ เป็นจุดยอดของ ศีลธรรมทั้งหมดแต่ยากที่จะรักษาให้บริสุทธิ์ได้ เพราะจะคงความบริสุทธิ์ไว้ได้ก็ต่อเมื่อคนเห็นค่าที่ แท้จริงของพระรัตนตรัยนี้ เราต้องไม่มีจิตใจฝักใฝ่หาที่ฟังอื่น...เช่น ผี ปีศาจ บางคนที่มีความคิด เป็นอิสระอาจจะเชื่อในวิญญาณที่ปกป้องต่าง ๆ ซึ่งไม่มีในศาสนาพุทธโดยถือว่าเจ้าและผีเหล่านั้น เป็นสิ่งที่มีความกรุณาช่วยปัดเป่าโชคร้าย แต่เขาก็จะไม่เกิดทุนสิ่งเหล่านี้ไว้เหนือพระรัตนตรัย พวกที่รู้น้อย เมื่อประสบโชคร้าย เนื่องจากผลกรรมที่ทำไว้ในอดีต ก็มักจะกลับคิดว่าพระรัตนตรัย ไม่สามารถจะช่วยเหลือได้ และก็จะละความเชื่อนี้ ไปเชื่อทางไสยศาสตร์แทน เหตุนี้เขาเหล่านั้นก็จะ เดินไปสู่ความเสื่อม..." ดังนั้นหากนำแนวคิดที่ยกมาข้างต้นมาอธิบายปรากฏการณ์เกี่ยวกับนับ ถือพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ซึ่งจะเป็นพุทธแนวใหม่หรือไม่ยังต้องพิจารณากันต่อไปแต่ก็ทำ ให้ได้ว่านั่นคือความยอกย้อนของบริบททางสังคมในประวัติศาสตร์มวลมนุษยชาติในประเทศไทย ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องคิดและพิจารณากันอย่างยิ่งว่าอะไรเกิดขึ้นในสังคมไทย กับความเป็นขบวนการ พุทธใหม่ที่มีผลเป็นการขับเคลื่อนในระดับหนึ่งของสังคมไทย

๖. กลุ่มวัตถุมงคล

หากพิจารณากันถึงพัฒนาการของกลุ่มวัตถุมงคลจะพบว่า พัฒนาการทางสังคม เศรษฐกิจของกลุ่มนี้มีพัฒนาการสูงอย่างมาก เพราะกลุ่มชาวพุทธ ที่อิงอยู่กับไสยกลุ่มนี้ ตอบสนองความซับซ้อนของสังคมได้ดีกว่ากลุ่มใด ๆ เพราะกลุ่มนี้สัมพันธ์กับทุน และผลประโยชน์ ในเชิงวัตถุ ได้ดีกว่ากลุ่มอื่น ๆ จึงทำให้กลายเป็นว่าวัดต่าง ๆ แม้แต่คณะสงฆ์กระแสหลักก็ยังอิง แอบ จะเห็นได้ว่าคณะสงฆ์ระดับบริหารระดับสูง จึงมีชื่อไปนั่งเป็นประธานจุดเทียนชัย - ดับเทียน ชัยกันอยู่อย่างไม่ขาดสาย จะด้วยเชี่ยวชาญทางด้านนี้ หรือว่าเป็นศาสตร์ที่หาเงินง่ายที่สุดยากที่

จะทราบได้ สำหรับ "กลุ่มวัดมุงคล" อาจมีผู้ตีความว่าเป็นวิธีการอธิบายพุทธธรรมแนวใหม่ ที่ให้คนยึด "พุทธานุสรณ์" เพื่อไปให้ถึง "พุทธานุสติ" หรือยึดเถรอาจารย์เกจิ เป็น "สังฆานุสติ" เมื่อมีพระอยู่กับตัวก็จะทำให้ระลึกนึกถึงและทำแต่ความเป็นดี เป็นการระลึกนึกถึงธรรม เป็น "ธรรมานุสติ" เป็นการอธิบายที่สามารถรับฟังได้และมีสติปัญญาญาณตามที่อธิบาย แต่ในเวลาเดียวกัน กระบวนการของกลุ่มอิทธิฤทธิ์นิยมเหล่านี้ อิงแอบอยู่กับรูปแบบและวิธีการในการระดมทุน (พุทธทุนนิยม) ก่อนมเหิมาที่มีผลต่อสภาพรวมของเศรษฐกิจระดับมหภาค ที่นักการตลาดมุ่งมองว่าเป็นความเติบโตของการบริโภควัตถุมิฤทธิ์ที่เป็นไปอย่างไม่มีขอบเขตจำกัด เทคนิคทางการตลาดถูกนำเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการค้า "วัตถุมุงคล" และแสวงหาอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ดังปรากฏในคอลัมน์ เหนือฟ้า ได้บาดาล ได้รายละเอียดในเรื่องการสร้าง "วัตถุมิฤทธิ์" ของวัดที่ว่า "...เป็นความเฉลียวฉลาดของเจ้าอาวาสวัดบางวัดที่สร้างและเรียกศรัทธาเข้าวัดโดยการเอาชุกเป็นตัวนำ ซึ่งได้ทั้งปริศนาธรรมและปรัชญาสอนใจแก่พุทธศาสนิกชน...ในทศชาติชาดกนั้น ชุกถือว่าเป็นกำลังสำคัญที่ทำให้ทานบารมีของพระเวสสันดรมีพลังสูงส่ง บรรลุผลได้ประสูติเป็นพระพุทเจ้า" ดังนั้นจึงจะเห็นได้ว่า วัตถุมุงคลล้วนสัมพันธ์และมองเป็นความเกี่ยวเนื่องกับโลกทัศน์พุทธในฐานะอิงแอบ จะเป็นเทคนิคการสอนธรรม โดยใช้ "วัตถุมุงคล" เป็นเครื่องมือในการสอนหรืออธิบายธรรม หรือจะเป็นการ "ตีความยัด" เพื่อแสวงหาความชอบธรรมให้แก่วัตถุมุงคลตรงนั้น สะท้อนให้เห็นว่าปรากฏการณ์เหล่านี้เป็น "การเคลื่อนไหวในรูปแบบของชาวพุทธใหม่" ในส่วนของ "กลุ่มวัดมุงคล" ซึ่งกลายเป็นคำตอบให้กับสังคม ที่แม้จะพอฟังได้ แต่ในภาพรวมสิ่งเหล่านี้เป็นปรากฏการณ์ของสังคม จนเราต้องหันไปมอง เพราะเมื่อตรวจสอบตามหน้าหนังสือพิมพ์ หรือวารสาร การโฆษณาชวนให้เชื่อ เช่า บูชา สิ่งจอบ มีให้เห็นกันวันต่อวัน ซึ่งเท่ากับเป็นพัฒนาการเชิงพุทธ ที่ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับคณะสงฆ์กระแสหลักโดยตรง แต่กลายเป็นว่า "พุทธทุนนิยม" กระแสใหม่ที่มีเป้าหมายเพื่อการระดมทุน มี "วัตถุมุงคล" เป็นสินค้าที่เป็นไปเพื่อหลักของการค้าและการขายโดยตรง อาจปฏิเสธไม่ได้ว่าเป็นพระพุท เพราะทุกสิ่งทุกอย่างที่โฆษณาและประชาสัมพันธ์ อาจจะมีคำว่า "พุทธบูชา" "พุทธานุสติ" เพื่อเป็นการส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนา แล้วอะไรถึงจะบอกว่าไม่ใช่พุทธก็คงเป็นเรื่องที่ปฏิเสธยากอย่างแน่นอน สิ่งหนึ่งที่ปรากฏเป็นปรากฏการณ์คือสินค้าที่ถูกโฆษณามากที่สุด และก่อให้เกิดการหมุนเวียนรายได้มากที่สุดอันดับต้น ๆ กับสื่อโฆษณาก็คือ "วัตถุมุงคล" มีการสำรวจโดยได้มีผลการวิจัยออกมาว่า รายได้หมุนเวียนของกลุ่ม "วัตถุมุงคล" ในแต่ละปี มีมูลค่ากว่า ๑ หมื่นล้านบาท ซึ่งเป็นสภาพการหมุนเวียนของเงินที่ไม่น้อยทีเดียว และชี้ให้เห็นว่าการลงทุนกับ "วัตถุมุงคล" มีผลตอบแทนในเชิงสถิติและปริมาณออกมาอย่างสูงยิ่ง มีข้อมูลจากบริษัท ศูนย์วิจัยกสิกรไทย จำกัด (ข้อมูล ณ วันที่ ๓ ธันวาคม ๒๕๕๐) คาด

ว่าเม็ดเงินในธุรกิจพระเครื่องและธุรกิจที่เกี่ยวข้องในปี ๒๕๕๐ นี้สูงถึงเกือบ ๑๐,๐๐๐ ล้านบาท เมื่อเทียบกับในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจแล้วเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ ๔๐ และธุรกิจเหล่านี้ยังมีโอกาสเติบโตอย่างต่อเนื่องตามภาวะเศรษฐกิจ โดยคาดว่าจะยังมีอัตราขยายตัวเฉลี่ยสูงถึงร้อยละ ๑๐-๒๐ ต่อปี นอกจากนี้ในช่วงปีต่อมาศูนย์ยังคาดว่าเม็ดเงินในธุรกิจพระเครื่องและธุรกิจที่เกี่ยวข้องในปี ๒๕๕๑ นี้สูงถึงเกือบ ๒๐,๐๐๐ ล้านบาท (ข้อมูล ณ วันที่ ๑๙ ม.ค. ๒๕๕๑) และธุรกิจเหล่านี้ยังมีโอกาสเติบโตอย่างต่อเนื่องตามภาวะเศรษฐกิจ โดยคาดว่าจะยังมีอัตราขยายตัวเฉลี่ยสูงถึงร้อยละ ๑๐ - ๒๐ ต่อปี ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะของพระไพศาล วิสาโลว่า “ในระยะหลังธุรกิจอีกประเภทหนึ่งซึ่งทำรายได้ให้แก่วัดจำนวนไม่น้อย ก็คือ การขายวัตถุมงคลและเครื่องรางของขลัง พระเครื่องนั้นแต่เดิมมีไว้แจก แรก ๆ ก็เฉพาะลูกศิษย์ลูกหา ต่อมาก็แจกทหารตำรวจที่ไปสู้รบนับแต่สงครามอินโดจีนถึงสงครามต่อต้านคอมมิวนิสต์(จริยา:๒๘-๓๐) จากนั้นก็กลายเป็นสินค้าที่ซื้อขายกันอย่างแพร่หลาย จนกล่าวได้ว่าเป็นธุรกิจหรืออุตสาหกรรมไปแล้ว ที่เคยขายตามริมทางเดิน ก็ขยับขยายมาเปิดร้านหรือนำมาในห้างสรรพสินค้าหลายแห่งกลางใจเมือง หรือระบบธนาคาร ไปรษณีย์ รวมไปถึงร้านซูเปอร์มาร์เก็ตที่กระจายอยู่ทุกซอกทุกมุมทั่วประเทศ แต่ถึงอย่างไร แหล่งซื้อขายพระเครื่องที่สำคัญก็ยังหนีไม่พ้นวัด โดยเฉพาะวัดที่เกี่ยวข้องกับเกจิอาจารย์ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ในระยะหลังการซื้อขายก็ขยายคลุมไปถึงวัตถุมงคลและเครื่องรางของขลังอย่างอื่น ๆ ด้วย เช่น ยันต์ ตะกรุด ปลัดขิก ภาพถ่ายและลอกเกitenานาประเภท ซึ่งมักจะแยกไม่ออกจากพิธีปลุกเสกและงานฉลองสารพัดรูปแบบ เช่น งานผูกพัทธสีมา วางลูกนิมิต อันเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญไม่น้อยสำหรับวัด การที่วัดหันมาทำกิจการด้านนี้อย่างเป็นทางการเป็นลำเป็นสัน ไม่เพียงแต่จะบ่งชี้ถึงความแนบแน่นระหว่างวัดกับเศรษฐกิจแบบเงินตราเท่านั้น หากยังชี้ให้เห็นถึงบทบาทของวัดและสถานะของพุทธศาสนาที่กำลังเปลี่ยนไป ในขณะที่วัดกลายเป็นส่วนหนึ่งของธุรกิจในระบบทุนนิยม พุทธศาสนาก็กำลังถูกกลืนให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบบริโภคนิยมไป และถูกนักธุรกิจกลุ่มหนึ่ง “...ฉกฉวยไปสร้างเป็นผลประโยชน์ทางธุรกิจจากความเชื่อต่อเรื่อง” ในเรื่องวัตถุมงคลที่ปรากฏต่อสาธารณะในปัจจุบันที่เห็นกันจนจินตนาจะมีลักษณะที่หลากหลาย ซึ่งอาจจำแนกได้ คือ

๑. พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งจะเป็นพระที่จำลองจากพระพุทธรูป หรือเป็นรูปเคารพที่สัมพันธ์กับพระพุทธเจ้า เช่น หลวงพ่อโสธร หลวงพ่อพุทธชินราช ฯ

๒. รูปเกจิอาจารย์ และอีกประเภทหนึ่งก็คือวัตถุมงคลที่เกจิท่านปลุกเสกให้ จะเป็นรูปท่าน หรือรูปอื่นใดที่เป็นสัญลักษณ์ เช่น หลวงพ่อคุณ ปริสุทโธ แห่งวัดบ้านไร่ หลวงพ่อพูน สารพัดเกจิที่มีอยู่ประเทศไทย คงจะเกินกว่า ๕ พันรูปในสารบบที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

๓. วัดอุโมงค์ ซึ่งหมายถึงวัดอุโมงค์จะออกในนามของเกจิ หรือเจ้าสำนักใด ออกเอง แล้วไปนิมนต์พระเกจิ ช่วยพุทธาภิเษกให้ก็ทำตามแต่จะทำได้ แต่ที่สัมพันธ์กันอย่างชัดเจน ซึ่งปลายทางก็เพื่อการระดมทุน ฉะนั้นจะด้วยวิธีการใดก็ตาม ผู้วิจัยมองว่านั่นเป็นเทคนิควิธีการในการระดมทุน ซึ่งในปัจจุบันกระแสของกลุ่ม "วัดอุโมงค์" ได้กลายเป็นกระแสนิยมที่ว่าใครอยากระดมทุนและหาเงินก็จะใช้วิธีการนี้ในการหาเงิน ซึ่งเป็นเทคนิคในการระดมทุนที่ลงทุนไม่สูง แต่ผลที่ตอบกลับมาให้ความสัมพันธ์ในเชิงผลประโยชน์อย่างสูงนั่นเอง พัฒนาการของ "วัดอุโมงค์" มีหลายกรณี เช่น เกจิสร้างเอง ทำเองปลุกเสกเอง หรือกรณีที่วัด หรือสำนักงาน หน่วยงานราชการ หรือเอกชน หรือบุคคล จัดทำแล้วให้เกจิไปปลุกเสก อธิษฐานจิตให้ แต่ผลของการทำไม่ว่าจะด้วยกรณีใดสัมพันธ์กับระบบของการแสวงหาทุน "เพื่อ" หรือรายได้ "ส่วนหนึ่ง" มอบให้กับ.... ซึ่งจะมีลักษณะแบบนี้ทั้งสิ้น เมื่อดูพัฒนาการของการผลิต สร้างตำนานพระกัณฑ์ ถือว่าเป็นพระที่ผลิตในนามวัดสุทัศน์ ซึ่งได้รับการผลิตออกมาสู่ท้องตลาดมากที่สุด และในเวลาเดียวกัน ก็ยังสร้างความต้นแบบให้กับพระกัณฑ์ทั่วประเทศจนกระทั่งปัจจุบันได้มีการผลิตพระกัณฑ์ประจำจังหวัด เพื่อให้ประชาชนทั่วประเทศ ประหนึ่งเป็นเทคนิคการตลาดเจาะตลาดในเชิงพื้นที่มากขึ้น เพื่อให้ทุกคนมีส่วนร่วม กลุ่มนี้ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มใหญ่และมีผลต่อสังคมในภาพรวมอย่างสูง เพราะแทรกซึมอยู่ในทุกสถานที่ และกลายเป็นการยอมรับกันอย่างกว้างขวางในสังคมไทย พร้อมทั้งยังเป็นเครื่องมือในการระดมทุน "พุทธทุนนิยม" ซึ่งเป็นการหาเงินในแบบชาวพุทธอย่างที่ปรากฏเห็นจนชินตาในปัจจุบัน

ในปัจจุบันพระพุทธรูปศาสนาในประเทศไทย จะมีลักษณะเฉพาะที่เป็นความหลากหลาย ที่มีผลเป็นการขับเคลื่อนความเป็นพุทธไปสู่สาธารณะอย่างชัดเจนแต่ในเวลาเดียวกันในการขับเคลื่อนนั้นก็ก่อให้เกิดผลต่าง ๆ ซึ่งอาจจำแนกได้ ด้วยคือ

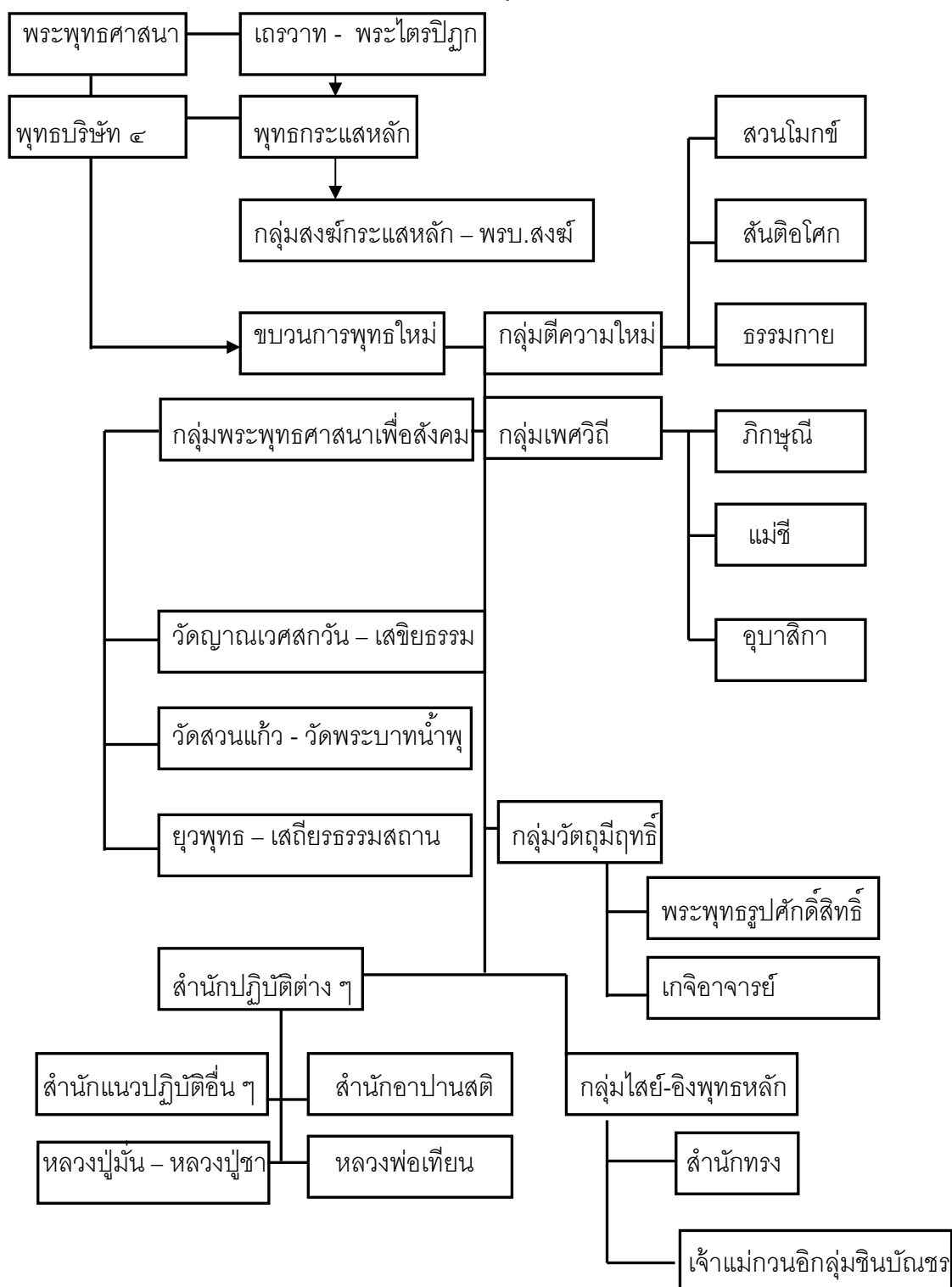
(๑) เกิดวิวาทะทางสังคม เช่น กรณีสันติอโศกไม่เป็นพระ ในทัศนะของมหาเถรสมาคมการตีความ "นิพพาน อตต-อนัตตา" สำนักนั้นไม่ใช่พระพุทธรูปศาสนา สำนักนั้นเป็นกรรมฐาน สำนักนี้เป็นสมณะ สรุปแล้วก็คือประเด็นของความแปลกแยกต่าง ได้กลายเป็นวิวาทะเชิงสังคม แม้จะไม่มีผลต่อการปฏิบัติโดยตรง แต่ก็ได้กลายเป็นเหตุของความขัดแย้งที่มีอยู่ในลึก ๆ ในจิตใจ จนกลายเป็นเหตุและผลของความแปลกแยกต่างอย่างที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในวงกว้าง

(๒) เกิดการสร้างเชื่อที่นอกเหนือจากหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา การสอนให้เชื่อในพระพรหม การสอนให้เชื่อในสิ่งที่อยู่นอกเหนือตนเอง เช่น เชื่ออิทธิฤทธิ์จากวัตถุมงคล การสอนให้เชื่อจากสิ่งที่อยู่นอกเหนือตน อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เป็นต้น

(๓) เกิดการปฏิรูปคำสอนหรือล้มล้างหลักการ คำสอนในพระพุทธศาสนา เช่น ในกรณีของอิตตา-อนัตตา การไม่ไปปฏิสนธิวิญญาน ในกรณีของกลุ่มทรงเจ้า การเชิญวิญญานมาใช้งานได้ตามใจปรารถนา

(๔) การตกเป็นเครื่องมือหรือถูกหลอกลวง จากความเชื่อหรือศรัทธาที่ผิดแปลกไป เช่น ให้เชื่อในครูบาอาจารย์ ให้เชื่อในวัตถุมงคลดีสิทธิที่ไม่ได้เอื้อการปฏิบัติธรรม ซึ่งเป็นผลให้เกิดการใช้จ่ายในเชิงวัตถุนิยมหรืออาจรวมไปถึงการปฏิบัติที่ผิดไปจากแนวของพระพุทธศาสนาทำให้ไม่สามารถปฏิบัติถึงเป้าหมายของพระพุทธศาสนา เป็นต้น จากข้อมูลจะเห็นว่ากระแสสังคมในปัจจุบันจึงส่งผลถึงเปลี่ยนแปลงความคิดของผู้คนเป็นอย่างมากจนเกิดเป็นผลในเชิงปฏิบัติอย่างที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบันนั้นคือขบวนการที่ออกแบบพุทธศาสนาในมิติของตนเอง

แผนภาพที่ ๒.๑ ขบวนการพุทธใหม่ในสังคมไทย^{๒๕}

^{๒๕} <http://www.bsyth.com/index.php?mo=3&art=312615> วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๒

๒.๔ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้ศึกษาได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารงานวิจัยขบวนการพุทธใหม่ในประเทศไทยน้อยมาก ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำงานวิจัยเกี่ยวกับสถาบันพุทธศาสนาที่ควรนำมากล่าวถึงในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่

ฐิติรัตน์ รักษาใจตรง ทำการวิจัยเรื่อง **“ศึกษาการใช้อานาปานสติภาวนาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเสถียรธรรมสถาน”** ในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ สิ่งที่ปรากฏในงานวิจัยพบว่า สำนักเสถียรธรรมสถานถึงจะไม่ได้ยืนยันต่อสาธารณะโดยตรงว่าใช้เพศวิถีในการขับเคลื่อนการทำงานเชิงพุทธแต่ในเวลาเดียวกันภาพของความเป็นสตรีเพศ ก็ทำให้การขับเคลื่อนกิจกรรมของสำนักเสถียรธรรมสถานถูกมองในเชิงของเพศวิถีพร้อมกันนั้นกิจกรรมส่วนใหญ่จึงมีกลุ่มสตรีเพศเข้ามีส่วนร่วม ดังนั้น งานของเสถียรธรรมสถานจึงจัดเป็นกลุ่มพุทธใหม่ที่มีลักษณะเป็นพุทธธรรมเพื่อสังคมหรือเป็นกลุ่มเพศวิถีก็ได้

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ในงานเขียนของท่าน **“กรณีธรรมกาย”** ที่กล่าวถึงการตีความเรื่องวัดพระธรรมกาย จนกลายเป็นเหตุวิวาทะทางสังคม ในงานนี้ท่านได้อ้างคำภีร์และหลักฐานในการเอามาอธิบายถึงวิธีการตีความและข้อมูลการนำมาใช้ตีความในสำนักวัดพระธรรมกาย

พระไพศาล วิสาโล ในผลงานทางวิชาการเรื่อง **“พระพุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ”** กล่าวถึงพระพุทธศาสนาในประเทศไทยในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งได้ในนิยามในความหมายของ “กลุ่มพุทธใหม่” และในเวลาเดียวกันยังสะท้อนให้เห็นถึงเหตุปัจจัยเกี่ยวเนื่องต่อการแสวงหาพื้นที่ของกลุ่มชาวพุทธ ในลักษณะต่าง ๆ จนดูประหนึ่งเป็นความแปลกแยกของพระพุทธศาสนาในไทย ซึ่งงานนี้จะให้ภาพกว้างของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยได้เป็นอย่างดี

พระมหาจุฎฐโณ กวีวิไล ได้ทำการศึกษาในงานทางวิชาการเรื่อง **“การประยุกต์ใช้พุทธธรรมกับการทำกิจกรรมในชุมชนของพระสงฆ์กลุ่มเสขิยธรรม”** ซึ่งในงานเป็นการศึกษาพัฒนาการกลุ่มเสขิยธรรมที่ได้นำหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ต่อการพัฒนาสังคมชุมชนซึ่งในงานวิจัยนี้จะสามารถนำข้อมูล ไปใช้ในการนำไปอธิบายปรากฏการณ์ของกลุ่มพุทธธรรมเพื่อสังคมได้เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นถึงพัฒนาเชิงกลุ่มจนมีผลต่อปรากฏการณ์เชิงสังคมและโครงสร้างได้เป็นอย่างดี

รตพร ปัทมเจริญ ผลงานทางวิชาการ เรื่อง **“กระบวนการเข้าสู่การเป็นร่างทรงกรณีศึกษาร่างทรงในเขตอ.เมือง จ.นครปฐม”** ซึ่งในงานวิจัยนี้ได้พยายามถึงการเป็นร่างทรงและสาเหตุของการเข้าสู่กระบวนการร่างทรงในลักษณะที่แตกต่างกันไป เช่น ผู้ทรงป่วยเมื่อรับขึ้น

เป็นร่างทรงแล้วหายหรือบางกรณีเป็นคำสั่งจากองค์ (ที่ประทับทรง) ให้ทำหน้าที่บำเพ็ญประโยชน์ เพื่อช่วยเหลือผู้อื่น ซึ่งกรณีจำทำให้เห็นปัจจัยของการเข้าสู่กระบวนการร่างทรง และในเวลาเดียวกันก็สามารถนำข้อมูลที่ได้ไปเป็นฐานข้อมูล ไปใช้อธิบายปรากฏการณ์ของกลุ่มไสยอิมพุทได้

ลัดดาวัลย์ ต๊ะมาฟู ผลในทางวิชาการเรื่อง **แม่ชี โลกของผู้หญิงที่ถูกลืมนับ** พบว่า “นักบวชหญิงต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่ต้องต่อรองกับตนเองและผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นมิติประสบการณ์ในพื้นที่สาธารณะ เช่น การเก็บค่าโดยสารประจำทาง การใช้สิทธิเลือกตั้ง การถูกรับไหว้ การใส่บาตร การประกอบพิธีทางศาสนา รวมถึงการเป็นครูสอนธรรมะแก่พระภิกษุซึ่งขึ้นอยู่กับบารมีและการยอมรับเฉพาะบุคคล” เมื่อนักบวชหญิงต้องอยู่ในภาวะที่อึดอัด ทำให้แม่ชีต้องหาทางออกทั้งแบบที่ปฏิเสธโลกภายนอกโดยหันเข้าหาการปฏิบัติเพียงอย่างเดียว ปฏิบัติธรรมอย่างเงียบ ๆ เป็นเดือนเป็นปี ซึ่งต้องประสบกับสภาวะยากลำบากอย่างยิ่งในเรื่องของการกินอยู่ใช้สอยต่าง ๆ หรืออีกด้านคือออกมาเคลื่อนไหวผลักดันสถานภาพทางกฎหมายสร้างการยอมรับของสังคม ทั้งหมดที่กล่าวมาจึงเป็นปัญหาเฉพาะที่นักบวชหญิงต้องเจอคือการหา “จุดลงตัว” โดยไม่ได้หันหน้ากับทางนิติจิตวิญญาณและมิติทางสังคมด้านหนึ่งมากเกินไป เพราะอาจถูกใครกล่าวหาว่าติดโลกยังไม่ละวางจากเรื่องทางโลก หรืออาจถูกมองว่าละเลยมิติทางสังคมไม่สามารถปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลง ในงานนี้สะท้อนให้เห็นว่า สังคมไทยยังมองแม่ชีอย่างดูแคลน สังคมขาดจิตใจที่เกื้อกูล มุมมองทางวัฒนธรรมที่ปิดตายว่าผู้หญิงบวชเป็นภิกษุณีไม่ได้ ถึงผู้หญิงบวชเป็นแม่ชีก็ไม่ถือว่าเป็นนักบวช ถ้าสังคมยังคิดเช่นนั้นจะหาโครงสร้างอะไรที่เป็นฐานรองรับผู้หญิงที่สนใจใฝ่ปฏิบัติธรรม

สายธาร อินทวาทิ ในงานวิจัยเรื่อง **“บทบาทมหาเถรสมาคมในการแก้ปัญหา คณะสงฆ์ไทย (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๖๐)”** ในการศึกษาพบว่าปัญหาประการหนึ่งขององค์การปกครองคณะสงฆ์กระแสหลักที่เรียกว่า “มหาเถรสมาคม” ปรับตัวไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลง และแก้ปัญหาอย่างที่เกิดขึ้นอย่างไม่ทันทั่วทั้งที่ซึ่งเป็นการสะท้อนปัญหาขององค์การปกครองคณะสงฆ์ในระดับหนึ่ง ซึ่งในงานวิจัยนี้จะมีประโยชน์ต่อการอธิบายปรากฏการณ์ของ “กลุ่มพุทธใหม่” ที่เกิดขึ้นและสามารถนำผลการศึกษาจากงานวิจัยนี้ไปอธิบายสมมติฐานเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดกระบวนการพุทธใหม่ได้

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (๒๕๔๗) งานวิจัยเรื่อง **“ความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อพระสงฆ์”** การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อ ๑) สำรวจความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อพระพุทธานุภาพ ๒) ศึกษาสาเหตุของวิกฤตศรัทธาในทาง

พระพุทธศาสนาในเรื่องพระสงฆ์ หลักคำสอนทางศาสนา ศาสนสถาน พิธีกรรมในทางศาสนา และพุทธศาสนิกชนที่นับถือศาสนาพุทธ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ประชาชนและพระสงฆ์ ซึ่งผู้วิจัยทำการสุ่มตัวอย่างแบบโควต้า และสุ่มแบบเจาะจง รวมกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๑,๕๕๐ คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม ผู้วิจัยได้รับแบบสอบถามกลับคืน จำนวน ๑,๐๘๙ ฉบับ คิดเป็นร้อยละ ๗๐.๒๖ ของจำนวนที่ส่งออกไปทั้งหมด สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ ๑. กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาในระดับกลาง ๒. กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาดังนี้ พระสงฆ์ กลุ่มตัวอย่าง มีความเห็นว่า ส่วนใหญ่ปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าควรแก่การนับถือ รองลงมาได้แก่ พระสงฆ์บางรูปปฏิบัติตัวไม่เหมาะสม ทำให้ขาดความศรัทธาจากประชาชน และประเพณีที่ย่อนยานในวินัยสงฆ์ โดยมุ่งไปทางไสยศาสตร์ หลักคำสอนทางศาสนา กลุ่มตัวอย่างมีความเห็นว่าเหมาะสมดีแล้ว เป็นคำสอนที่ไม่เสื่อมคลายใช้ได้กับทุกคนและทุกสมัย ศาสนสถาน กลุ่มตัวอย่างมีความเห็นว่า เป็นสถานที่ถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรม และความเป็นชนชาติไทย รองลงมาได้แก่ ไม่ควรสร้างศาสนสถานให้ใหญ่โตเกินความจำเป็น และวัดหรือโบสถ์เป็นศูนย์รวมของประชาชนในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมในทางศาสนา กลุ่มตัวอย่างมีความเห็นว่า เป็นประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนไทยที่ผูกพันกับศาสนามาทุกสมัย เป็นศูนย์รวมความสามัคคีของชาวบ้าน ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวพุทธ และเป็นเครื่องมือที่จะทำให้เยาวชนเข้าใจศาสนาพุทธและเสริมสร้างจริยธรรมคุณธรรมให้แก่เยาวชนได้ พุทธศาสนิกชน กลุ่มตัวอย่างมีความเห็นว่า ประชาชนจำนวนมากยังไม่เข้าใจหลักธรรมคำสอนที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา รองลงมาได้แก่ ประชาชนนับถือศาสนาพุทธเป็นหลักยึดของชีวิต และประชาชนบางส่วนหลงมกมายอยู่กับไสยศาสตร์และการเชื่อถือในโชคลางกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความเห็นโดยเฉลี่ยรวมว่า สาเหตุที่ทำให้เกิดวิกฤตศรัทธาในทางพระพุทธศาสนาในระดับมากได้แก่ พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน สาเหตุที่ทำให้เกิดวิกฤตศรัทธาในทางพระพุทธศาสนาในระดับปานกลาง ได้แก่ หลักคำสอนทางศาสนา ศาสนสถาน และพิธีกรรมในทางศาสนาพระสงฆ์ เรื่องที่เป็นสาเหตุทำให้เกิดวิกฤตศรัทธา ได้แก่ พระสงฆ์ประพฤติผิดในเรื่องขู้สาว ประพฤติผิดนอกกริตนอกรอย พระสงฆ์เข้าไปเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์มากเกินไป ไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบวินัยของสงฆ์ ไม่ดำเนินชีวิตแบบสมณะ และทำตัวเป็นหมอดูมากกว่าเผยแผ่ธรรมหลักคำสอนทางศาสนา เรื่องที่เป็นสาเหตุทำให้เกิดวิกฤตศรัทธา ได้แก่ มีการแตกแยกหลายสำนัก ทำให้สับสน ลักษณะคำสอนเป็นนามธรรมและปฏิบัติตามได้ยาก ศาสนสถานเรื่องที่เป็นสาเหตุทำให้เกิดวิกฤตศรัทธา ได้แก่ การใช้ศาสนสถานเป็นที่จัดงานรื่นเริงมหรสพ

ต่าง ๆ การเน้นการสร้างศาสนสถาน เพื่อการเรียกรับเงินเข้าวัด และการเน้นการสร้างศาสนสถาน มากกว่าหลักคำสอนพิธีกรรมในทางศาสนา เรื่องที่เป็นสาเหตุทำให้เกิดวิกฤตศรัทธา ได้แก่ พิธีกรรมในทางศาสนามีความฟุ่มเฟือย เน้นผลประโยชน์มากเกินไป และเน้นพิธีกรรมมากเกินไป จนละเลยคำสอนทางศาสนาพุทธศาสนิกชน เรื่องที่เป็นสาเหตุทำให้เกิดวิกฤตศรัทธา ได้แก่ ประชาชนยึดบุคคลมากกว่าคำสอน มีความเชื่อในโชคชะตามากกว่าการกระทำของตนเองที่เป็น กฎแห่งกรรม นับถือพระสงฆ์ที่ตั้งเป็นเกจิอาจารย์ มีชื่อเสียงทางเครื่องรางของขลัง ไม่ปฏิบัติตาม คำสอนทางศาสนา ไม่มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง และ มีความเชื่อทางไสยศาสตร์มากกว่าพุทธศาสนากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ได้ให้ข้อเสนอแนะ ได้แก่ พระสงฆ์ไม่ควรสอนให้ประชาชนเชื่อในเรื่องดวง โชคชะตา ควรสอนธรรมะเพื่อพัฒนาจิตใจให้ สูงขึ้น รongลงมาได้แก่ ควรมีการเข้มงวดในการรับบวชว่าสที่จะมาบวชเป็นพระให้รัดกุม ควร ตรวจสอบความประพฤติของพระสงฆ์ ควรพัฒนาพระสงฆ์ให้มีการศึกษาในหลักธรรมคำสอนทาง ศาสนา และสอนประชาชนให้ปฏิบัติเป็นแนวทางเดียวกัน และโรงเรียนควรถ่ายทอดหลักธรรมคำ สอนแก่เยาวชน โดยปลูกฝังสิ่งถูกต้องให้แก่เยาวชนด้วย

บุญศรี พรหมมาพันธุ์ และ กิตติพงศ์ วงศ์สุนทร **วิกฤตศรัทธาในทาง พระพุทธศาสนา (๒๕๕๙)** การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อ

- ๑) สำรวจความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อพระพุทธศาสนา
 - ๒) ศึกษาสาเหตุของวิกฤตศรัทธาในทางพระพุทธศาสนาในเรื่องพระสงฆ์ หลักคำสอน ทางศาสนา ศาสนสถาน พิธีกรรมในทางศาสนา และพุทธศาสนิกชนที่นับถือศาสนาพุทธ
- ผลการวิจัย สรุปได้ดังนี้

๑. กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาในระดับกลาง
๒. กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ดังนี้
 - ๒.๑ พระสงฆ์ กลุ่มตัวอย่างมีความเห็นว่า ส่วนใหญ่ปฏิบัติตามหลักคำสอน ของพระพุทธเจ้าควรแก่การนับถือ รongลงมาได้แก่ พระสงฆ์บางรูปปฏิบัติตัวไม่เหมาะสม ทำให้ ขาดความศรัทธาจากประชาชน และประพฤติหย่อนยานในวินัยสงฆ์ โดยมุ่งไปทางไสยศาสตร์
 - ๒.๒ หลักคำสอนทางศาสนา กลุ่มตัวอย่างมีความเห็นว่าเหมาะสมดีแล้ว เป็นคำสอนที่ไม่เสื่อมคลายใช้ได้กับทุกคนและทุกสมัย
 - ๒.๓ ศาสนสถาน กลุ่มตัวอย่างมีความเห็นว่า เป็นสถานที่ถ่ายทอด ศิลปวัฒนธรรม และความเป็นชนชาติไทย รongลงมาได้แก่ ไม่ควรสร้างศาสนสถานให้ใหญ่โตเกิน ความจำเป็น และวัดหรือโบสถ์เป็นศูนย์รวมของประชาชนในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

๒.๔ พิธีกรรมในทางศาสนา กลุ่มตัวอย่างมีความเห็นว่า เป็นประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนไทยที่ผูกพันกับศาสนามาทุกสมัย เป็นศูนย์รวมความสามัคคีของชาวบ้าน ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวพุทธ และเป็นเครื่องมือที่จะทำให้เยาวชนเข้าใจศาสนาพุทธและเสริมสร้างจริยธรรม คุณธรรมให้แก่เยาวชนได้

๒.๕ พุทธศาสนิกชน กลุ่มตัวอย่างมีความเห็นว่า ประชาชนจำนวนมากยังไม่เข้าใจหลักธรรมคำสอนที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา รองลงมาได้แก่ ประชาชนนับถือศาสนาพุทธเป็นหลักยึดของชีวิต และประชาชนบางส่วนหลงมกมายอยู่กับไสยศาสตร์และการเชื่อถือในโชคลาง

๓. กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความเห็นโดยเฉลี่ยรวมว่า สาเหตุที่ทำให้เกิดวิกฤตศรัทธาในทางพระพุทธศาสนาระดับมาก ได้แก่ พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน สาเหตุที่ทำให้เกิดวิกฤตศรัทธาในทางพระพุทธศาสนาระดับปานกลาง ได้แก่ หลักคำสอนทางศาสนา ศาสนสถาน และพิธีกรรมในทางศาสนา

๓.๑ พระสงฆ์ เรื่องที่เป็นสาเหตุทำให้เกิดวิกฤตศรัทธา ได้แก่ พระสงฆ์ประพฤติผิดในเรื่องขู้สาว ประพฤติผิดนอกกริตนอกรอย พระสงฆ์เข้าไปเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์มากเกินไป ไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบวินัยของสงฆ์ ไม่ดำเนินชีวิตแบบสมณะ และทำตัวเป็นหมอดูมากกว่าเผยแผ่ธรรม

๓.๒ หลักคำสอนทางศาสนา เรื่องที่เป็นสาเหตุทำให้เกิดวิกฤตศรัทธา ได้แก่ มีการแตกแยกหลายสำนัก ทำให้สับสน ลักษณะคำสอนเป็นนามธรรมและปฏิบัติตามได้ยาก

๓.๓ ศาสนสถาน เรื่องที่เป็นสาเหตุทำให้เกิดวิกฤตศรัทธา ได้แก่ การใช้ศาสนสถานเป็นที่จัดงานรื่นเริงมหรสพต่าง ๆ การเน้นการสร้างศาสนสถาน เพื่อการเรียไรเงินเข้าวัด และการเน้นการสร้างศาสนสถานมากกว่าหลักคำสอน

๓.๔ พิธีกรรมในทางศาสนา เรื่องที่เป็นสาเหตุทำให้เกิดวิกฤตศรัทธา ได้แก่ พิธีกรรมในทางศาสนามีความฟุ่มเฟือย เน้นผลประโยชน์มากเกินไป และเน้นพิธีกรรมมากเกินไป จนละเลยคำสอนทางศาสนา

๓.๕ พุทธศาสนิกชน เรื่องที่เป็นสาเหตุทำให้เกิดวิกฤตศรัทธา ได้แก่ ประชาชนยึดบุคคลมากกว่าคำสอน มีความเชื่อในโชคชะตามากกว่าการกระทำของตนเองที่เป็นกฎแห่งกรรม นับถือพระสงฆ์ที่ตั้งเป็นเกจิอาจารย์ มีชื่อเสียงทางเครื่องรางของขลัง ไม่ปฏิบัติตามคำสอนทางศาสนา ไม่มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง และมีความเชื่อทางไสยศาสตร์มากกว่าพุทธศาสนา

จากการศึกษาเอกสารและการวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้นจะมีประโยชน์ต่อการอธิบายปรากฏการณ์ของ “ขบวนการพุทธใหม่” ที่เกิดขึ้นและสามารถนำผลการศึกษากลับมาวิจัยไปอธิบายสมมติฐานเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดกระบวนการพุทธใหม่ได้ พบว่าระหว่างความคิดและแนวปฏิบัติที่เกิดขึ้นใหม่นั้นมีผลต่อความเจริญและความเสื่อมของพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน